

B

Baal Schem Tob (Israel ben Elieser, de nevezik **Baalschemnek** vagy **Beschtnek** is). 1700–1760. Palesztina - A hasszidizmus megalapozója. Isten megközelítése a meditáción keresztül nagy csodálatot váltott ki a zsidók között. Első felesége halála után sokat vándorolt, az élete legendás forrásokban maradt fenn. Orvosnak hirdette magát, aki nemcsak a testet, de a lelket is gyógyítja. **Irodalom:** *Jakob Joseph Koretz: Toledot 1780 Koter Schem tov: Podgorze* 1898. M. Buber, *Des Baal-Schem Tov Unterweisung im Umgang mit Gott.* Leipzig 1927, S. Birnbaum, *Leben u. Werke des Baalschem,* 1920; Martin Buber, *Die Legende des Baalschem* (einige Teile aus dem Werk »Schibche ha-Bescht«, 1815). 1922; Martin Buber: *Les Grands Courants de la Mystique Juive.* 1950; Martin Buber: *Die jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen.* 1957,.

Bacca (Baka) Péter ? –1666 Magyarország - Ev. ref. prédikátor, szatmári származású, több évig lakott Belgiumban, ahol a franekerai egyetemet (Hollandia) látogatta. Itthon a váradi kollégiumban lett tanár. Egy ideig urak udvaraiban hányódott-vetődött, s egyik napról a másikra élt. 1666-ban Lónyai Annának, Kemény János fejedelem özvegyének udvari prédikátora volt. **Művei:** *De signis sextae quae est de probationibus spirituum. Pars altera, continens spiritus Posoniensis in Hungaria, qui anno 1641 et 1642. aparuisse dicitur Trajecti ad Rh.* 1648. (Megjelent Voetiusnak *Selectarum disputationum theologicarum,* Uo.. 1655. c. gyűjteménye I. köt. 1141–1163.); *Defensio simplicitatis ecclesiae Christi.* Franekeræ 1653. (Rákóczi Györgynek ajánlva. Az ajánló levélben megokolja, miért nem versenyezhetett eddig a harcokat és tudományokat szerető Magyarország más nemzetekkel akadémiák föllállításában); *Vindiciae defensoris simplicitatis ecclesiae.* Uo. 1653.; *Izrael Istenének igaz tiszteleti mellett buzgó Illyés prófétának elragadtatása.* Szeben 1666. (Vásárhelyi Péter enyedi tanár sírjánál tartott halotti beszéd, Szatmári B. Péter névvel; a munkát Bod Péter dicséretre méltónak nevezi).

Bach József. 1784 Óbuda – 1866 Pest. Magyarország - Bölcsészdoktor, pesti rabbi. Prágában tanult filozófiát, technikát és matematikát. 1817-ben az Óbudán alapított német-zsidó iskolában a német és héber nyelv, valamint a bibliai egzegézis tanára volt. 1827-ben a Pesten alakult zsidó kultuszközség meghívta rabbinak, e hivatalát az 50-es évek végéig, nyugállományba vonulásáig viselte. **Művei:** *Freudengefühle beim Ehejubiläum des Moses Ráth und der Rebecca Ráth.* Miskolc 1817.; *Homoletische Erstlinge.* Pest 1827.

Bacher Vilmos. 1850 Liptószentmiklós – 1913 Budapest. Magyarország - Filozófus, rabbi, orientalista, az országos rabbiképző tanára. Bacher Simon zsidó költő fia. Tanulmányait Breslauban (Weoclav) végezte. 1867–68-ban a budapesti, 1868–70-ben a boroszlói egyetem hallgatója volt, szigorlatot a lipcsei egyetemen tett. 1868–75 között a boroszlói rabbiszemináriumot látogatta. 1876-ban rabbi diplomát szerzett. 1876–77-ben a szegedi izraelita hitközség rabbi-helyettese, majd 1877-től az országos rabbiképző intézet tanára volt. Héber szöveg magyarázattal, nyelvvel és haggadával foglakozott. Legalább 300 dolgozatot publikált német, francia, héber és magyar nyelven. A haggada kutatásban és a hagyomány történetben úttörő kutatásokat végzett. Zsidó-arab és zsidó-perzsa munkákat adott ki és vezette az Ószövetség magyar fordításának kiadását. 1878-ban, a boszniai hadjáratban, katonai rabbiként működött. Munkatársa volt a következő folyóiratoknak: *Monatsschrift für Geschichte u. Wissenschaft des Judenthums* (1869 óta); *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (1874 óta); *Revue des Études Juives,* Paris (1882 óta); *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft,* Giessen (1883 óta); *Jubelschrift zum siebzigsten Geburtstage*

des Prof. Dr. H. Grätz c. munkában (1887); az Ersch u. Gruber-féle Allg. Encyclopädieban Elija Levita c. cikk (1889). **Művei:** *Nizamîs Leben und Werke und der zweite Theil des Nizan. chen Alexanderbuches.* Leipzig 1872. (Angolra fordította S. Robinson 1873.); *Abraham Ibn Esra's Einleitung zu seinen Pentateuch-commentar.* Wien 1876.; *A babiloniai amórák ágádája.* Bp. 1878. (ugyanez németül Strassburg 1878.); *Musticheddin Sa'di's Aphorismen u. Sinngedichte.* Strassburg 1878.; *Ábrahám Ibn Ezre mint grammatikus.* Bp. 1881. (ugyanez németül Strassburg 1882.); *Die grammatische Terminologie des Jehúdâ b. Dawid Hajjâg.* Wien 1882.; *Joseph Kinichi el Abulvalid Ibn Ganâh. Étude d'histoire d'exégése* Paris 1883.; *Die hebräisch-arabische Sprachvergleichung des Abulwalid Merwân Ibn Ganâh.* Wien 1884.; *Die Agada der Tannaiten. 2 kötet. Von Hillel bis Akiba.* Strassburg 1884–90.; *Abulvalid Mervân Ibn Ganâh (R. Jonâ) élete és munkái.* Bp. 1885. (ugyanez németül Lipcse 1885.); *Die hebräisch-neuhebräische u. hebräisch-aramäische Sprachvergleichung des Abulwalid Merwân Ibn Ganâh.* Wien 1885.; *Un abrégé de grammaire hébraïque de Benjamin ben Juda de Rome et le Pétaḥ Debarai.* Paris 1885.; *Sefer Sikkaron. Grammatik der hebräischen Sprache von R. Joseph Kimchi.* Berlin 1888.; *Aus der Schrift-erklärung des Abulwalid Merwan Ibn Ganâh (R. Jona).* Leipzig 1889.; Bánóczi Jozseffel együtt szerkesztette a *Magyar Zsidó Szemlét* 1884-től. **Magyarul:** *A középkori zsidó vallásbölcészek szentírás magyarázata Maimuni előtt.* Bp. 1892. *A jemeni zsidók héber és arab költészete* Bp. 1892.

Bachmann, Johannes Franz Julius 1832 Berlin - 1888 Rostock, Németország - Evangélikus biblikus, aki teológiát Halle és Berlin egyetemén tanult, magán tanár lett Berlinben 1856-ban, nyilvános rendes tanár Rostock-ban 1858-ban, majd tanszékvezető 1874-ben. Tanítványai voltak Tholuck és Hengstenberg. Élete nagy részét az ószövetség tanulmányozásának szentelte. Főleg a próféta-ságról vallott nézetei ismertek, a prófécia lelki értelmezését elutasította. Egyrészt igyekezett egy tudománytalan spiritualizmustól megszabadulni, melyben követője volt Hengstenberg főleg a korai műveiben. **Művei:** *Die Festgesetze des Pentateuchs aufs neue kritisch untersucht* (Berlin, 1858), ebben Hupfeld ellenfele a Pentateuchus törvényeinek harmonizálásában, és van egy befejezetlen kommentárja Book of Judges (Berlin, 1868), melyen éveken keresztül dolgozott. Ennek tudományos értékét George F. Moore is elismerte (*Commentary on Judges*, New York, 1895, 1); és csak sajnálta, hogy az első négy fejezetet írta meg belőle.

Bachmann, Michael ?? Németország – Teológiát Münsterben tanult 1978-ban diplomál Tudományos munkatárs az Institutum Judaicum Delitzschianum-ban 1975-ben (Münster). gimnáziumi tanár 1978-ban. a Pädagogische Hochschule Freiburg-ban tanár 1980-ban. habilitációja Basel 1990-ben. egyetemi tanár Siegen-ben 1995-től. meghívást kap az újszövetségi tanszékre 2000-től: Universität Aarhus. Kutatási területete az Újszövetség: evangéliumok, Az Apostolok cselekdetei, amiből a disszertációját is írta, Pál, amelyből a habilitációját szerezte, a Zsidó levél, valamint a Jelenések könyve. Foglalkozik didaktikával és a képek vizsgálatával, az egyes közösségek szabályinak öszeütközése és a szabályok általánossá válásának kérdésével is. **Művei:** *Jerusalem und der Tempel. Die geographisch-theologischen Elemente in der lukanischen Sicht des jüdischen Kultzentrums* (Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament 109), Stuttgart 1980. *Sünder oder Übertreter. Studien zur Argumentation in Gal 2,15ff.* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 59), Tübingen 1992. *Antijudaismus im Galaterbrief? Exegetische Studien zu einem polemischen Schreiben und zur Theologie des Apostels Paulus* (Novum Testamentum et Orbis Antiquus 40), Freiburg Schweiz/Göttingen 1999. In der von K.-W. Niebuhr hrsg "Grundinformation Neues Testament" (Uni-Taschenbücher 2108; Göttingen 2000), *Göttliche Allmacht und theologische Vorsicht. Zu Rezeption, Funktion und Konnotationen des biblisch-frühchristlichen Gotteseiphetons pantokrator* (Stuttgarter Bibelstudien 188), Stuttgart 2002

Bachmann, Philipp, 1864 Geislingen - 1931 Erlangen. Németország - Evangélikus teológus, 1882-87 között klasszika filológiát és teológiát tanult Erlangenben, majd azonnal docens a fakultás újszövetségi tanszékén. 1890-től lelkész Urfersheim-ben, 1892-ben Vallástant tanít a Nürnberg-i gimnáziumban. 1902-ben Ludwig Ihmels utódaként a szisztematikus és az újszövetségi szövegmagyarázat tanára lesz Erlangen-ben, 1912-ben az egyetem lelkésze és az országos szinódus tagja. 1924 -től a Nürnberger evangelischen Gemeindeblatt elnöke. Legismertebb a Konintusi levél kommentárja. **Művei:** *Die Sittenlehre Jesu u. ihre Bedeutung f. die Gegenwart*, 1904; *Die neue Botschaft in der Lehre Jesu*, 1905; *Der 1. Brief des Paulus an die Korinther, ausgelegt*, 1905 (1921³; 1936⁴ mit Nachtrag v. Ethelbert Stauffer); *Der 2. Brief des Paulus an die Korinther, ausgelegt*, 1909 (1922⁴); *Spiritismus u. Okkultismus im Lichte der Bibel*, 1922.

Backhaus, Knut 1960 Schwerte a.d. Ruhr -, Németország –tudományos munkatárs Paderbornban a újszövetségi tanszéken 1985/1986-ban. lelkipásztori képzése 1986-1990 között, és papszentelés van 1988-ban Paderbornban. Diplomát 1989-ben. habilitációs kutatás 1990-1994 között, exegetikai kurzusok Westf. Wilhelms-Universität Münster-ben. Tudományos munkatárs 1991-től. Tanszéki előadó a teológiai fakultáson Paderbornban 1994-ben. habilitáció 1994-ben. Magántanár az újszövetségi és a teológiai tanszéken Westf. Wilhelms-Universität Münster. nyilvános rendes tanár 1994 és 2003 között. a teológiai fakultás rektora 2000-től 2002-ig. Tanszékvezető: újszövetségi exegézis és hermeneutika 2003-ban. Az ökumenikus tanács tagja. A Görriers-Gesellschaft tagja 2001-től. SNTS tag, a jénai Zsidó-hellenista újszövetségi kutatócsoport tagja, a katolikus kommentár Neukirchen-Vluyn kiadói stábjának is tagja. Szakteraüle az Apostolok cselekedetei és Zsidó levél, valamint bibliai hermeneutika, **Művei:** *Die "Jüngerkreise" des Täufers Johannes. Eine Studie zu den religionsgeschichtlichen Ursprüngen des Christentums.* Paderborn 1991. *Historiographie und fiktionales Erzählen: Zur Konstruktivität in Geschichtstheorie und Exegese* Neukirchen-Vluyn, 2007.

Baek Leo. 1873 Leszno, –1956 London, Németország - Rabbi, filozófus, zsidó közéleti személyiség. 1920-ban Berlinben zsidó tudományokból doktorált, B'nai B'rith nagymester lett Berlinben. 1943-ban megtagadta, hogy elhagyja Németországot, ezért Theresienstadtba deportálták. 1958-ban a vallástörténet tanára lett a Hebrew Union College-en (USA). Legismertebb **művei:** *The Essence of Judaism*, 1905. Legutolsó műve: *People Israel: The Meaning of Jewish Existence* (1955).

Bagatti, Bellarmino 1905 Pízában -1990 Jeruzsálem, Izrael/Olaszország - Olasz régész és ferencrendi szerzetes. 1931-ben pappá szentelték, majd a Keresztény Régészeti Intézetében Rómában tanult tovább, ahol doktorrá avatták 1934-ben. Diss. *Il Cimitero di Commodilla o dei Martiri Felice ed Adauto sulla via delle sette chiese*. 1935-ben tanult a Studium Biblicum Franciscanumban Jeruzsálemben. Azoknak a bibliai-archeológiai folyóiratoknak volt a társszerzője, melyek még ma is megjelennek: az SBF *Collectio Maior* (od 1941) és az SBF *Liber Annuus* (od 1951). Régészeti kutatásainak helyszínei: Commodilli temető Rómában (1933-1934), Áldások-hegye (1936), Csapások szentélye Ain Karem (1938), Emaus Qubeibeh (1940-1944), Jézus születésének bazilikája Betlehemben (1948), Dominus Fleuit szentély az Olajfák hegyén Jeruzsálemben (1953-1955), Názáret (1954-1971), Karmel-hegy (1960-1961), Nebo-hegy (1935), Khirbet el-Mukhayyat (különböző években dolgozott itt). Jó barátja és munkatársa Emmanuele Testa. Elismert idegenvezető volt a szentföldön. A zsidó-keresztény témával foglalkozó tudományos munkáit sok nyelvre lefordították. Kolostori temetőben temették el Jeruzsálemben. **Művei:** *The church from the circumcision: History and archaeology of the Judaeo-Christians* (Publications of the Studium Biblicum

Franciscanum. Smaller series- Jeruzsálem, 1971. *Alle origini della chiesa 2 Le comunità gentilo-cristiane* Città del Vaticano Libr. Ed. Vaticana 1982. *The Church from the Gentiles in Palestine: History and archaeology* Franciscan Printing Press; 1984.

Bagosi Márton 1620?-1697 , Magyarország - Születési ideje és helye ismeretlen 1650-ben Debrecenben avattak lelkésszé. 1674-ben esperes lett. 1696-tól teológiát tanult Franekerában. 1694–1696 között rektor volt Losoncon, 1711-ben lett ónodi lelkész. **Műve:** *Dissertatio theologica de typico Abrahami conjugio*. Franequerae 1697.

Bahat, Dan, 1938. Lemberg, Oroszország – Tanulmányait Jeruzsálemben a Héber Egyetem kezdte és baccalaureátust szerzett 1964-ben, a PhD fokozatot 1992-ben szerezte meg. Előbb a Jeruzsálemi Archeológiai Intézetben dolgozik Izraelben 1963-91 között, majd Jeruzsálem archeológiájával foglalkozik. Több ásatásnál vesz részét: Dan 1966-71. Menahamiya Shamir, Beth Shemes, Berth Shean 1966-74 között. A Nyugati fal mellett végzett ásatásokat vezet 1985-től. **Művei:** *Carta's Historical Atlas of Jerusalem* 1986. *The Illustrated Atlas of Jerusalem* 1983.

Bahil György 1689 Cserencsény – 1760 uo., Magyarország - Evangélikus lelkész és a rahovi iskola rektora. **Művei:** *D. Conradi Dieterici institutionum rhetoricarum sciagraphia*. Leutschoviae 1725. Kiadta még szlovákul az Epistolákat és evangéliumokat vasárnapokra s ünnepekre. Bevezetést írt az ó- és újszövetségi Szentíráshoz; *Symbolikus történetek* könyvét és a *Magyarázatot az ó- és új-testamentomhoz*. Kézírtos munkája, amely I. Lipót császár korát vizsgálja, Bél Mátyás birtokába került, címe: *Manuscriptum vetus cum animadversionibus Georgii Bahil, in quo variae res Europaeae imprimis ad historiam civilem et ecclesiasticam pertinentes sub Leopoldo M. gestae exponuntur*. Latin nyelvű verseket is írt.

Bailey, D. Waylon 1948. Brantley, USA, Alabana - Samford Egyetemen tanult és baccalaureátust szerzett 1970-ben. New Orleans Baptistaista Teológiai Szemináriumban maszter fokozatot ért el 1973-ban, majd 1976-ban PhD. Tanít New Orleas Baptista Teológiai Szemináriumában 1978-ban Ószövetség és a héberet, majd Bibliikus teológiát is. 1989-től lelkész. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Step by Step through the Old Testament*, 1991. *Biblical Hebrew Gramar*, 1985.

Bailey, Keneth E. 1930 Bloomington - USA, Il. - Tanulmányait Pittsburgh Szeminárium-ban kezdte és teológiai maszter fokozatot ér el 1961-ben. A Concordia Seminriumban teológiai doktorátust szerzett 1972-ben. Tanított a Cairo Evangélikus Szemináriumban Egyiptomban 1962-65 között. Institut NT Near East School of Theology munkatársa Bejrutban 1967-84 között. 1985-től a keleti és újszövetségi tanulmányok tanára a Princeton Teológiai Intézetében. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Finding the Lost: Cultural Keys to Luke 15*. Concordai 1992. *The Prophecy of Amos Dara Tell-Thaqafa* 1981. *A literary-cultural Approach to the paravyles in Luke*. Eerdemans, 1976.

Baird, J. Arthur 1922 Boise – Diaho-, USA – Tanulmányait az Occidental Kollégiumban végzi és baccalaureátust szerzett 1944-ben. San Francisco Teológiai Szemináriumában doktorált 1949-ben. Az Edinburgh Egyetemen New College-ben PhD fokozatot szerzett 1953-ban. Lelkész volt a Community Presbyn Church 1951-53-ban. A Wooster College-ban tanított 1954-85 között. A baptista zsinat által kinevezett vallás tanár. Elsőként hozott létre

computeres Bibliát 1967-től. Szakterülete: Archeológia, Héber biblia és az Újszövetség. **Művei:** *Comparative Analysis of the Gospel Genre* Mellen 1992. *A Critical Concordance to the Synoptic Gospels* 1968. *Audience Criticism and the Historical Jesus* Westminster 1967.

Baird, William R., 1924 Santa Cruz, - USA California - Tanulmányait NW Christian College-ban végezte és baccalaureátust szerzett 1946-ban. Az Oregon Egyetemen újabb bölcsész végzettséget szerzett 1947-ben, a Yale Div. Sch. Biblikus doktorátust kapott 1950-ben. Ezt követően a Yale Egyetemen PhD tudományos fokozatot szerzett 1955-ben. Tanított a Phillips Egyetemen 1952-1956 között. Meghívott professzor Újszövetség és kortörténete témában Lexington Teológiai Szemináriumába 1956/57-ben. Az Újszövetség professzora Texas Christian Egyetemen Brite Div. Sch. 1967-92-ben. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *History of New Testament Research* Fortress 1992. *The Corinthian Church* Abingdon 1964. *Paul's Message and Mission* Abingdon 1960.

Bajusz Ferenc 1921.-2006 Budapest, Magyarország - Református lelkész. A Ráday utcában volt 1990-ig az ökumenika professzora. Legalább 10 hosszabb jegyzetet írt ökumenikus témákról. Könyv publikációjáról nem tudunk. Viszont évtizedeken át a ref. Hetilapban jelentek meg biblia földrajzi, régiségtani és kultúrtörténeti érdekességeket tartalmazó népszerű írásai. Jól ismerte a rabbinisztikus irodalmat is.

Bak (Back) Izrael. 1840 Vágújhely – 1900 Bp?.- Magyarország - Rabbi és hittanár. Apja serfőző volt; másfél éves korában szüleivel Szegedre költözött és Makón végezte a négy elemi osztályt. Az ottani főrabbi, Ullmann Salamon talmud-iskoláját járta. Később Pesten a Hampel-féle intézetben kereskedői pályára készült, majd könyvelő lett Pesten és Szabadkán. Időközben folytatta héber tanulmányait, valamint a német és francia nyelvet és irodalmat tanulta. 1857-ben a szegedi római katolikus tanítóképzőbe vették föl, ahol egy évet töltött. 1858-ban a prágai főiskolára ment, 1860-ban Szegeden Löw Lipót alkalmazta az iskolánál, majd Győrött lett tanító, és a magyar nyelvet oktatta az izraelita főiskolán. 1861-ben a szabadkai hitközség iskolájának igazgatója, később szegedi héber tanító lett. 1863-ban a pécsi főiskolán hittanár. 1869-ben a pesti zsidó középiskolában tanított és magyarul is prédikált. A Pesten megjelenő *Magyar Izraelita* c. lapban a zsidók magyarosodását célzó cikkeket közölt. **Művei:** *Magyar-héber nyelvtan a főelemi iskolák felsőbb osztályai számára.* (Masslul, Leschon Eber.), Stern M. E. után átdolgozva Pest 1865. (Pozsony 1867. Pest 1870. és Bp. 1875.); *Dath Izrael.* Bp. 1873. (hittani könyv a gimnáziumok és reál-iskolák számára. Négy kiadást ért meg); *Emlékül a jövő nemzedéknek.* Uo. 1888. (konfirmációs könyv az ifjúság számára). 1884-ben Schön Dáviddal együtt imakönyvet szerkesztett, amelynek héber részét Bak írta. Hittani könyvet is írt a polgári lányiskolák és felső lányiskolák számára.

Baker, David W., 1950. Toronto, Kanada – Tanulmányait a Regent Collegeban kezdte és diplomát szerez 1973-ban. A London Egyetemen bölcsész diplomát kap 1976-ban, majd PhD. tudományos fokozatot szerzett 1982-ban. Tanított a Bethel College-ban 1979/80-ban. Meghívott professzor 1981-83-ban Witwaterstand Egyetemen Dél Afrika 1983-1985. Lektor Durban Egyetemen Dél Afrika 1985-től. Meghívott professzor a biblia teológia forrásainak kutatására 1985-től Ashland Theol Szeminárium 1986-tól. Biblia kommentárt írt. Teológiai folyóiratot szerkeszt Dél-Afrika számára. Szakterülete a Héber Biblia, a szemita nyelvek, a szövegek és feliratok. **Művei:** *Obadiah, Nahum, Habakkuk, Zephaniah* TOTC 1989.

Bakirtzis, Charalambos 1943 Tesszalonika, Görögország - Tanulmányait a Tesszaloniki Egyetemen kezdte és szerzett baccalaureátust 1967-ben. PhD. fokozatot szerzett 1984-ben

történelemből és archeológiából. A görög archeológiai kutatásokkal és a bizánci korszakkal foglalkozik 1973-76 között. Tesszalonikában tanított 1976-ban, majd az Illionis Egyetemen 1984-ben tudományos kutató iskolát vezet. Tesszalonikában 1988-tól a bizánci görög meghívott professzora. Több ásatásnál vesz részt: Porto-Lago 1980-82, Abdera-Polystylon 1982-től, Synaxis maronei 1985-90, Amphipolis. 1990 Ayios Georgios Peya Ciprus. Szakterülete Archeológia. **Művei:** *Early Chsitian and Bizantine Thace* 1989. *The Basilika fo St. Demetrius* Inst for Nalkan Stud. 1989.

Bakóczy János. 1834 Debrecen – 1906 Hajdúböszörmény, Magyarország- Ev. ref. lelkész. Tanulmányait Debrecenben végezte. 1864-ben külföldi egyetemekre ment: Zürichbe, Genfbe, Párizsba, Heidelbergbe. 1865-ben Révész Bálint debreceni esperes mellett dolgozott, 1867-ben mikópércsi, 1869-ben hajdúböszörményi lelkész lett. **Művei:** *Bibliai szövegtár*, német szerzők után. Debrecen 1872. Kéziratban: *Beszélgetések a protestánság és katolikusság felett*. 2 kötet, dr. Schenkel Dániel után.

Baksay Dániel. 1808 Vaja – 1862 Nádudvar, Magyarország - Ev. ref. lelkész. Sáropatakon és Debrecenben tanult, majd Jászkiséren volt rektor, Debrecenben segédlelkész, Mihályiban lelkész, 1837-ben Nádudvaron lelkész. A *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban* publikált. **Művei:** *A szent hajdankor énekei. Dávid után.* Debrecen 1856. (2. kiadás. uo., 1857.); *Köznapi imádságok templomi használatra.* uo. 1857.; *Mennyei szövétnék.* uo., 1863.; *Üdvösség forrása az örök-életre.* uo., 1864.; *Keresztvény tanítások és imádságok.* uo., 1864.

Balajthi Máté. 1732 Jászapáti – ?. Magyarország- Plébános és kanonok. Tanult Gyöngyösön, Győrött és Kassán, majd miután papi pályára lépett, Bécsbe ment csillagászatot tanulni. 1761-ben Egerben matematikát tanított, a csillagvizsgáló igazgatója volt; később kunszentmiklósi plébános és címzetes kanonok lett. **Művei:** *Sanctus Joannes apostolus et evangelista ante portam latinam... in cathedrali ecclesiae Agriensi dictione panegyrica celebratus...* Agriae 1761.; *Institutionis arithmeticae selectis operationibus illustratae in usum auditorum matheseos.* Uo. 1765.

Balázs, Szt. ? – 316. Görögország - Szebaszte püspöke, vértanú, esetleg orvos. Diocletianus keresztényüldözése idején egy barlangban húzódott meg. Fogságában csodatevő erővel egy halszállkát nyelt fiút is meggyógyított, hálából gyertyát vittek neki. A keleti egyházban a 14 segítő szent egyike. Feb. 3-án ünneplik Balázs-áldással. **Irodalom:** AS Febr. I, 336–.; BHG 276–.; BHL 1370–.; Franz Görres, *Krit. Unterss. über die Licinian. Christenverfolgung. Ein Btr. z. Kenntnis der Märtyrerakte.* 1875. 130–.; *Vita e martirio di s. Biagio*, Monza 1889; Heinrich Detzel, *Christl. Ikonogr.* II, 1896, 209–.; Pastor bonus 16, 1904, 227–.; Adolph Franz, *Die kirchl. Benediktionen* im MA I, 1909, 202–, 458– és 8.; Siegmund Hellmann, *Fragment der Acta S. Blasii*, in: *Festg. f. Hermann Grauert*, 1910, 20–.; *S. B., unser Schutzpatron*, Münster 1946; Theodor Briemle, *B. segen*, in: *Ambrosius. Zschr. f. Prediger* 57, 1952, 51–.; Alois Siegel, *Bauernhll*, in: *Das Dorf. Führungsorgan der kath. Landvolksbewegung* Dtlid.s 6, 1954, 18–.; Karl-S. Kramer, *Sankt B. zu leibeigen*, in: *Bayer. Jb. f. Volkskunde*, 1954, 141–.; AnBoll 73, 1955, 18–.; Maria Kreitner, *Hll. um uns*, Wien 1956, 59–.; Wilhelm Hünermann, *Der endlose Chor*, 1960⁸, 75–.; Burkhard Peters u. a., *Zum Problem des Wetter- u. B.segens*, in: *Katech. Bll.* 93, 1968, 745–.; Holweck 162; Doyé I, 138; Künstle 137 ff. 469–.; Braun, TA 141–.; Wimmer³ 158–.; Torsy 90; Potthast II, 1214; DHGE IX, 69; LThK II, 525; RGG I, 1319.

Balch, David L., 1942 Pampa USA, Texas, - Tanulmányait Abilene Christian Egyetemen kezdte és baccalaureátust szerezett 1964-ben, master fokozatot 1966-ban. Az Union Theol.

Seminray-ban biblikus doktorátust 1969-ben a Yale Egyetem PhD fokozatot 1974-ben. Tanított a Franklin Marschal College-ban 1974-80-ig. Meghívott professzor a vallástudomány számára a Lindfield Collegeba 1980-83 között, 1984-ben pedig a vallástudományi tanszékre Princeton Theol. Sem.-ba, majd az Újszövetségi tudomány tanszékre Texas Christian Egyetem Brite Div. Sch. 1983-ban. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Social History of the Matthean Community Cross-Disciplinary Approaches* Fortress 1991. *The New testament in its Social Environment* Westminster 1985.

Balentine, Samuel E., 1950 Greenville, USA, Dél-Carolina – Tanulmányait Baptista Teológia Szemináriumában kezdi és teológiai maszter fokozatot szerzett 1976-ban. Az Oxford Egyetem (Anglia) szerzett PhD fokozatot 1979-ben. Tanított a Mid West Baptista Teológiai Szemináriumban 1979-83 között. A héber nyelv és Biblia professzora lett a Baptista Teológiai Szemináriumban 1983-tól. A héber biblia professzora a Faith and Misson Intézetben is. Szakterülete a Héber Biblia és a szemita nyelvek, szöveg és feliratok. **Művei:** *Prayer in the Hebrew Bible*. Fortress, 1993. *The Hidden God*. Oxford, 1983.

Bálint (Valentinus). 1436 – ? Magyarország - Ferences szerzetes. Husz János eretnekségének híve, a pápai inkvizítor elől 1436–39 között a Pétervárad melletti Kamenicből Moldvába menekült és itt társával, Tamással magyarra fordította az ó- és úsz.-i Szentírást. Ennek töredékei három kódexben maradtak fenn: a Bécsi, a Münchener és az Apor-kódexben. **Irodalom:** Kiadva a *Régi M. Nyelvmélekek* I. és III. kötetében (1838, 1842.) és a *Nyelvmélektár* I. és VIII. köt. (Bp. 1874., 1879) Volf György bevezetésével.

Balla Imre. 1750 – 1799 ? Magyarország/Erdély - Erdélyi székely származású unitárius lelkész. Tanult a kolozsvári unitárius kollégiumban, 1750-ben Ürmösön tanító volt, 1760-ban korondi pappá szentelték; 1772-ben Ádámosra, majd 1776-ban Szindre helyezték. 1799-ben bágyoni papként vonult nyugalomba. **Művei:** *Tréfás elméjű bölcs Diogenes filozofusnak históriája, magyar versekbe foglaltatott az olvasóknak kedvéért*. Kolozsvár 1782. Kézirati munkái: *De divinis miraculis. Onomatographia biblica ordine alphabetico digesta. Arithmographia biblica, az az a bibliai számoknak leírása*.

Balla Péter. 1962 Budapest, Magyarország- Tanulmányait 1980–85 között a budapesti Református Teológiai Akadémián, 1987–88-ban az Edinburghi Egyetem Teológiai Fakultásán végezte, ugyanitt Master of Theology fokozatot kapott úsz-i tárgykörben (*The Melchizedekian Priesthood*). Református lelkészként szolgált két egyházközségben (Kecskemét 1985–86, Budapest – Szabadság tér 1988–91) 1988-ban házasságot köt és négy gyermek apja. 1991–94 között az Edinburghi Egyetem Teológiai Fakultásán tanult tovább, ahol 1994-ben filozófiai doktorátust (PhD) szerzett úsz-i tárgykörben (*Challenges to New Testament Theology: An Attempt to Justify the Enterprise*). 1997–ben a Berni Egyetem Ev. Teológiai Fakultásán, 1999–2000-ben a Heidelbergi Egyetemen dolgozott habilitációs szakértekezésén, utóbbi időszakban Alexander von Humboldt Ösztöndíjjal. Habilitációs szakértekezését a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen védte meg 2001-ben (*The Child-Parent Relationship in the New Testament and its Environment*). 2004-ben a Heidelbergi Egyetemen, valamint a Trinity Evangelical Divinity School-ban (USA) tartott vendégelőadásokat. A Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíját nyerte el két alkalommal (2001–04 és 2005–08 időszakra). 1994-ben tanársegéd, 1995-ben adjunktus, 1996-ban docensként tanszékvezető lett a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán, az Úsz-Tanszéken. 2002 óta tanszékvezető egyetemi tanár ugyanitt. 2002–06 között dékánhelyettes. **Művei:** *The Melchizedekian Priesthood*. Bp. 1995.; *Challenges to New Testament Theology: An Attempt to Justify the Enterprise*. Tübingen,

Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 2. sorozat, 95. kötet, 1997.; *Challenges to New Testament Theology* reprint kiadás, Peabody, Massachusetts 1998.; *The Child-Parent Relationship in the New Testament and its Environment*. Tübingen, *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*, 1. sorozat, 155. kötet, 2003.; *The Child-Parent Relationship in the New Testament and Its Environment* reprint kiadás, Peabody, Massachusetts 2005.; *Az újszövetségi iratok és kanonikus gyűjteményük kialakulásának története* (Bevezetéstani alternatívák). Bp. 2005.

Ballagi (Bloch) Mór. 1815 Inóc – 1891. Magyarország- Bölcsésztanár, lapszerkesztő, az MTA tagja. Szegény zsidó szülőktől származott, apja Sztáray gróf haszonbérloje volt. A Talmud és az ósz-i iratok ismeretére apja tanította. 1829-től Nagyváradon, majd a pápai Beth-Hammidrason tanult. Mórra, majd Surányba került nevelőnek. 1836-ban Pápán filozófiát, 1837–38-ban a pesti egyetemen mértant és matematikát hallgatott. 1839-ben Párizsba ment, innen Eötvös József hívta haza, a neológ zsidók magyarosítása ügyének felelőse lett. 1842-ben Tübingenben teológiát és bölcsészetet hallgatott és doktorált. 1843-ben Notingenben református hitre tért. Ugyanekkor Székáccsal együtt elkészítette az egész ÚSz fordítását, de a teljes bibliafordításából csak részletek láttak napvilágot. 1844–48 között Szarvason dolgozott az evangélikus főiskolán. 1848-ban Görgei, majd Aulich mellett kapitányi ranggal hadelnöki titkár volt. A szabadságharc után egy évig Szarvasra volt internálva, csak azután foglalhatta el tanszékét. 1851-ben a kecskeméti református teológián keleti nyelveket és szentírásmagyarozatot tanított. 1855-ben a pesti prot. teológiai intézet tanára lett. 1858-ban az MTA tagja, 1861-ben országgyűlési képviselő. 1878-ban lemondott tanári állásáról. 1858–88 között a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapot* szerkesztette, 1869–72 között a *Protestáns Tudományos Szemlét*. **Művei:** *Moses öt könyve. Magyarra ford. és jegyzetekkel fölvilágítva*. 5 kötet. Buda 1840–41; *A zsidókról*. Pest 1840.; *A zsidókról*. Schwab Arszlán után közölte és jegyzetekkel kísérte. Buda 1840.; *Nyelvészeti nyomozások*. Buda 1841.; *Ungarischer Unterricht in der Kleinkinder-Schule*. Ofen 1841. (3. bőv. kiadás. Pest 1844.); *Jisrael könyörgései egész évre*. I. rész. Buda 1841.; *Első jósok* (Josua.) Magyarra ford. és jegyzetekkel fölvilágította. Buda 1842.; *Ausführliche theoretisch-praktische Grammatik der ungarischen Sprache*. Pesth 1842. (2. bőv. kiadás. uo., 1846., 3. bőv. k. 1848., 4. bőv. k. 1854. Uo., 8. k. Bp. 1881. Jónás János által újra átdolgozva.); *Új kimerítő magyar-német és német-magyar zsebszótár*. 2 kötet. Pest 1843–44. *A héber nyelv elemei tankönyve*. Prága 1856. (2. átdolg. kiadás két részben Pest 1872.); *Iskolai s utazási magyar és német zsebszótár*. 2 kötet. Pest 1857–58. (A német-magyar rész új bőv. kiadásban. Bp. 1881.); *Nyelvújítás és nyelvrontás*. Pest 1857. (különnyomat a M. Akad. Értesítőből); *Gróf Széchenyi István*, Pest 1860.; *Die Protestantenfrage in Ungarn und die Politik Oesterreichs. Von einem ungarischen Protestanten*. Hamburg 1860. (Név nélkül); *Két emlékbeszéd Melancthon Fülöp felett*. Pest 1860.; *Mihályi Gábor, Ballagi Mór és Ragályi Ferdinánd beszédei (az országgyűlésen.)* uo. 1861.; *Az ó-moraviczai kerület választóihoz*. uo. 1861.; *Tájékozás a teológia mezején*. uo. 1862. (2. átdolg. kiadás. uo. 1863.); *Renaniana*. uo. 1864–29.; *Bibliai tanulmányok*, uo. 1865–68. két rész.; *Néhány szó az ó-moraviczai kerület választóihoz*. uo. 1865. (ugyanaz német és szerb nyelven is); *A magyar nyelv teljes szótára*. 2 kötet. uo., 1866. 1871–73.

Balogh Lajos. („vasadi”) 1847 Szabadszállás – 1872? - Magyarország - Ev. ref. Lelkész 1926-ban ?. A gimnáziumot szülővárosában, Nagykörösön és Kecskeméten, a teológiát Budapesten és Sárospatakon végezte. Pátkán lett segédlelkész, 1871-ben Válon káplán, 1872-ben lelkész Gyurón. 1882-től szerkesztette a *Magyar Földmives* c. mezőgazdasági havi szakfolyóiratot. **Művei:** *Gecsemáné kert*. Sz.-Fehérvár 1879. (Elmélkedések, imák.) Kéziratban: *Biblia-magyarozat Pál római lev. I–X. rész felett* és *Imakönyv ünnep és vasárnapokra templomi használatra*.

Balthasar, Hans Urs von 1905 Luzern -1988 Bazel. Svájc- Bencés és jezsuita gimnáziumokban tanul, 1923 és 1928 között germanisztikát hallgat Bécsben, ebben az évben doktorál. Majd 1929-ben belép a jezsuita rendbe. 1931 és 1933 között Pullachban, majd 1933 és 1937 között Fourvierben tanul filozófiát. 1939-ben választás elé állítják: a római Gregoriana egyetemen taníthat, vagy egyetemi lelkész lehet Bazelben. Az utóbbit választja, ahol megismerkedik Adrienne von Speyrrel, aki Balthasar hatására csatlakozik a katolikus egyházhoz, s akinek misztikus tapasztalatai mellett annak haláláig elkötelezi magát. Bazelben köt szoros barátságot Karl Barthtal, és itt alapítja meg 1945-ben Adrienne-vel együtt a Johannes gemeinschaftot (János-társaság), az evangéliumi tanácsokat követő keresztény élet mellett elkötelezett fiatal nőkből álló közösséget, melynek később papi és laikus férfi tagjai is lettek. 1947-ben kiadót alapít Johannes Verlag Einsiedeln néven, főként Adrienne misztikus tapasztalatainak megjelentetéséhez. 1950-ben Zürichbe költözik és kilép a jezsuita rendből, ám mivel püspöke nem engedélyezi neki az egyházmegyei tagságot, 1956-ig független íróként él. Bazelbe költözik és minden erejét Adrienne Műveinek megjelentetésére fordítja. 1969-ben a nemzetközi teológusbizottság tagjává nevezik ki, 1972-ben pedig jelentős tevékenységet vállal a *Communio* című folyóirat megalapításban. 1988. május 28-án II. János Pál bíborossá kreálja, de június 26-án Bazelben meghal. De Lubac „korának legműveltebb európai alakjának” nevezte, munkásságát a nyugati filozófiai-teológiai-irodalmi hagyomány páratlan felhasználása, valamint Adrienne von Speyr misztikájának feltétlen elfogadása jellemzi. Hatalmas életművében megjelennek fordítások, monográfiák, filozófiai jellegű írások, szellemtörténeti vizsgálódások (többek között Kierkegaard, Hegel, Heidegger, Rilke, Schelling világát vizsgálja), spekulatív teológiai művek. Életében rengeteg támadás érte, a Szétháromság belső életéről szóló tanítása, Adrienne von Speyrrel való misztikus kapcsolata, valamint a poklóról való tanai miatt is (szerinte ugyanis Krisztus megtörte a poklot, vagyis önmagában vett emberi bűnként ugyan értelmezhető, de elképzelhető, hogy emberi szubjektuma nincs (üres)).**Művei:** *Theodramatik: Die Personam des Spiels: Die Personen in Christus*. Einsiedeln 1978. *Schwestern im Geist: Therese von Lisieux und Elisabeth von Dijon*. Einsiedeln 1970). *Sponsa Verbi (Skizzen zur Theologie II)*. Einsiedeln 1961. *Verbum Caro (Skizzen zur Theologie)*. Einsiedeln 1960. *Word and Redemption: Essays in Theology*. New York 1965. Magyarul megjelent fontosabb írásai: A keresztény elmélkedés (Vigilia, 1987) *A három nap teológiája* (Osiris, 200) *Ha nem leszek olyanok mint ez a gyermek* (Paulus Hungarus – Kairosz, 2001)

Baltzer, Dieter. 1940 Berlin, Németország. - Evangélikus teológiát tanult Bethel, Göttingen, Zürich, Basel, Münster egyetemén 1960-65 között. I. teológiai vizsgáját 1965-ben, II. teológiai vizsgáját 1970-ben tette le. 1969-től kezd dolgozni a tézisén a fogság prófétáiról, melyet Zimmerli professzornál nyújt be Göttingen-ben. Alttestamentliche Exilsprophetie. Habilitációját 1976-ban szerzi Essen egyetemén. Témája: Didaktik des Alten Testaments. 1969-70-ben lelkész Westfalenben. 1970-74-ben tudományos asszisztens Ruhr-ban a Pädagogische Hochschule-n. 1974-76-ban tagja lesz az akadémiai tanácsnak az Universität Essen-en, ahol 1976-79-ben magántanár, majd 1979-94 között egyetemi professzor. 1994 –ben kinevezést kap Münster egyetemére tanárnak. Ószövetségi biblikus teológiával és didaktikával foglalkozik valamint érdeklődik a vallásközi párbeszéd iránt is. Tagja az International Organization for the Study of the Old Testament (IOSOT).

Balz, Horst 1937 Lipcse, Németország. - 1966-ban Erlangenben doktorált, 1969-ben, Kielben habilitált, 1972-ben Kielben lett professzor, majd Bocumban is tanított 1974-től. Kutatási területe az ókeresztény szövegek magyarázata és a korabeli hellenista zsidóság szövegei.**Művei:** *Exegetical Dictionary of the New Testament*. 3.vols. Eerdmans , 1990; *Exegetical*

Dictionary of the New Testament. 3 vols. Gand Rapids, 1990-.; *Biblische Aussagen zur Homosexualitaet, Zeitschrift für Evangelische Ethik* (1987).

Bandstra, Barry L., 1951 Chicago, USA, Illionis., - Tanulmányait Illionis Egyetemén végezte, baccalaureátust szerzett 1972-ben. A Calvin Teológiai Szemináriumban doktorált 1975-ben. PhD fokozatot a Yale Egyetemen szerzett 1982-ben. Tanított a Geneva Collegiumban 1978-82-ben. Meghívott professzor a Calvin Teológiai Szemináriumba 1982-83-ban. Helyettes professzor a Hope College-ban 1983-tól, majd a Harvard Egyetemen meghívott professzora 1986-tól. Szakterülete Héber Biblia, Szemita nyelvek szövegek és feliratok. **Művei:** *The Syntax of Particle ky in Biblical Hebrew and Ugaritic*, Yale UP., 1982.

Barakonyi Kristóf, 1849 Ötvöskónyi – 1879?, Magyarország - Evangélikus lelkész, 1858-tól a csurgói gimnáziumban, majd a soproni evangélikus líceumban tanult. 1867-től Kecskeméten és Budapesten hallgatta a teológiát, 1871-ben diplomát szerzett. Vaálra (Fejér m.) került nevelőnek; 1873-ban Pesten kápláni vizsgát tett, 1874-től segédlelkészként működött Csökölben, Gibében és Dombón (Somogy m.). 1877–78-ban segédszerkesztője volt a *Biblia-Magyarázatok* c. negyedévi folyóiratnak. **Műve:** *Biblia-magyarázatok a szószéken s függelékül néhány egyházi beszéd*. Miskolc 1878 és 1880. 2 kötet.

Bárány György, (szeniczei) 1682 Beled – 1757 Szentlőrinc, Magyarország - Evangélikus prédikátor. Szegény nemes szülőktől származott. Győrött és Pozsonyban görög és héber nyelvet tanult. 1706-ban Eperjesről külföldi egyetemekre, Halléba és Jénába ment, 1708-ban nevelőként dolgozott. Hazatérése után a győri iskolánál dolgozott, 1711-ban aligazgató lett. 1714-től Nagyvázsonyban lelkész, 1718-ban Gyönk, 1719-től Györköny, 1723-tól Szentlőrinc, 1725-től Dörgicse, 1728-ban ismét Szentlőrinc lelkésze. **Művei:** *Luther kis katechismusa*. Laubán 1750.; *Luther (nagyobb) katechismusa*. Uo. 1750.; *A mi Urunk Jézus Krisztusnak új testamentoma, most görög nyelvből újonnan magyarra fordítottatott és némely... magyarázatokkal és jegyzetekkel... kibocsátatott*. Uo. 1754. (Torkos András, győri ev. prédikátorral együtt.) Sartorius (Szabó) János nemescsói prédikátorral és Bárány János dunántúli superintendenssel szövetkezve lefordította az ÓSz-et is, de ez kiadatlan maradt. Az evangélikus gradualéhoz is több magyar ének szerzésével járult hozzá. Kéziratban maradt: *Epistolae athleticae inter r. d. Joh. Bárányium et cl. d. Joh. Ribini... de Quest. 16. Catechesia*. 1767. és *Relatio de ortu, propagatione evangelicorum in incl. com. Tolnensi et Somogyensi*.

Bárány János, (szeniczei) 1710? – 1760? Magyarország- Evangélikus superintendens. 1737-től a jénai egyetemen tanult, 1740-ben visszatért hazájába, a felpéci gyülekezet hívta meg, később dunántúli superintendenssé választották. **Művei:** Lefordította Bárány György és Sartorius János társaságában az ÓSz-et, de ez kéziratban maradt; akárcsak a *Dissertationes theologicae* is. Sopronii 1753.

Bárány József, 1856 Nádudvar – 1896? , Magyarország. - Bölcsész doktor, 1877 és 1885 között a budapesti rabbiképzőben tanult. 1986-ban Kecskeméten, 1887-ben Debrecenben, 1881–1891 között Budapesten volt rabbi, ekkor a pesti zsidó nagyhitközség tanfelügyelője is. Az *Egyenlőség* és *Magyar Zsidó Szemle* munkatársa. **Műve:** *Nagy-megyeri Besnyei György kéziratosa bibliafordítása*. Bp. 1885.

Bárány Pál, (szeniczei) 1758 Felpéc – 1806 Varsád, Magyarország - Evangélikus prédikátor, Bárány János szuperintendens fia. Gimnáziumi tanulmányai után Pozsonyban,

Lipcsében és Halléban két évet töltött. 1772-ben palotai prédikátor, 1778-tól Varsádon, 1796-tól nagyvázsonyi evangélikus lelkész, itt a tolnai gyülekezet seniora is lett. **Műve:** *A szent irásnak a betű szerint fordítás által némely meghomályosított helyeire való világoskodó lámpás.* H. n. 1787.

Baranyai Pál (de Muche), ? – 1545? Magyarország - Baranyai származású protestáns pap vagy tanító volt Székesfehérvárott másfél évig. **Műve:** A tékozló fiúról írt bibliai költeményt, amely a *Régi Magyar Költők Tára II.* kötetében jelent meg.

Baranyi Pál, 1657 Jászberény – 1719 Nagyszombat, Magyarország - Jezsuita hitszónok. 1674-ben Gyöngyösön lépett a jezsuita rendbe. Kolozsvárott a gimnáziumban négy évig tanított Baranyi László álnéven, mert jezsuita nem lehetett ekkor Erdélyben. 13 évig hirdette a katolikus hitet, dacolva Thököly kegyetlenkedéseivel. A rutének egy részét megnyerte az uniónak. 1703-ban Pesten öt évig hitszónok és az ottani székház főnöke; 1711-ben Nagyszombatban a rendház főnöke és hitszónok. **Művei:** *A Szent Irás summája... más több a Sz. Íráshoz tartozandó emlékezetes dolgokkal együtt...* Kolozsvár 1695. (Névtelenül. Sándor István tévesen állítja e könyv szerzőjének Szönyi Nagy Istvánt.); *Lelki paradicsom.* H. n. 1700. (Névtelenül. 2. kiadás: Nagyszombat 1720.); *Catechismus valachicus.* Albae Juliae 1702. (román nyelven cyrill betűkkel); *Raphael archangelus peregrinantium de terris fidus Achatés et custos animae.* Tyrnaviae 1702 és 1708.; *Imago vitae et mortis. Az életnek és halálnak képe. Avagy halotti prédikációk.* Nagyszombat 1712 és 1719. Két rész.; *A szentek lajstroma, azaz minden napra rendeltetett elmélkedések.* Jean-Etienne Grosez francia műve után. Uo. 1713. (2. kiadás: uo. 1723. Egerben 1771-ben újra kiadták). Vasárnapi prédikációit kéziratban hagyta maga után.

Barkay Gábor 1944 Budapest, Magyarország – Tanulmányait Jeruzsálemben a Héber Egyetemen kezdte és baccalaureátust szerzett 1967-ben. A Tel-Aviv Egyetemen 1986-ban PhD fokozatot ér el. A Tel-Aviv Egyetem Archeológiai intézetében tanult 1970-ben. 1976-ban dolgozott az Amerikai Institute of Holy Land-ben. Számos ásatáson vesz részt: Lakis, 1973-87. Bashan, Dél-Szíria, 1973-ban, Ketef-Hinnon völgyi ásatások, Jeruzsálem 1975-ben. Vezeté a Tumulus-ban végzett ásatásokat 1983-ban. Ramat-Rachelben is ásatásokat vezet. Szakterülete Archeológia, Szemita nyelvek szövegek és feliratok. **Művei:** *Introduction to the Archeology of the Land of Israel: The Iron Age II-III.* Open of Israel, 1990. *Ketef Hinnom. Burial Tresaure from Jerusalem.* Israel Museum, 1986

Barker, Keneth L., 1931 Darfork, USA Kentucky, – Tanulmányait NW College-ben végezte, baccalaureátust szerzett 1955-ben. A Dallas Teológiai Szemináriumban maszter fokozatot ér el 1960-ban. A Dropsie College-ban héber és csatolt tudományokból PhD fokozatot szerzett 1969-ben. Tanított a Tirinty Evangélikus Szemináriumban 1966-68-ig, a Dallas Teológiai Szemináriumban 1968-81-ig. Prof. a Minnesotta Capital Bible Szemináriumban 1986-90 között. Szakterülete archeológia, Héber Biblia, mezopotámiai tanulmányok, szöveg és feliratok. **Művei:** *The NIV: The Making of Contemporary Translation.* ed. Zondervan, 1986.

Barnes, Albert 1789 New York -1870 USA, NY - Methodista szülők gyermeke, a Connecticut-i Akadémián tanult és a Hamilton College-ban szerzett végzettséget 1820-ban. Megtérése után a Princeton Theological Seminary-ban tanult 1820-1824-ig. Lelkesszé avatása után New Jerseyben működött, először a Presbyterian egyház keretén belül. Jórészt Biblia kommentárokat írt, amelyek a vasárnapi prédikációt segítik. Használta Stuart Moses munkáját és idéz görög latin forrásokat is, számos esetben héber, görög és szír szavakra is

utal. Gyengéd kísérletet tett a fundamentalizmussal való szakításra. Elsőnek kommentálta Izajás könyvét Amerikában. (1847). Használta a Polyglott Critici Sancti munkát is. Augustin Calmet kronológiáját követte. **Művei:** *Life at Tree-Scar and Ten* NY 1871. *Notes, Explanatory and Practical on the Epistle to the Romans Designed for Bible Classes and Sunday-Schools* 9. kiadás NY. Harpers 1852. *Notes, Critical Explanatory and Practical on the Book of the Prophet Isaiah* NY. Leavit 1838. 2. kiadás 1845. *A Popular family Commentary on the New Testament, being notes practical and explanatory* 11 kötet London Gresham 1868.

Barr, David L., 1942 Belding - USA, Michigan – Tanulmányait a Fort Wayne Bible College-ben végezte, baccalaureátust szerzett 1965-ben, diplomáját 1969-ben kapta és PhD fokozatot szerzett 1974-ben. A Wright State Városi Egyetemen tanított 1975-80-ban. Meghívott professzor, majd dékán a vallástudományi karon 1980-88 között. Meghívott professzor 1987-től. A vallási program vezetője. **Művei:** *New Testament Story: An Introduction*. Wadsworth, 1987. *Lukas-Acts: New Perspectives from the SBL*. Seminar Crossroad, 1983. *The Bible Readers's Guide*. Bruce, 1986.

Barr, James, 1924 Glasgow, –2006 Claremont, Anglia/ USA - Teológiai tanulmányait Edinbourghban kezdte, 1948-ban teológiai diplomát szerzett, 1951-ben a Skót egyház pásztorá Tiberiasban (Palesztina). 1943-1955 között Montreálban a Presbyteriánus fősikolán tanított, 1955-től 1961-ig az Edinburgh Egyetemen, majd 1961-65 között a Princeton Egyetem teológiai szemináriumában az Ószövetség tanszékének vezetője. 1965-76-os időszakban a Manchester Egyetem szemita nyelvek és irodalmak tanára. 1976-1989 között Oxfordban tanít a Héber Biblia szakon, és 1989-ben a Vanderbilt University in USA. tanára lett. Kétségtelen legnagyobb hatást a *The Semantics of Biblical Language* (1961) műve (A Biblia nyelvének szemantikája) gyakorolta a tudományos világra. Ebben számos nyelvész kollégája, főleg Ferdinand de Saussure nézetét vitatta, és jórészt az etimológiai tévedésekre hívta fel a figyelmet, amelyek rossz alapokra helyezték a bibliai gondolkodás kutatását. Tanítványa Moisés Silva tovább vitte elképzeléseit. A fundamentalista evangélium szemlélet ellen is fellépett, különösen támadta Bernard Ramm és J.I. Packer spirituális bensőség koncepcióját és a Biblia tévedhetetlenségének elképzelését. Ennek ellenére az evangéliumok igazságát igen nagyra tartotta, nem volt fundamentalist, szemléletmódjában F. F. Bruce és Donald Guthrie-hez hasonlítható. **Művei:** *The semantic of Biblical language* Edinburgh 1961 *Biblical Words fo Time* Princeton 1962 *Old and New in interpretation A Study of the Two Testaments* Princeton 1965. *Comarative Philology and the Text of the Old testament* Princeton 1968. *Comparative Philology and the Text of the Old Testament* (1968) *Beyond Fundamentalism*. Philadelphia, 1984. *Escaping from Fundamentalism*. Oxford, 1984. *Beyond Fundamentalism*. Philadelphia, 1984. *The Concept of Biblical Theology: An Old Testament Perspective* Philadelphiy, 1999. *History and Ideology in the Old Testament: Biblical Studies at the End of a Millennium*. London 2005.

Barret, Charles, Kingsley 1917 Anglia – Teológiai tanulmányait a Wesley Hausban kezdte Cambridgeben, és előbb matematikát és teológiát tanult. 1947-ben baccalaureátust szerzett, 1965-ban teológiai doktorátust. 1958-ban metodista lelkész Durham-ban, emellett a város Egyetemén tanít, teológiát tanult. 1961-ben a British Akadémia tagja, 1972-ben Burkitt éremrenddel tüntették ki, 1973-ban az SNTS választott elnöke. Számos egyetemen tanított Kanadában, USA-ban, Európában és Ausztráliában. Legnagyobb hatással Sir Edwyn Hoskyns, F. Noel Davey, valamint K. Barth volt rá. Jó kapcsolatot alakított ki Marbug és Töbeingen Egyetemével főleg Ernst Käsemann professzorral. Erőteljesen kritizálta Bultmann nézeteit és inkább a cambridge-i triumvirek, J.B. Lightfoot hatása alá került, aki ekkoriban

Durham püspöke volt. A szinoptikus kérdéssel és evangéliumkutatással foglalkozik. Legismertebb munkája a János evangélium kommentárja és arról írt esszé. **Művei:** *The Acts of the Apostles* Edinburgh 1944- *The Epistle to the Romans* London 1991. *Essay on John* London 1982. *The First Epistle to the Corinthians* London 1971. *Freedom and obligation: Study of the Epistle to the Galatians* London 1985. *From First Adam to Las: A Study in Pauline Theology.* London 1962. *The Gospel According to St. John* London 1955. *The Gospel of John and Judaism* London 1975. *History and Faith: The Study of the Passion* London 1967. *The Holy Spirit and the Gospel Tradition* London 1967. *New Testament Essay* London 1972. *The Pastoral Epistles in the New English Bible* Oxford, 1963. *The Second Epistle to the Corinthians* London 1973. *The Signs of an Apostles* London 1970.

Barsi Balázs, 1946 Sióagárd, Magyarország - 1968-ban lépett be a ferences rendbe, 1971-ben szentelték pappá, 1972-1993 között a Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium tanára Esztergomban, 1973-ban az Eötvös Lóránt egyetem bölcsész karán orosz-magyar szakos tanári diplomát szerzett. 1975 és 1997 között a rend novícius mestere és Bibliikumot tanít a rendtagoknak. 1982-ben Strassborugban egzisztenciális tanulmányokat folytatott és teológiai doktorátust szerzett. 1988-tól 1997-ig Bibliikumot tanított a ferences teológián. 1997-től Sümegen lelki gyakorlatok központot szervezett a biblikus lelkiség ápolására. A magyar Marianus ferences provincia vezetője. 1990-től rendszeresen tart kurzusokat, ahol a biblia spirituális elemzésével foglalkozik. **Művei:** *Megkísértés Misztériuma* Bp., 1992. *A szeretet misztériuma – Énekek éneke magyarázata* Bp., 1995. *A bárány menyegzője - Jelenések könyve magyarázata* Bp., 1997. *Magasság és mélység. I-IV kötet. Perikópa magyarázatok* Bp., 1999. *Örökké megmarad (1Kor 13,1-13)* Bp., 2003.

Barstad, Hans M., 1947 Asnes, Norvégia – Tanulmányait Oslo Egyetemén kezdte és teológiai doktorátus szerzett 1982-ban. Az Oslo Egyetemi könyvtárban dolgozik 1971-től. A szír, akkád gyűjtemények felügyelője Norvégiában 1978-79 között, majd lelkész észak Norvégiában 1981-ig. Az Oslo Egyetemen tanít 1986-tól, az Ószövetség tanszék vezetője. Szakterülete: Héber Biblia. **Művei:** *A Way in the Wilderness: The „Second Exodus” in the message of Second Isaiah* (Manchester Egyetem kiadványa 1989. *The Religious Polemics of Amos.* Brill, 1984.

Barth, Karl, 1886 Bazel – 1968 Bazel, Svájc- Bernben tanult teológiát 1904-től. 1906-tól Berlinben tanult Harnacknál, 1908-tól Hermannál Magdeburgban. Lelkész 1909-1911 között Genben, 1911-1921 között Safenwillben, a munkások között 1914-től a liberális teológia ellen fordult. ARómai levelet kommentálta. 1918-tól önálló teológiával jelentkezik. 1919-ben megjelenik a *Der Christ in Gesellschaft* – Isten országa nem társadalmi képződmény - munkája. 1922-ben a Római levél kommentár újabb kiadása jelenik meg lábjegyzetek nélkül, az olvasót akarja megszólítani vele. 1922-1925 között a Göttingeni egyetemen tanít, vitája folytatódik Hirsch teológiájával és a dialektikus teológia kidolgozásán fáradozik. A *Zwischen den Zeiten* (Korok között) folyóirat szerkesztője 1925-1929 között. Münster újszövetségi szövegmagyarázat és dogmatika professzora 1932-ben Bonn-ban. Itt dolgozta ki dogmatikáját, 1934-ben megtagadta a feltétlen hűséget Hitlernek, ezért állásából elbocsátották, 1935-ben nyugdíjazták, 1934-ben a nemzeti szocializmus elleni egyháziellenállás szervezője, a hitvalló egyház alapítója. Barnem teológiai nyilatkozatot ad ki. Dogmatikájának külső kritériumot nem fogad el, csak az Isten ígését. Tanítása: Isten és az ember közötti kapcsolat az analogia revelationis-ra épül. **Műve:** *Die Kirchliche Dogmatik.* Zürich 1932–1967. Szöveggyűjtemény Debrecen 1984. *Ember és embertást* Bp, 1990. „A foglyoknak szabadulást” ígéhirdetések Bp 1991. Irodalom. Bagy B.: A teológiai módszer kérdése az úgynevezett dialektika teológiában. Bp, 1999.

Barth, Markus K., 1915 Safenwil, Svájc – Tanulmányait Göttingenben kezdte teológiai doktorátust szerzett 1947-ben. A svájci evangélikus egyházhoz csatlakozik Párizsban tanult 1940-53 Doboque Egyetemen egyetemi lelkész 1953-55. Újszövetség tanszékvezető helyettese Chicago Egyetemen 1856-63. Pittsburg Teológiai Szemináriumában az újszövetség tanára. 1963-72. Basel (Svájc) Újszövetségi tanszék tanára. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Rediscovering the Lord's Super* 1988. *Das Mahl des Herrn*. Neukirchen, 1987. *Ephesienas I-II*. Anchor Bible, 1974.

Bartha Tibor, 1944. Munkács, Magyarország - református lelkész, professzor. Teológiai tanulmányait Debrecenben a Református Teológiai Akadémián végezte, 1967-ben diplomát szerzett. Teológiai doktor: Erlangen-Nürnberg, 1968. 1999-től teológiai egyetemi tanár. Vendégelőadó a Friedrich Alexander Universitáten, Erlangen-Nürnberg (1965–1967) és a Westminster College Cambridge hallgatója (1970–1971); a Friedrich Alexander Egyetemen teológiai doktori oklevelet szerzett (1968), az USA-ban is volt vendégelőadó (1987–1988), valamint vendégprofesszor Rüschnikonban. 1991-től az IPCA Europe Kormányzótanácsának és Végrehajtó Bizottságának tagja, és az IPCA Worldwide Kormányzótanácsának tagja 1991–1996 között is. **Művei:** *Bibliai fogalmi szókönyv*. Budapest 1984. *Keresztyén Bibliai Lexikon* 2 kötet. Bp, 1993. *A szisztematika teológia alapvonalai (Prolegomena és dogmatörténet)*. Szeged 2003. Számos cikke látott napvilágot tudományos folyóiratokban.

Barthélemy Dominique-Jean, 1921 Pallet, - 2002 Franciaország.– Dominikánus szentes lett 1940-től és 1947-ben szentelték pappá. Fribourban tanított Ószövetséget hosszú időn keresztül. Majd a biblikus inézet tanára lett. Az un. Kispróféták szakértője. Jeruzsálemben a Héber Egyetemen Emanuel Tov barátja. A héber és a görög szövegkritika szakértője, közreműködött a UBS fordítás elkészítésében és a modern Septuaginta kutatás megalapozásában, mely 1969-ben kezdődött az Anroldshain konferencián, melyen résztvett még Hans Peter Rieger Tübingenből, Norbert Lohfink Frankfurt-ból, W. D. McHardy Oxfordból és A. R. Hulst Utrechtrechtből. A z Első qumráni barlangból előkerült 12 próféta könyvét tartalmazó tekercs alapján vetették össze a 12 próféta héber szövegét a Nahal Hever LXX görög szövegével. Ezt az összevetést kommentálta igen lelkesen Immanuel Tov és tekintette a szövegkritika megújításának. *Les devanciers d'Aquila: première publication intégrale du texte des fragments du Dodécaphéton* (Leiden: Brill, 1963) Ezen munka alapján vált világossá, hogy a LXX fordítói korábbi héber kéziratokat használtak, mint a TM és ezzel a LXX szövegkritikai értéke is felértékelődött és világossá vált, hogy Murabba^f és Masada-ból előkerült kéziratok a 1QIsa^a és 1QIsa^b Kr.e. első századból valók és megelőzik a masszorita hagyományt. *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (Nashville: Abingdon, 1976). Az igazi nagyméretű munka 1970 után kezdődött, mely során 6000 helyet vizsgált meg. **Művei:** (Joseph T. Milik) *Qumran Cave I. Discoveries in the Judaeen Desert*, 1. Oxford 1955: *Les devanciers d'Aquila, Première publication intégrale du texte des Fragments du Dodécaphéton, trouvés dans le désert de Juda, précédée d'une étude sur les traductions et recensions grecques de la Bible réalisées au premier siècle de notre ère sous l'influence du Rabinat palestinien*. Leiden 1963. *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*. OBO 21. Fribourg: Éditions universitaires; Göttingen: 1978. *Critique textuelle de l'Ancien Testament, 1. Josué, Juges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther, Rapport final du Comité pour l'analyse textuelle de l'Ancien Testament hébreu*. OBO 50/1. Fribourg 1982. *Critique textuelle de l'Ancien Testament, 2. Isaïe, Jérémie, Lamentations, Rapport final du Comité pour l'analyse textuelle de l'Ancien Testament hébreu*. OBO 50/2. Fribourg 1986: *Critique textuelle de l'Ancien Testament, 3. Ezéchiël, Daniel et les 12*

Prophètes, Rapport final du Comité pour l'analyse textuelle de l'Ancien Testament hébreu. OBO 50/3. Fribourg: 1992.

Bartlett, John R., 1937 Manchester, Anglia. - Tanulmányait Oxfordban a Brasenose Főiskolán kezdte és baccalaureátust szerzett 1959-ben, maszter fokozatot 1962-ben. Tanított a Trinity College-ban Dublinban 1966-86. Később Dublin College-ban 1975-85 a kollégium véglegesített tanára 1975-85, a kollégium vezetője, 1987-6-88. Weingreen Museum of Bible Antiquitaten curátora 1986-92. A Bibliatudományok meghívott professzora az Ír Egyház Teológia Főiskoláján Dublin-ban 1989-től. Ásatásokat vezet Jeruzsálemben 1962-ben, Buseria-ban 1973-ban, Moab területén 1974-ben. Szakterülete archeológia, Héber Biblia apokrifok és poszt-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Bible: Faith and Evidence* Brit. Mus 1991. *Edom and the Edomites* Sheffield/PEP 1990. *Cities of the Biblical World: Jericho.* Lutterworth, 1982. *The First and Second Books of the Maccabees.* Cambridge UP., 1973.

Bartnicki Roman, 1943 Rządza Mińska-, Lengyelország - A varsói érsekség papja 1966-tól. Tanulmányai: Lublini Katolikus Egyetem kezdte 1969-ben. Doktori disszertációja címe: *He ktisis terminus patrisztikai interpretációja a Róm 8, 19-ben címmel védte meg* (Kazimierz Romaniuk). Doktorátus: Lublini Katolikus Egyetem „Jézus ünnepi bevonulása Jeruzsálembé” (Feliks Gryglewicz). 1972. Habilitáció: Katolikus Teológiai Akadémia Téma: „Jézus tanítványa, mint az Evangélium hirdetője. Mt 9, 35-11,1 hagyománya és redakciója”. 1984. **Főbb művei:** *Biblia w liturgii dni powszednich. Krótkie komentarze do czytań mszalnych, T. 1-3, „Biblia a mindennapi olvasmányokban. Rövid kommentárok a szentmise olvasmányaihoz”, Varsó 1989-1991. Ewangelie w analizie strukturalno-semiotycznej, „Az Evangéliumok strukturális-szemiotikai analízisben, Varsó 1992. Uczeń Jezusa jako głosiciel Ewangelii. Tradycja i redakcja Mt 9,35-11,1, „Jézus tanítványa mint az Evangélium hirdetője. Mt 9, 35-11,1 hagyománya és redakciója.” Varsó 1995. Przesłanie Ewangelii, „Az Evangélium mondanivalója” Varsó 1996. Ewangelie synoptyczne. Geneza i interpretacja, „A szinoptikus Evangéliumok. Keletkezésük és magyarázatuk”, Varsó 2003³*

Bartoň Josef 1966- Csehország - A Károly Egyetem Katolikus Teológiai Fakultásán tanult 1991-1995. Vallástudományokból Magiszteri fokozatot szerzett 1995-ben. latin-cseh-görög szakon diploma 1989-ben; PhD. 1990-ben A prágai KTF UK (=Károly Egyetem Katolikus Teológiai Fakultása) biblika tanszékének adjunktusa 1994-től. Biblikus Intézet igazgatója 1999-től. Az ószláv egyházi nyelvek lektora 2001-2003 között a pravoszláv teológia szakon a Bibliai Tudományok Tanszékének adjunktusa 1998-1999-között Palacky-Egyetem Ciril-Metód Teológiai Fakultása, Olmütz. 1990-1994. Jelenleg a Csehszlovák Tudományos Akadémia J.A. Comenius Pedagógiai Intézete munkatársa. **Művei:** *Exercitia Graeca Biblica / Bibliai görög nyelv, Karolinum: Praha 1992. Uvedení do novozákonní řečtiny* (= Bevezetés az újszövetségi görög nyelvbe), Karolinum: Praha 1994. *Uvedení do novozákonní řečtiny* (=Bevezetés az újszövetségi görög nyelvbe), Karolinum: Praha 1995. *Uvedení do klasické staroslověňštiny* (=Bevezetés a klasszikus ószláv nyelvbe), Karolinum: Praha 1999. *Uvedení do novozákonní řečtiny* (=Bevezetés az újszövetségi görög nyelvbe), KLP Praha 2001, *Uvedení do novozákonní řečtiny* (=Bevezetés az újszövetségi görög nyelvbe), KLP Praha 2004,

Barton, John 1948 London, Anglia – Teológiai tanulmányait Oxfordban a Keble College-ban kezdte és baccalaureátust szerzett 1969-ben, maszter fokozatot 1972-ben, PhD tudományos fokozatot 1974-ben, bölcész doktorátust 1988-ban. Tanított az Emerton Főiskolán Oxfordban (1973/74), majd a Cross Főiskolán (1974/91). Előadó lett 1989-1991 között, majd rendes tanár az Orient College Oxford-ban 1991-ben. Szakterülete a Héber

Biblia. **Művei:** *People of Book? The Authority of the Bible in Christianity* SPCK 1988. *Oracle of God: Preception of Ancient Prophecy in Israel after the Exile.* Darton Longmann and Todd Oxford UP., 1986. *Oracles Against the Nations.* Cambridge UP., 1980.

Barton, Stephen C., 1952 Sydney, Ausztrália - Tanulmányait a Marquarie Egyetemem végezte és baccalaureátust szerzett 1975-ben. A Lancaster Egyetemen tanult tovább 1978-ban. AKings's College London-ban kapott PhD fokozatot 1992-ben. Tanított a Salisbury and Wells Teológiai Főiskoláján 1984-88 között. Biblikus tudományok docense a Durham Egyetemen 1988-tól, ugyanott professzor a teológiai fakultás újszövetségi tanszékén. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Spirituality of the Gospels.* SPCK, 1992. *Community Formation in Corinth.* NTS 32., 1986.

Basilius (Balázs) István, 1525 Kolozsvár – 1592?. Magyarország/Erdély - Unitárius pap. Kolozsváron tanult, majd 1549 és 1555 között Wittenbergben főleg a nyelvekben szerzett ismereteket. Itthon a kolozsvári ev. ref. iskolában tanított. 1566-ban Dávid Ferenc híve lett Kolozsváron, később Magyarországon terjesztette az unitárius vallást, eközben hitvitát folytatott Meliusszal. Tordán, Belényesen és Békésen volt pap. Halálának éve ismeretlen. **Művei:** *Egynehani kerdesec a keresztieni igaz hitről.* Albae Juliae 1568.; *Az apostoli credonac rövid magyarázattya.* Feieruarat 1568.; *Themata sive propositiones pro defensione innovationis.* Claudiopoli 1587. Kéziratban maradt: *Responsiones ad ea V. et N. Testamenti S. Scripturae loca, quibus ss. Triadis doctrina stabiliri solet.* (Ezt Enyedy György unitarius püspök bővítve, a maga neve alatt adta ki 1598-ban; magyarra fordította és kiadta Toroczka Máté 1619-ben.)

Basilius Lénárt, 1568 Nagyszeben – 1613. Magyarország/ Erdély - Evangélikus lelkész. Wittenbergben tanult. 1593-ban Nagyszebenben tanár lett, tanításában a hittudományra helyezte a hangsúlyt. 1594-től Péterfalván lelkész. 1605-ben Szentersébet község választotta papjának; ugyancsak 1605-től káptalani dékán. **Művei:** *Theses theologicae in schola Cibiniensi ad disputandum exercitii causa propositae.* Cibinii 1593.; *Theses theologicae de veris ecclesiae visibilis notis in gymn. Cibiniensi die 20. maji ad disputandum propositae.* Uo. 1594.

Bass, George F., 1932 Columbia, USA, Dél-Carolina, – Tanulmányait a Johns Hopkins Egyetemen kezdte, maszter fokozatot szerzett 1955-ben. A Pennsylvánia Egyetemen szerzett PhD fokozatot 1964-ben. Tanított ugyanott 1964-73 között. Ezt követően meghívott professzor a Tengeri Archeológiai intézetben (1973-76). 1976-tól at Texasi Egyetemen tanított. Szakterületei: Archeológia, hajózás, földrajz. Ásatásokat vezetett Törökországban (1977-79). **Művei:** *The Million Pice Glass* Puzzle Arch 37. 1984. *Yassi Adda I. A Seventh – century Byzantine Shipwreck* Texas. AM 1983. *Archeology under Water Thames and Hudson.* 1966.

Baszileiosz, latinul **Basilius,** magyarul **Vazul,** 329 Kappadókia – 379 Caesarea. Palesztina/ Görögország - Tekintélyes keresztény rétor-család gyermeke. Konstantinápolyban és Athénban tanult, utóbbi helyen kötött életre szóló barátságot Nagy Szt. Gergellyel. A szíriai és palesztinai remeték között vagyónát elosztva ő is remeteéletet kezdett élni. Órigenész legszebb szövegeiből könyvet állított össze *Philokalia* címmel. Megfogalmazott egy rövid szerzetesi szabálykönyvet is, 362-ben pappá szentelték, 370-ben a kappadókiai Caesarea püspöke lett. A szentháromságtani vitában az egy isteni lényeg és három egyedi valóság (isteni személy) elvét vallotta. Több dogmatikai műve mellett írt egy *Iffakhoz* című munkát is, melyben azt fejtegeti, milyen módon olvashatják a fiatalok a nem keresztény görög szerzők

műveit. 13 homíliát mondott a zsoltárokról és 9-et a Hexamenonról, vagyis a teremtés történetéről. Liturgikus újítást is bevezetett, az általa megalkotott liturgiát a görög egyházban máig is használják. Hosszabb szerzetesi szabálykönyvét is mind a mai napig követik a görög egyház szerzetesei, akiket ezért bazilitáknak szoktak hívni. **Művei:** Migne PG 29–31.

Bátai György, 1662 ? – 1698 Kolozsvár, Magyarország/ Erdély - Református lelkész. 1685-ben a kolozsvári református egyház az árva fiút – apja iránti elismerésként – saját költségén Hollandiába, Franekába küldte egyetemre. Onnan hazakerülve kolozsvári pap lett. **Művei:** *Dissertatio philologico-theologica de agno paschali vero Christi typo.* 3 rész. Franequerae 1689.; *Utolsó tisztesség, mely adatott... malomvizi Kendeffi János uramnak.* Kolozsvár 1697.

Báthory (Bátori) László, 1415 Szolnok – 1487k Budaszentlőrinc, Magyarország - Pálos szerzetes. A Báthoryak családjától eredeztette származását. Kraszna vármegyében apja birtokán élte gyermekkorát, majd Itáliában és Franciaországban tanult. 1435-ben Somlyó birtokosa. 1438-ban nem vonul a török ellen, erdélyi birtokait elkobzták, de Erzsébet riálnő visszaadta neki. Hunyadi Jánossal együtt harcolt. Váratlanul a pálos rendbe lépett. 1457-ben említik először a pálos krónikák a nevét. A budaszentlőrinci kolostorban élt és a Nagy-Hárshegy egyik barlangjában 20 évig remeteként. Itt fordította magyarra a szentek életét és az egész Szentírást. Gyöngyösi Gergely szerint írásait Mátyás király a könyvtárába tétette. Toldy Ferenc irodalomtörténész szerint a Jordánszky kódexnek ő lenne a szerzője. Ezt a kódexet 1782-ben a nagyszombati klarisszák kolostorából Fába Mátyás kapta, aki 1820-ban Jordánszky Elek tinnini püspöknek ajándékozta. Ez a Jordánszky-kódex (mely maga is másolat, 1516–19) tartalmazza Mózes öt könyvét, József és a Bírak könyvét, a négy evangéliumot, *Az apostoloknak járásokról való könyvet, Az apostoloktól irt epistolákat, Szent János evangelistának látásáról való könyvet.* **Művei:** kiadta a Régi Magyar Nyelvmemlékek V. kötetében *A Jordánszky-codex bibliafordítása* címmel Toldy Ferenc; a régi nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredékkel kiegészítette és előszóval ellátta Volf György. Bp. 1888.

Batizi (Batizius) András, 1510 Batiz – 1546-52 ? Magyarország - Reformátor, mestere Gálszécsi István volt. 1530-ban Kassán protestáns használatra egyházi énekeket írt, iskolai tanító volt. 1531-ben Újhelyen, Szikszón és Tokajban volt lelkész. 1542-43-ban a wittenbergi egyetemen tanult. Hazatérve Perényi Jánoshoz, majd Drágfi Gáspárhoz került, s talán Erdődön is viselt papi hivatalt. 1545-ben az erdődi zsinaton tokaji papként vett részt, egyike volt a 29 reformátornak, akik az itt kelt 12 hitszabályt aláírták. 1550-ben ismét Wittenbergben járt. Később – akárcsak a magyar protestánsok nagyobb része – Luther tanáról a Kálvinéra váltott át. **Művei:** *Keresztyéni tudományról.* Krakkó 1550. (2. kiadása *Catechismus* címen jelent meg, Kolozsvár 1555.); *Jonas profetának historiaia.* Debrecen 1596.; *Isak patriarkanak szent házasságáról.* Debrecen, é. n.; *Szép rövid historia miképpen Susanna a két ven biraktol hamissan el arultatvan halalra ítéltetett.* Lócse 1628. Vallás-epikai költeményei közül fenmaradt pl. *A drága és istenfélő vitéz Gedeonról szép história.* 1540.; *Meglőtt és megleendő dolgoknak teremtéstől fogva az itéletig való historia.* ? 1544.; *Más historia a Nabukadnezár királyról és a nagy birodalmakról.* ? 1544. Ezenkívül: több egyházi éneke 1530-tól kezdve a XVI. századi énekeskönyvekben és egy tanítodal: *A házasságról való ének.* 1546. *Szilády Áron összes versét kiadta életrajzi jegyzetekkel (Régi magy. költők tára II., Bp., 1880).* *M. Keresztyéni tudományokról való könyvecske (Krakkó, 1550).* – Irod: Horváth János: *A reformáció jegyében (Bp., 1953).*

Battles, Ford Lewis, 1915 – 1979. USA - Észak-amerikai ref. teológus, Kálvin műveinek angol fordítója. A teljes kiadás megjelent: Grand Rapids Erdemann kiadó 1966. Battles, Ford Lewis. "Calvin's Humanistic Education." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 47-64. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "The Chief Lineaments of Calvin's Religious Experience." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 343-45. Grand Rapids: Baker Books, 1996. Battles, Ford Lewis. "The Antithetical Structure of Calvin's *Institutes*." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 347-50. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "Chief Motifs in Calvin's *Institutes*." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 351-58. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "The First Edition of the *Institutes of the Christian Religion* (1536)." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 91-116. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "*Speculum Institutionis* Prolegomena." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 179-214. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "Tabulation of Biblical Citations in the *Institutes*." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 359-60. Grand Rapids: Baker Books, 1996. "The Theologian As Poet: Some Remarks About the 'Found' Poetry of John Calvin." In *Interpreting John Calvin*, edited by Robert Benedetto, 249-87. Grand Rapids: Baker Books, 1996

Bauer, Bruno, 1809 Eisenberf – 1882 Rixdorf, Németország- Evangélikus teológus és vallástörténész, a radikális biblia-kritika megalapítója, Hegel és Karl Marx barátja, konzervatív politikus és antiszemita. A János-evangélium kritikáján (Bréma 1840), majd a szinoptikus evangéliumok kritikáján keresztül fejtette ki radikális nézeteit. Eltávolodott a bonni egyházi tanítóhivataltól és ateistává lett. *A felfedezett kereszténység* c. művét (Zürich 1843) saját maga semmisítette meg. Szerinte az egész kereszténység 2. századi hamisítás, és nem Palesztinából származott, hanem Alexandriában és Rómában találták ki minden iratával együtt. Elképzeléseiben főleg J. Ch. Edelmann (18. sz.) nézeteit követte. Elméletét a maga korában vitatták, ma már cáfolják. Elképzeléseit átvették: E. Overbeck, Nietzsche, W. Wrede, A Drews, A. Kalthoff, a holland radikális iskola követői. A kereszténység és a hellenizmus kapcsolatát ma már sokkal pontosabban ismerjük, mint ő, a vallástörténeti iskola is túlhaladta az elképzeléseit. **Művei:** *Prinzipien des Schönen. De pulchri principiis. Eine Preisschrift.* Berlin 1996; „Rezension: *Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet von David Friedrich Strauss*” in: *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, Dec. 1835, no. 109, 879-880; no. 111, 891; no. 113, 905-912. May 1836, no. 86, 681-688; no. 88, 697-704.; *Kritik der Geschichte der Offenbarung. Die Religion des alten Testaments in der geschichtlichen Entwicklung ihrer Prinzipien dargestellt.* 2 kötet. Berlin 1838. ; *Herr Dr. Hengstenberg.* Berlin 1839. első kiadása név nélkül jelent meg. ; *Die evangelische Landeskirche Preußens und die Wissenschaft.* Leipzig 1840; *Kritik der evangelischen Geschichte des Johannes.* Bremen 1840. ; „*Der christliche Staat und unsere Zeit,*” *Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst*, 7 - 12 Jun. 1841, no 135-140, pp. 537-558.; *Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker.* 2 kötet. Leipzig 1841; *Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker und des Johannes.* harmadik (utolsó) kötet. Braunschweig 1842.; *Die Posaune des jüngsten Gerichts über Hegel den Atheisten und Antichristen. Ein Ultimatum.* Leipzig 1841 (név nélkül); *The Trumpet of the Last Judgement against Hegel the Atheist and Antichrist. An Ultimatum.* STEPELEVICH, L. (ford.) Lewiston 1989 (név nélkül); *Hegels Lehre von der Religion und Kunst von dem Standpuncte des Glaubens aus beurtheilt.* Leipzig 1842; *Die gute Sache der Freiheit und meine eigene Angelegenheit.* Zürich – Winterthur 1842.; *Die Judenfrage.* Braunschweig 1843.; Cikkek: RUGE, A. (szerk.), *Anekdoten zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik.* 2 kötet. Zürich – Winterthur 1843.; „*Leiden und Freuden des theologischen Bewußtseins*”, 89–112; „Rezension: *'Bremisches Magazin für*

evangelische Wahrheit gegenüber dem modernen Pietismus. Erstes Heft”, 113–134; „*Rezension: Einleitung in die Dogmengeschichte von Theodor Kliefoth.*” 135–159; „*Rezension: Die Geschichte des Lebens Jesu mit steter Rücksicht auf die vorhandenen Quellen dargestellt von Dr. von Ammon. Leipzig 1842*” 160–185.; *Das entdeckte Christenthum. Eine Erinnerung an das 18. Jahrhundert und ein Beitrag zur Krisis des 19.* Zürich – Winterthur 1843.; *Die Fähigkeit der heutigen Juden und Christen, frei zu werden,* in: HERWEGH, G. (szerk.), *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz.* Zürich – Winterthur 1843. 56–71.; *Kritik der paulinischen Briefe.* Berlin 1850–1851.; *Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs.* 3 kötet. Berlin 1850–1851.; *Die theologische Erklärung der Evangelien.* Berlin 1852.; „*The Present Position of the Jews,*” New York Daily Tribune, 1852. június 7.; *Das Judenthum in der Fremde. Separat-Abdruck aus dem Wagener'schen Staats- und Gesellschaftslexikon.* Berlin 1863.; *Philo, Strauss und Renan und das Urchristenthum.* Berlin 1874.; *Einfluss des englischen Quäkerthums auf die deutsche Cultur und auf das englisch-russische Project einer Weltkirche.* Berlin 1878.; *Christus und die Cäsaren. Der Ursprung des Christenthums aus dem römischen Griechenthum.* Berlin 1879.

Bauer, David R., 1954 Mansfield., USA, OH - Tanulmányait a Spring Arbor Főiskolán kezdte, baccalauareátust szerzett 1976-ban. Az Asbury Teológiai Szemináriumban master fokozatot kapott 1980-ban. PhD fokozatot 1985-ben az Union Teológiai Szemináriumban szerzett. Tanított az Asbury Teológiai Szemináriumában (1979/80). A Görög nyelvek professzora az Ashland Teológiai Szemináriumában (1980/81). Az Újszövetség tanára a Va. Union Teológiai iskolájában (1982/83). Az Újszövetség meghívott professzora az Asbury Teológiai Szemináriumában 1984-től, majd később a Princeton Theol. Sem. tanára lesz. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** „*Matthew*” in *Asbury Bible Commentary* Zondervan, 1992. *The Structure of Matthew's Gospel: A Study in Literary Designe.* Almond, 1988. *Emmanuel – Studies in the Gospel of Matthew.* Light and Life, 1985.

Bauer, Marcussohn (Márkfi), Herman, 1801 Hlubok – 1874 Szeged, Magyarország - A szegedi izraelita hitközség jegyzője. Tanítóként a makói zsidó iskolánál dolgozott, majd 1834-ben a szegedi zsidó hitközség megválasztotta jegyzőjének. Itt a zsidók magyarosodására rendkívüli hatással volt. 1862-ben nyugdíjazták. Munkatársa a bécsi *Bikuré Hoittim* folyóiratnak. **Művei:** *A lélek halhatatlanságáról.* Szeged 1836. Két füzet.; *Fromme Ansichten.* Uo. 1837.; *Ünnepélyes beszéd.* Uo. 1843.; *Gyászhang t. Pálffy János úr, Szeged város tanácsnoka gyászünnepejére.* Uo. 1844.; *Selomoh hasonlatai. Magyarítá...* Buda 1844. (Salamon példabeszédei magyar és héber szöveggel.) Héber-magyar zsebszótárra hirdetett aláírási felszólítást 1841. március. 23-án (A 8 füzetre tervezett munka kéziratban készen volt.)

Bauer, Walter, 1877 Königsberg – 1960 Göttingen, Németország - Julius Welhausen barátja volt és Holtzmannál habilitált. 1916–1945-ben Marburg és Breslau után tanított Göttingenben. A korai kereszténység és a János-közösség kutatásának szentelte életét. A leghatásosabb műve az igaz hit és az eretnesség az ősegyházban. Az elsők között kutatta a hitfejlődés folyamatát az ősegyházban, kifejezetten történeti módszerekkel vizsgálva ezt a folyamatot. Arra a megállapításra jutott, hogy az ortodox hit, csak a sokféle hit formula egyike volt az ősegyházban. Véleménye szerint, az uralkodó keresztény nézetek végleges elfogadásáét óriási közdelem folyt egészen Constantin császár uralkodásáig. Fő művét csak 1971-ben fordították le angolra. Leghatásosabb azonban óriási méretű fogalmi szótára: *Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments* (angol fordítása *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, vagy nevezik egyszerűen Bauer lexikonnak is. Ez a műve sokkal jobban meghatározta a későbbi kutatást, mint az összes többi alkotása. **Művei:** *Mündige u. Unmündige bei dem Apostel Paulus.* Marburg 1902; *Der Apostolos der*

Syrer in der Zeit v. der Mitte des 4. Jh.s bis z. Spaltung der syr. Kirche. Marburg 1903; *Das Leben Jesu im Zeitalter der nt. Apokryphen.* Marburg 1909 (utánnomás: 1967); *Die kath. Briefe des NT,* Marburg 1910; *Das Joh.ev.,* Marburg 1912 *Die Apostol. Väter. II. Die Briefe des Ignatius v. Antiochia u. der Polykarpbrief,* Göttingen 1920; *Heinrich Julius Holtzmann. Ein Lb.,* Marburg 1932; *Die Oden Salomos,* Marburg 1933; *Rechtgläubigkeit u. Ketzerei im ältesten Christentum,* Marburg 1934. H. J. HOLTZMANN, *Ev., Briefe u. Offb. des Joh.,* Marburg 1908.. *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity* Philadelphia: Fortress 1971

Bauernfeind, Otto -1889 Behrenhoft-ban – 1962 Greifswald, Németország - Teológiát tanult Greifswaldban, 1914-ben ott licenciázott, 1922-ben Greifswaldban habilitált. Rendkívüli professzor Greifswaldban 1928-ban, Tübingenben 1931-ben, Jeremias és Schniewind kortársa, aki tanít egészen nyugdíjba vonulásáig. 1946-ig tanított. Időközben tevékenykedett Tübingenben is, ahol az Apostolok cselekedetei és Josephus Flavius kutatásban vált ismertté. **Művei:** *Die Apostelgeschichte* Leipzig 1939. *Der Romerbrieftext des Origenes nach dem Codex von der Goltz* Leipzig, 1923. *Kommentar und Studien zur Apostelgeschichte.,* Tübingen 1980. *Die literarische Form des Evangeliums* Greifswald, 1915. *Kommentar und Studien zur Apostelgeschichte.,* Tübingen 1980. *Die literarische Form des Evangeliums* Greifswald, 1915.

Baumert, Norbert SJ, 1932 Penzing, USA, OL, – Tanulmányait a College. S. John Berhmans bölcsészkarán kezdte és filozófiai licentiátust szerzett 1958-ban. Folytatta a St. Goergen Teológiai Fakultásán Frankfurtban és teológiai licenciátust szerzett 1962-ben. Ugyanott habilitált is az Újszövetségből 1982-ben. A Berlin Freie Egyetemen szerezte a PhD fokozatot 1972-ben. Tanított St. Goergen Egyetemen, Frankfurt Teol. Fakultásán (1980-85). Újszövetséget adott elő 1985-től. Az Újszövetség filológia rofesszora. **Művei:** *Frau und Mann bei Paulus. Überwindung eines Missverständnisses.* Echter, 1992. *Täglich sterben und auferstehen. Der Literalsinn von 2 Kor 4,12-5,10* (StANT 34). München: Kösel, 1973. *Ehelosigkeit und Ehe im Herrn. Eine Neuinterpretation von 1 Kor 7* (fzb 47). Würzburg: Echter, 1984. *Antifeminismus bei Paulus? Einzelstudien* (fzb 68). Würzburg: Echter, 1992

Baumgart Bálint, 1610 Memel – 1672 Kolozsvár, Magyarország/Erdély - Unitárius lelkész. Apja Memel város főbírája volt. 17 éves korában Königsbergben iskolába, majd akadémiára került. 1634-ben a szépművészetek és bölcsészet mestere lett. 1649-ben Belgiumban a leydai egyetemen tanult. Ezután Regensburgban a teológiai tanulmányokba belemerülve meghasonlott Luther tanaival – bár 1640-ben egy nyilvános beszédében az általa védett Socinus tantételeit visszavonta –, ezért hazájából el kellett távoznia. Lengyelországban a lunklavicei iskola igazgatója lett. 1648–1655 között a kolozsvári unitárius iskola igazgatója, majd a szász nemzetiségű hívek német prédikátora, 1661-ben vezető lelkész. **Művei:** *Oratio revocatoria, habita Regiomonte* 1640. 26. aug.; *Oratio, habita in funere... d. Antonii Czanadi, civis et mercatoris praecipui a V(alentino) B(aumgartho) Varadiensis* 1651.; *Convionis occasione loci Genes I. 26. habitae confutatio.* 1667.; *Oratio funebris in honorem Francisci Jarmi, vice-capitanei Varadiensis.* 1651. (A két utóbbi munkáról nem bizonyos, vajon megjelentek-e nyomtatásban.); *Diaphonia, seu diversitas confessionum reformatorum et unitariorum articulis sibi invicem oppositis XXVIII. punctis ad aperiendum hominibus oculos, breviter expressa.* 1667. (magyarra fordította Pauli István); *Examen disputationis theologicae de uno Deo in essentia Jehovah et trino in personis Elohim.* Cibinii 1667. Kéziratban maradt munkáit a Keresztény Magvető (1888.) felsorolja.

Baumgärtel, Friedrich – 1888 Paulen - 1981 Erlangen, Németország - Teológiai licenciát Lipcsében szerzett 1916-ban. Habilitált Lipcsében 1916-ban és azonnal rendkívüli tanár lett

Lipcsében 1921-ig. Nyilvános rendes tanári kinevezést kapott Rostockban 1922-1927 között, Greifswaldban 1928-ban, Göttingenben 1937-ben, Erlangenben 1941-ben. Rektor Erlangenben 1948-tól 1950-ig. **Művei:** *Die Septuaginta zum Zwölfprophetenbuch das Werk zweier Übersetzer; The Hermeneutical Problem of the Old Testament*, John Knox, 1963. *Elohim ausserhalb des Pentateuch. Grundlegung zu einer Untersuchung über die Gottesnamen im Pentateuch* Leipzig, 1914; *Hebräisches Wörterbuch zur Genesis*, Giessen 1926; *Verheissung. Zur Frage des evangelischen Verständnisses des Alten Testaments*. Gütersloh 1952. *Das alltestamentliche Geschehen als 'heilsgeschichtliches' Geschehen*. (FS Albrecht Alt). 1953.; *Wider die Kirchenkampf-Legenden*, Neuendettelsau 1959;

Baumgartner, Walter 1887 Winterthur - 1970 Basel, Svájc - Zürich-ben kezdte tanulmányait (1906-12). Történelmet, majd klasszika filológiát és szemita filológiát tanult Jakob Hausheer-től, 1913-ban szerzett filozófiai doktorátust Ámosz és Ozeás üdvösség ígérését tanulmányozva. Majd Marburg-ban és Gießen-ben folytatta tanulmányait. Hermann Gunkel befolyása alá került. 1916-ban teológiai licenciátust szerzett Marburgban, ahol 1915-ben már hébert tanított, 1916-ban pedig az Ószövetség magántanára lett. 1920-ban ugyanott nyilvános rendes tanári kinevezést kapott. 1928-ban Gießen-be hívták tanítani. 1929-től nyugdíjazásáig, 1958-ig Basel-ben tanított. Az Ószövetségi tanulmányok mellett megtartotta a szemita szakot is az egyetemen. 1947-ben A Brit Ószövetségi társaság (British Society for Old Testament Studies) tiszteletbeli tagja lett. **Művei:** *Die Klagelieder des Jeremias und die Klageps.* (Diss. Marburg), 1916; *Das Buch Danien.*, 1926; *Israelitische und altorientische Weisheit*, 1933; *Was wir heute von der hebraische Sprache und ihrer Geschichte wissen*, 1941; *Das Buch Daniel und seine Botschaft von den letzten Dingen*, 1944; *Wörterbuch zum aramisch. Theologie des AT* (németül és angolul) 1953.

Baumstark, Anton, 1872 Konstanz – 1948 Bonn, Németország - Politikus fiaként született 1869-ben katolizált. Klasszika filológiát és keleti filozófiából habilitált Heildelbergben 1898-ban. Rómába utazott 1899-ben. Onnan visszatérve a tantestület előadója volt Sasbachban Achern mellett. 1921-ben tiszteletbeli professzor lett Bonnban. 1923-tól Nymwegenben a keleti liturgia professzora. 1926-ban az arab tanszék vezetője Utrechtben, 1930-ban nyugdíjba megy és 1935-ig Münsterben élt. A keleti egyháztörténet és liturgia kutatója, és a Diatesszaron legjobb szakértője. **Művei:** 1898; *Die Messe im Morgenland*. Kempten 1906; *Die christl. Lit.en des Orients* I. II. (gyűjtemény Göschen 527. 528). Leipzig 1911; *Nichtev. syr. Perikopenordnungen des 1. Jt.s.* Münster 1921; *Gesch. der syr. Lit. mit Ausschluß der christl.-palästinens.* Bonn 1922; *Vom geschichtl. Werden der Liturgie*. Freiburg 1923; *Missale Romanum. Seine Entwicklung, ihre wichtigsten Urkunden u. Probleme*. Roma 1930; *Karl Maria Kaufmann. Skizze eines dt. Gelehrtenlebens*. Herder 1937; *Nocturna Laus. Typen frühchristl. Vigilienfeier u. ihr Fortleben vor allem im röm. u. monast. Ritus. Aus dem Nachlaß hrsg. v. Odilo Heimig*. Roma 1957 (utánnomás: 1967); *Festbrevier u. Kirchenj. der syr. Jakobiten. Eine liturgiegeschichtl. Vorarb. auf Grund hs. Stud. in Jerusalem u. amalskus, der syr. Hss.kat. v. Berlin, Cambridge, London, Oxford, Paris u. Rom u. des unierten Mossuler Festbrevierdr.* New York – London 1967. *Der Bibelkanon bei Ibn Chaldun,* "Oriens Christianus (Rome), IV (1904), 393-98.

Baur, Ferdinand Christian, 1792 Schmiden – 1860 Tübingen, Németország - Lelkész fia, aki Schmiden Cannstatt mellett általános és középiskoláit végezte. Teológus, a tübingeni liberális protestáns iskola megalapítója. 1817-ben tanár egy kolostori iskolában. 1826-ban a teológiai fakultás ellenállása ellenére Tübingenbe hívják professzornak. Kezdetben a régi tübingeni iskola transzcendentális irányzatához tartozott. Schleiermacher vallási nézeteit tanulmányozva változtak meg nézetei a kereszténységről. Döntő hatással Hegel

kultúrfilozófiája volt rá. 34 évig élt és kutatott Tübingenben. Dogmatörténeti kutatásokat kezdett, úgy vélte, hogy az ősegyházat a zsidó és a pogánykeresztény szembenállás határozta meg, és ez alakította a gondolkodását is. Ez a két szélsőség egyenlítődik ki a kánoni írásokban, pl. Pálnál. Csak 4 páli levelet fogadott el hitelesnek (Gal, 1-2Kor, Róm), a Jelenések könyvét judaizáló stílusa miatt eredetinek tartotta. Mk evangéliuma szerinte a legkorábbi. **Művei:** *Symbolik u. Mythologie oder die Naturrel. des Altertums*, 3 kötet. Tübingen 1824–25; *Die Christuspartei in der korinth. Gemeinde. Der Gegensatz des paulin. u. petrin. Christentums. Der Apostel Petrus in Rom*, in: *Tübinger Zschr. f. Theol.* 1831, H. 4; *Der Gegensatz des Kath. u. Prot. nach den Prinzipien u. Hauptdogmen der beiden Lehrbegriffe*. Tübingen 1834 (²1836); *Die christl. Gnosis oder christl. Rel.philos. in ihrer gesch. Entw.* Tübingen 1835 (utánnomás: 1967); *Die sog. Pastoralbriefe des Apostels Paulus, aufs neue krit. unters.* Tübingen 1835; *Die christl. Lehre v. der Versöhnung in ihrer geschichtl. Entwicklung v. der ältesten Zeit bis auf die neueste*. Tübingen 1838; *Die christl. Lehre v. der Dreieinigkeit u. Menschwerdung Gottes in ihrer geschichtl. Entwicklung*, 3 kötet. Tübingen 1841–43; *Die Komposition u. der Charakter des johanneischen Ev.*, in: *Tübinger ThJb* 1844; *Paulus, der Apostel Jesu Christi. Sein Leben u. Wirken, seine Briefe u. seine Lehre. Ein Btr. zu einer krit. Gesch. des Urchr.* Tübingen 1845 (2 kötet, ²1866–67; utánnomás: 1968); *Krit. Unterss. über die kanon. Evv., ihr Verhältnis zueinander, ihren Charakter u. Ursprung*. Tübingen 1847; *Lehrb. der christl. DG.* Tübingen 1847 (³1867; utánnomás: 1968); *Die Epochen der kirchl. Gesch.schreibung*. Tübingen 1852 (utánnomás: 1962); *Das Christentum u. die christl. Kirche der drei ersten Jhh.* Tübingen 1853 (³1868); *Die christl. Kirche v. Anfang des 4. bis Ende des 6. Jh.s in den Hauptmomenten ihrer Entwicklung*. Tübingen 1859 (²1863); *Die christl. Kirche des MA in den Hauptmomenten ihrer Entwicklung*. Tübingen 1861.; *KG der neueren Zeit v. der Ref. bis z. Ende des 18. Jh.s.*, Tübingen 1863; Scholder, K. (szerk.), *Ausgew. Werke in Einzelausgg.* I. *Hist-krit. Unterss. z. NT.* Mit einer Einf. v. Ernst Käsemann, 1963; II. *Die Epochen der kirchl. Gesch.schreibung* Tübingen 1852. *Dogmengeschichtl. Vorreden aus den J. 1838-1858*. Tübingen 1963; III. *Das Christentum u. die christl. Kirche der ersten 3 Jhh.* (az 1860. évi kiadás reprintje) Tübingen 1966;

Bea, Augustin, 1881 Riedböhringen – 1968 Róma, Németország/Olaszország –, „Az egység bíborosa”, a jezsuita rend tagja. 1913-ban Berlinben keleti nyelveket tanult, majd tábori lelkész lett. 1921-ben a müncheni dél-német rendtartomány főnöke. 1924-től Rómában a Gregoriana tanára, 1928–1959 között az Institutum Biblikum tanára. Folyóiratot alapított *Orientalia* címmel. Szentföldi ásatásokat is vezetett. 1930–1949 között rektor, XII. Piusz tanácsadója és gyóntatója. 1959-ben bíboros, 1960-tól az Egységtitkárság vezetője lett, 1964-ben részt vett a *Divinu Afflante Spiritu* enciklika előkészítésében. A II. vatikáni zsinaton 23 alkalommal szólalt fel. **Művei:** *De Pentateucho*. Rom 1928 (²1933); *De inspiratione Sacrae Scripturae*. uo. 1930 (²1935); *Pontificii Instituti Biblici de Urbe prima quinque lustra*. uo. 1934; *Archaeologia Biblica*. uo. 1939; *De effossionibus in Palestina factis, quae Sacram Historiam illustrant*. uo. 1941; *Liber Psalmorum cum Canticis Breviarium Romani*. uo. 1944 (²1945; több nyelvre is lefordították); *La nuova traduzione latina del Psalterio; Origine e spirito*. uo. 1945 (²1946); *Il problema antropologico in Gen. 1-2. Il Transformismo*. uo. 1950; *Liber Ecclesiastes qui ab Hebraeis appellatur Quohelet. Nova Interpretatio latina cum notis criticis et exegeticis*. uo. 1950; *Canticum Cantorum*. uo. 1953; *Officium Parvum B. M. V. (Kl. Marian. Offizium)*. editio amplior, Torino – Roma 1953;

Beagley Aland J., 1940 Tatsfield, Surrey Anglia – Tanulmányait az Aueensland Ausztrália Egyetemen kezdte, baccalaureátust 1976-ban szerzett. A Fuller Theológiai Szemináriumban

PhD fokozatot kapott 1983-ban. Tanított az Queensland Egyetemen (1984-86). A vallástörténet előadója a Tainan Teológiai Szemináriumában. 1988-ban az Újszövetség professzora. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *The „Sitz im leben” of the Apocalypse with Particular Reference to the Rolle of the Church’s Enemies* BZNW 50. de Gruyter 1987.

Beall, Todd S., 1952 Greenwich- USA, CT., – Tanulmányait a Princeton Egyetemen kezdte és szerzett baccalaureátust 1973-ban. A Capital Bible Seminárumban teológiai bibliai tanulmányokat folytatott, és maszter fokozatot kapott 1977-ben. Az Amerikai Katolikus Egyetemen biblikus PhD-t szerzett 1977-ben. A Capital Bible Sem. tanított 1977-től Ószövetséget. 1990-től dékán és a Bibliai Archeológiai Intézet vezetője. Szakterülete: Bibliai Archeológia, Héber Biblia, Apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Old Testament Parsing Guide (Job-Malachi)*. Moody, 1990. *Josephus’ Description of the Essenes Illustrated by the Dead Sea Scrolls* SNTS Mon. Ser. Cambridge UP., 1988. *Old Testament Parsing Guide (Genesis-Esther)*. Moondy, 1986.

Beasley-Murray, George R., 1916 London, Anglia. - Tanulmányait a London egyetemen kezdte. Phd fokozatot szerzett 1952-ben. A Cambridge Jeus College-ban szerzett 1950-ben BA fokozatot, és 1989-ben doktorált. Tanított a London Egyetememen, a Spurgeon College-ban (1950-56). Lector ugyanott (1956-73). A teológiai Intézet vezetője Zürichben 1956-58 között. A görög Újszövetség tanára a Baptista Teológiai Semináriumban (1973-80). Az Újszövetség szövegmagyarázat tanára. Szakterülete: Újszövetség. **Művei:** *John in Word Bibl Commentary* 1987. *The Book of Revelation*, New Century Bible 1974. *Baptistaism in the New Testament*, Illionis 1966.

Beatrice, Pier Franco 1948 Padova, Olaszország, - Teológiai tanulmányait Padova Egyetemén kezdte, ahol előtte, 1970-ben, klasszika filológiát tanult, majd Milanóban a Katolikus Egyetemen doktorált ókeresztény egyháztörténetből, valamint Patrológiából és a hozzá kapcsolódó irodalomból szerzett bölcsész diplomát 1978-ban. Tanított Padova Egyetemén 1979-től, a patrológia professzora. Kiadója a Cristianeseim nella Storia sorozatnak 1982-től. Szakterülete az Újszövetség, az Apokrifok és a Post-biblikus tanulmányok. L’eredità delle origini. **Művei:** *Saggi sul critianesimo primitivo*. Marietti 1992. *Storia della Chiesa Antica*. Piemme 1991. *The New Testament in Early Christianity*. Marietti 1989.

Beauchamp, Paul 1924. Torus. – 2001 Párizs, Franciaország - Teológiai tanulmányait több helyen végezte, miután 1941-ben a jezsuita rendbe lépett Laval-ban. 1948-ban Kínába ment és ott is maradt 1951-ig. 1954-ben szentelték pappá. Biblikusmot Jeruzsálmében az Ecole Biblique és Rómában a Biblikus Intézetben tanult. Teológiát Párizsban tanult a Jezsuiták főiskoláján. A bibliai parabolák érdeklik elsősorban. Kedvenc kutatási területe a Zsoltárok könyve, melynek vallási érzéseit akarja közvetíteni. **Művei:** *La Loi de Dieu Seuil Avril* 1999. *L’un et l’Autre Testament*, Seuil 1976. *Psaumes nuits et jour*, Seuil, 1980. *Parler d’Ecritures Saintes*, Seuil 1987. *Création et Séparation*, Cerf 1969. *Le Récit, la lettre et le Corps*, Cerf 1982 *A zsoltárok világa*. Budapest 2003.

Beck, Johann Tobias, Balingen 1804 - 1878 Tübingen, Németország - Beck Tübingenben tanult és dolgozott. 1827-29 között lelkész Waldthann-ben Crailsheim közelében, majd városi lelkész lesz Bad Mergentheim-ben. 1836-ban egy pietista teológiai csoport Basel-be hívta professzornak, hogy kritikai ellenpárja legyen Martin Leberecht De Wette munkásságának. Beck 1843-ban Ferdinand Christian Baur-al szisztematikus teológiai összefoglalón dolgoztak és még prédikátorként is működött. Johann Albrecht Bengel és Friedrich Christoph Öttinger mellett ő volt a sváb pietizmus legjelentősebb képviselője, szigorú biblicizmusa távol állt a

tübingeni irányzattól. Inkább a finn iskolához tartozott, akinek igen jelentős képviselője volt Gustav Johannson, aki 1899-1930 között Turku érseke lett, és nagy hatást tett a biblikus teológiára. Beck több generáción keresztül meghatározta a finn egyház teológiai szemléletét. Művei: *Über die wiss. Behandlung der christl. Lehre*, Tübingen 1836 (*Antrittsvorlesung in Basel; kurze Selbstdarst. seiner Theol.; neu hrsg. Tübingen 1865 u. 1878*); *Einl. in das System der christl. Lehre oder propädeut. Entwicklung der christl. Lehrwiss. Ein Vers.*, Tübingen 1837 (1870²)

Becker, Hans-Jürgen 1956 ?- Németország - Teológiai tanulmányait Göttingenben, judaisztikát Jeruzsálemben tanult. 1985-1994 között tudományos munkatárs. 1994-1997 tudományos munkatárs Berlinben az Institut für Judaistikán. 1988-ban diplomál, 1996-ban habilitáció. 1997-től Az újszövetség és az ókori zsidóság témakörével foglalkozó tanár Göttingenben, ugyanott az Instituts für Judaistik vezetője és a németországi zsidók szövetségének tagja, valamint az European Association for Jewish Studies munkatársa. Részt vesz az Ingeborg Rennert Center for Jerusalem Studies der Bar Ilan Universität, Ramat Gan, Israel munkájában is. Kutatási területei a rabbinikus irodalom és teológia a görög-római világ összefüggésében. Az újszövetség korának zsidósága, a korai zsidó misztika és kabalizmus, és hasszidizmus. Foglalkozik még a 20-ik századi német és héber nyelvű irodalommal is. **Művei:** *Das Heil Gottes. Heils- und Sündenbegriffe in den Qumrantexten und im Neuen Testament* (StUNT 3), Göttingen 1964. *Johannes der Täufer und Jesus von Nazareth* (BSt 63), Neukirchen-Vluyn 1972. *Der Brief an die Galater* (NTD 8), Göttingen 1976. *Auferstehung der Toten im Urchristentum* (SBS 82), Stuttgart 1976. *Das Evangelium nach Johannes. Kapitel 1-10* (ÖTK 4/1), Würzburg 1979. *Paulus. Der Apostel der Völker*, Tübingen 1989. ²1992. *La resurrezione dei morti nel cristianesimo primitivo* (StBi 97), Brescia 1991. *Das Urchristentum als gegliederte Epoche* (SBS 155), Stuttgart 1993. *Jesus von Nazaret* (De-Gruyter-Lehrbuch), Berlin/New York 1996. *Maria. Mutter Jesu und erwählte Jungfrau*. *Biblische Gestalten* 4, Leipzig 2001.

Becker, Uwe 1961 Bréma, Németország - Tanulmányait 1980-85 között az evangélikus teológián és katolikus egyetemen, valamint Bethel és Bonn Egyetemén végezte. 1985-ben az első teológiai vizsgát leteszi Oldenburg-ban. 1985-89-ben Antonius H. J. Gunneweg asszisztense lett Bonnban. 1989-ben teológiai diplomáját a Bírák könyve redakciójáról írta. 1989-92 között lelkész lett Oldenburgban. 1992-ben második teológiai vizsgáját is leteszi Oldenburgban. 1992-től 1994-ig ösztöndíjat kapott Marburg Egyetemére Izajás könyvéből írandó habilitáció programjára, melyet Otto Kaiser-nél védett meg. 1994-1996 között tudományos munkatárs Lothar Perltt és Reinhard G. Kratz mellett Göttingen teológiai fakultásán. 1996-ban habilitációt szerzett Göttingenben. Ösztöndíjasként 1996-ban a szentföldi evangélikus archeológiai Intézetben kutatott. 1996-2000 között vezető tudományos munkatárs R.G. Kratz tanszékén és egyben magántanár Göttingen teológiai fakultásán. 2000-től 2003-ig tanszékvezető az Universität Frankfurt am Main-on és a Halle—Wittenberg und Jena-n. 2003-ban Öszövetségi tanszékvezető a Friedrich-Schiller-Universität Jena-n. **Művei:** *Richterzeit und Königtum. Redaktionsgeschichtliche Studien zum Richterbuch*, BZAW 192, Berlin / New York 1990. *Jesaja - von der Botschaft zum Buch*, FRLANT 178, Göttingen 1997. *Exegese des Alten Testaments. Ein Methoden- und Arbeitsbuch*, UTB 2664, Tübingen 2005. *Das Alte Testament - ein Geschichtsbuch?! Geschichtsschreibung und Geschichtsüberlieferung im antiken Israel, Arbeiten zur Bibel und ihrer Geschichte* 17, Leipzig 2005

Becket, Thomas 1118 London – 1170 Canterbury, Anglia - Érsek, vértanú. Párizsban tanult teológiát, 1141-ben Theobald canterbury érsek szolgálatában állt, Bolognában és Auxerre-ben kánonjogot tanult. 1154-ben Canterbury-ben archidikónus volt. 1155-ben II. Henrik kancellárnak nevezte ki, de amikor a király az egyházat jogilag teljesen alá akarta vetni az államnak, szembefordult vele. 1162-ben Canterbury érseke lett. III. Sándor pápa követőjeként fellépett a király abszolutisztikus törekvései ellen az egyházi autonómia védelmében. Az egyházi javakat és személyeket kivonta a király joghatósága alól. 1164-ben II. Henrik Claredonban tartott gyűlésen 16 konstitúcióban korlátozta az egyház autonómiáját, hatalmát a klérusra is kiterjesztette. Becket ellenállt és Franciaországba menekült. 1164 és 1166 között Pontigny cisztercita apátságában élt. III. Sándor pápa kiátkozta a claredoni gyűlést és határozatait, ezért feszültség keletkezett a pápa és II. Henrik között. 1170-ben Becket visszatért Angliába, miután a király biztosította a pápát arról, hogy elfogadja a rendelkezéseit. Henrik egy vacsorán kifakadt Becket ellen és azt kérte, szabadítsa meg valaki ettől a kellemetlen érsektől – mire néhány lovag a vesperás idején betört a székesegyházba és mivel Becket nem volt hajlandó visszavonni a kiközösítést, megölték az oltár előtt. 1173-ban III. Sándor az egyház vértanújának deklarálta. 1174-ben II. Henrik kénytelen volt a claredoni konstitúciókat felfüggeszteni, hogy elkerülje az ország kiátkozását, valamint vezekelve az oltár elé kellett járulnia s egy éjjelen át az érsek sírjánál térden állva imádkoznia. (1538-ban VIII. Henrik Becketet felségárulónak nyilvánította, csontjait megégette és szétszóratta. **Irodalom:** BORENIUS, T., *The Iconography of St. Th. of C.* Oxford 1929; BROWN, P. A., *The Development of the Legend of Th. B.* Philadelphia 1930; SPEAIGHT, R., *Th. B.*, London²1940; FOREVILLE, R., *L'Eglise et la Royauté en Angleterre sous Henri Plantagenet (1154-1189)*. Paris 1943, 565–; uő., *Le jubilé de St. Th. B. 1220-1470.* uo. 1958; KNOWLES, M. D., *Archbishop Th. B., a Character Study*, in: *Proceedings of the British Academy* 35, London 1949, 177– ; uő., *The Episcopals Colleagues of Archbishop Th. B.* Cambridge 1951;

Beckmann, Gary M., 1948 Pittsburgh, - USA, PA. – Tanulmányait a Yale Egyetemen kezdte, ahol bölcész diplomát szerzett 1974-ben, PhD fokozatot pedig 1977-ben. Tanítatni a Yale Egyetemen kezdett 1978-ban, meghívott professzor, a Hittite Yale Babilonian Collection kurrátora. 1991-től vezetője. Szakterülete Anatoliai tanulmányok, Mezopotámia tanulmányok. **Művei:** *Hittite Fragments in American Collecections* Yale babilonian Collection 1986. *Hittite Birth Rituals* Yale babilonian Collection 1983.

Beda Venerabilis, 673 k. Northumbria – 735 Jarrow, Anglia - Latinul író angolszász történetíró, teológus. Gyermekként került a weartmouthi bencés apátságba, ahol Benedek püspök alapító apát tanítványa lett, pappá szentelték. Egész életét a weartmouthi és a jarrowi szerzetesházban tudományos és írói munkával töltötte. „Venerabilis” (tiszteltreméltó) melléknévvel a 9. századtól szentként tisztelik. Írásmagyarázata az egyházatyák allegorikus egzegézisét követte. Kommentárjainak kritikai kiadását Stegmüller RB II. nn. (1598–1646) tette közzé. Különösen érdekes Jób könyvéhez, Máté és János evangéliumához írott kommentárja. Nem tekinthető kompilátornak, hanem önálló gondolkodó, saját kora szükségleteihez alkalmazza a korábbiaktól tanultakat. Elsősorban a Szentírás erkölcsi tanítását kereste. Mint történetíró és kronológus tett szert a legnagyobb hírnévre. **Művei:** PL 90–95 *In Mattheum expositio quatuor libri, In Evangelium Marci libri quatuor, In Evangelium Lucae libri sex, In Evangelium Joannis expositio, Homiliarum Evangelii libri duo, In Actus Apostolorum libri duo, Liber retractationis in Actus Apostolorum, In Apostolorum quaecumque in opusculis sancti Augustini exposita inveni...*, *In Septem canonicas Epistolas expositio, seu septem libri, In Apocalypsim libri tres, Capitula lectionum in totum Novum Testamentum excepto Evangelio*; PLUMMER, C., (szerk.), *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*. 2 kötet. Oxford 1896; WILCOCK, P. (szerk.), *Vita 5 abbatum Wiremuthensium*,

Sunderland ²1910; MOMMSEN, Th. (szerk.), *Chronica maiora* (függelék a *De ratione temporum*hoz) és *Chronica minora* (függelék a *De temporibus*hoz), in: MG SS XIII, 247–; GA v. J. A. Giles, 6 kötet. London 1843/44.

Begrich, Joachim 1900 Predel - 1945 Dussoi bei Belluno, Olaszország- Lipcsében és Halleban tanult filológiát és teológiát. 1923-ban tette le az első teológiai vizsgáját Halleban. Majd lelkész szemináriumban folytatta tanulmányait Stettin-ben, ezt követően egy évet házi tanítóskodott. 1926-ban az ószövetségi szak munkatársaként licenciázott Halle-ban 1926-ban és 1928-ban habilitált, majd magántanár lett Marburg-ban. 1930-ban Lipcsébe hívták Ószövetség professzornak. 1932-ben a lipcsei Szt. Péter templom vezetője lett, a hitvalló egyház csoportjához csatlakozott, és a terület közösségeit gondozta. Életművét ismerték el 1934-ben doktorátussal Halle teológiai fakultásán. 1941-ben a katonaságnál további egyházi szolgálatokat kapott Eilenburg és Waldenburg (Sachsen)-ban. 1944-ben a háborúban az olasz frontra vezényelté, ahol egyik ütközetben meghalt. Hermann Gunkel († 1932) tanítványaként tartották számon és segítette kiadni az ő zsoltár bevezetését: „Einleitung in die Psalmen” melynek csak egy részét írta Gunkel. Mestere jegyzeteit felhasználva azonban maga is óriási munkát végzett. Egy sorozat kisebb tanulmányt írt, amelyben főleg műfaji kérdések érdekelték és bekapcsolódott a Deutero Izajás kutatásban is, melyben főleg szövegkritikával foglalkozott. Fő műve Júda és Izrael királyainak kronológiájának összeállítása volt, de számos bibliai fogalom történetének kutatásával is foglalkozott. **Művei:** *Der Psalm des Hiskia. Ein Btr. z. Verständnis von Jes. 38, 10-20* (Diss. Halle), 1926; *Die Chronologie der Könige von Israel u. Juda u. die Qu. des Rahmens der Königsbücher*, 1929; *Einl. in die Pss. Die Gattungen der rel. Lyrik Israels* v. Hermann Gunkel, zu Ende geführt v. J. B., 1933. *Die Propheten. Führung z. Christentum durch das AT*, 1934.

Behm, Johannes – 1883 Doberan – 1948 Berlin, Németország - Licenciázott Erlangenben 1911-ben, habilitált Erlangenben. 1911-ben az újszövetség magántanára lett ugyanott. 1913-tól Brelsauban magántanár. 1913-ban Docens Breslauban. 1916-1920 között Königsbergben professzor lesz. Göttingenbe hívták 1923-ban, ott is maradt egészen addig, amíg Berlinben hívják 1935-ben. A háború után, mint szabadfoglalkozású Biblia kutató Berlin-Zehlendorfban élt. **Művei:** *Die Handauflegung im Urchristliche nach Verwendung, Herkunft u. Bedeutung*, 1911 (1968²); *Der Begriff Diatheke im NT*, 1912; *Die Bekehrung des Paulus*, 1914; *Heilsgeschichtl. u. rel.geschichtl. Betrachtung des NT*, 1922; *Gott u. die Gesch. Das Gesch.bild der Offb. des Joh.*, 1925; *Pneumat. Exegese?*, 1926; *Die mandäische Rel. u. das Christentum*, 1927; *Die Offb. des Joh.* (NTD 11), 1935 (1956⁷); *Gesch. u. Geheimnis des NT*, 1939.

Beit-Arieh, Itzhag, 1942 ? Litvánia/Izrael - Tanulmányait több helyen végézi. BA 1967-ben. Master fokozat 1970-ben. PhD fokozat 1977-ben. A Tel Aviv Egyetemen az archeológiai intézetben kezd el tanítani 1970-től. Számos ásatásnál vesz részt: Tel Beer-Seheba (1969-76); Dél –Sinai ásatásoknál dolgozik (1971-82); Tel 'Ira ásatásokat vezet 1979-től; 'Uza ásatások 1982-től; Qitmit Szentély feltárása. Szakterülete Archeológia. **Művei:** *An Early Bronze Age II. Site near Sheikh „Awad” in Southern Sinai*. Tel Aviv 1981. *Quadmoniot Sinai* 1980. *The Desert, Past Present Future*, 1977.

Békés Gellért, 1915 Budapest – 1998 Pannonhalma, Magyarország - Bencés hittudós. 1932-ben belépett a rendbe, Rómában teológiát tanult. 1936-ban uo. a Szt. Anzelm egyetemen teológiai doktorátust szerzett. 1940–1945 között Pannonhalmán volt tanár és főapáti titkár, 1946-ban Rómában a Szt. Anzelm egyetemen dogmatikát tanított, az ökumenizmus tanára

volt. 1946–66 között prokurátor, 1957-ben a magyar kongregáció elnöke, 1979–1983 között a Szt. Anzelm perjele. Szerkesztette a *Katolikus Szemlét*, számos cikke jelent meg a *Teológia* és *Vigilia, Studia Anselmiana* folyóiratokban. 1951-ben Dalos Patrikkal együtt lefordították az ÚSz-t magyar nyelvere, mely 12 kiadást ért meg.

Békési Andor, (1938-ig Panyik Andor). 1910. Ócsa,–1989 Ócsa, Magyarország - Református lelkész, Kálvin-kutató, akadémiai tanulmányait Budapesten (1928-1932), Montpellier-ben (1931), Bonnban (1932), majd az USA-ban (Princetonban és Philadelphiában 1932-1938) végzi. Teológiát tanult, ahol újszövetségi tudományokból (1936), és keleti nyelvészetből doktorátust szerzett. Az 1938-39. tanévben a budapesti Teol. Akad.-n tanított, majd Budapesten vallásoktató, 1945-től 1983-ban történt nyugdíjazásáig Ócsán lekipásztor. 1956-ban részt vett a Református Megújulási Mozgalom tevékenységében, amiért 1957. márc. 6-tól 29-ig a Gyűjtőfogházban vizsgálati fogságban volt. **Művei:** tanulmányai hazai és külföldi egyházi folyóiratokban jelentek meg. Részt vett a Jubileumi Kommentár munkálataiban, szerkeszti az Evangéliumi Kálvinizmus c. könyvsorozatot, és (másokkal) a *Hirdesd az Igét... kézikönyvet* (1980). – F. m. Csendesedjete el... (Bp., 1943); *A felemás Biblia...* (Bp., 1943); *Isten embere a viharban* (Bp., 1943); *Isten országa és mi* (Bp., 1943); *Aki győz...* (Bp., 1944, 1990); *A Szentlélekről szóló tanítás* (Bp., 1979); *Kicsoda az ember? ...* (Bp., 1981); *Kálvin a Szentlélekről* (Bp., 1985); *Kálvin a sákramentumokról* (Bp., 1987); *Kálvin János: Tanítás a keresztyén vallásra, 1559* (ford., Bp., 1986). – Irod. Elhunyt B. A. (Reformátusok Lapja, 1989. 11. sz.); Szabó László: Emlékezés B. A.-ra, 1910-1989 (Ref. Egyh. 1989. 6. sz.).

Békési Péter 1819 Karcag – ?. Magyarország -Leányiskolai tanító. A gimnáziumot Karcagon, a református főiskolát Debrecenben járta.1838-ban harmadévesen ment (Nagykun-)Túrkevére tanítónak. 1848–49-ben Karcagon szolgált; 1850-ben debreceni református leányiskolai tanító. **Művei:** *Ó- és Új szövetségi szent történetek*. Debrecen 1867. (5. kiadás. 1873. 16. k. 1882. 20. k. 1885. Uo.)

Bél (Belius) Mátyás, 1684 Ocsova – 1749 Pozsony, Magyarország - Evangélikus lelkész. Iskoláit Losoncon, Kálnón, Alsósztrégován és Besztercebányán végezte. Bölcsészetet Pozsonyban hallgatott. 1700-ban magyarul tanult Veszprémben, majd nevelő lett Pápán. 1702-ben Besztercebányán bölcsész-diplomát szerzett. 1704-ben Németországban, Halléban héber és görög nyelvet, hittant és egyháztörténelmet hallgatott. 1707-ben rektor és lelkész lett Pilarik mellett Besztercebányán, majd 1710-ben a gimnázium rektora. 1714-től a pozsonyi evangélikus gimnázium rektora, 1719-től német lelkész is. 1742-ben agyvérzést kapott, 1749-ben nyugdíjazták. **Művei:** *Forma sacrorum verborum*. Halle 1707; *Compendium avagy rövid summája az egész keresztény tudománynak*. Uo. 1713; *Invitatio ad symbola conferenda dum historia linguae hungaricae libri II... edere parat...* Berolini 1713; *Grammatica latina...* Leutschoviae 1717; *Rhetorices veteris et novae praecepta...* Lipsiae 1717; az ÚSz Károlyi-fordítását összevetette a görög eredetivel, és újra kiadta (Lipscse 1727).

Bellarmin Róbert, 1542 Montepulciano – 1621 Róma, Itália - Jezsuita, bíboros, aki Giordano Bruno perében is részt vett. Vitái Pázmány Kalauzának mintául szolgáltak. Hitvédő és apologéta, egyházszervező, szemináriumok alapítója. II. Marcellus pápa rokona volt. Paduában és Löwenben tanult. Legfőbb célja az eretnekek Bajus és Baronius megtérítése volt. VIII. Kelemen pápa udvari teológusaként működött. **Művei:** •*Exegetikai munkák*. "De Scriptoribus ecclesiasticis" Rom (1615); "De Editione Latinae Vulgatae, quo sensu a Concilio Tridentino definitum sit ut ea pro authenticae habeatur",nem adták ki egésze 1749-ig; "In omnes Psalmos dilucida expositio" (1611). *Complete editions of Bellarmine's Opera omnia*

have been published at Cologne (1617); Venice (1721); Naples (1856); Paris (1870).; Tromp, S. (szerk.), *Opera oratoria postuma*. Rom 1942–1950; GIACON, C. (szerk.), *Scritti politici*. Bologna 1950.

Bellinger, William H., Jr., 1949 Bennettsville,- USA, SC, – Tanulmányait a Furman Egyetemen végezte és szerzett BA-t 1972-ben. SE Baptista. Teol. Sem Teológiai Master fokozatot 1975-ben. A Cambridge Egyetem (Anglia) PhD. 1981-ben. Tanított Bethel Theol. Seminary-ban (1978-81). Tanársegéd SW Baptista Theol. Seminary-ban (1981-84). Tanársegéd Baylor Egyetemen 1984-ben. A Héber nyelv professzora és a feliratok specialistája. **Művei:** *Psalms: Reading and Studying the Book of Praises* Hendrickson 1990. *Psalmody and Prophecy* JSOT 1984.

Bellinzoni, Arthur J., 1936 New York- USA, NY., – Tanulmányait a Princeton Egyetem kezdte és szerzett AB 1957-ben. A Harvard Egyetemen szerezte a Phd fokozatot 1963-ban. Tanított a Wells College-ban 1962-től. Az ókori vallások professzora, akinek szakterülete Újszövetség, Apokrifok és Post biblikus tanulmányok. Amerikában népszerűsíti Bultmann véleményét János evangélium kultikus szemléletéről. **Művei:** *The Influence of the Gospel of Saint Matthew on Christian Literature Before Saint Irenaeus* 3. kötet Mercer UP. 1992. *The Two Sources Hypothesis: Critical Appraisal* Mercer UP. 1985. *The Saying of Jesus in the Writings of Justin Martyr*. Brill 1967.

Belon Gellért, 1911 Füzesabony – 1987 Pécs, Magyarország - A gimnáziumot Debrecenben végezte, a teológiát Kalocsán és Budapesten. 1934-ben pappá szentelték, 1935-ben teológiai doktorátust szerzett Budapesten. 1936-tól Kalocsán teológiai tanár, 1947-től Sükösdön plébános. Püspöki kinevezést kapott, de nem szentelheték fel. 1962-től Miskén plébános, 1982-től pécsi segédpüspök. A spirituális és keresztény esszéirodalom kiváló képviselője, számos lapban (főleg a *Vigiliában*) írt. **Műve:** *Bibliai elmékedések*. Bp. 1988.

Belser, Johannes, 1850 Villingendorf – 1916 Tübingen, Magyarország - Egzegéta, gimnáziumi tanár, majd az ÚSz professzora Tübingenben. Úgy tartotta, Jézus nyilvános működése csak egy évet ölelt fel. Történetkritikai egzegézist művelt, de konzervatív és egyházas jelleggel. **Művei:** *Die Selbstverteidigung des hl. Paulus im Gal.brief*. Tübingen 1896; *Btr. z. Erkl. der Apg.* Tübingen 1897; *Einl. in das NT*. Tübingen 1901 (2¹⁹⁰⁵); *Gesch. des Leidens u. Sterbens, der Auferstehung u. Himmelfahrt des Herrn*. Tübingen 1903; *Das Ev. des hl. Joh.* Tübingen 1905; *Die Briefe des hl. Joh.* Tübingen 1906; *Die Briefe des Apostels Paulus an Tim. u. Tit.* Tübingen 1907; *Der Eph.brief des Apostels Paulus*. Tübingen 1908; *Die Epistel des hl. Jak.* Tübingen 1909; *Der 2. Brief des Apostels Paulus an die Kor.* Tübingen 1910; *Das Zeugnis des 4. Evangelisten f. die Taufe, Eucharistie u. Geistessendung*. Tübingen 1912; *Abriß des Lebens Jesu v. der Taufe bis z. Tod*. Tübingen 1916.

Ben Ascher, Aaron, ben Mosche ben Ascher 900 – 960. Palesztina - Kiváló masszoréta a tiberiási iskolából. Mértékadó tekintélyt szerzett a Biblia héber szövegének meghatározásában, ez a szövege a Kr.u. 1. századtól a 10. századig egyeduralgó tekintélynek örvendett a zsidóságban. A kéziratát az aleppói szefárd zsinagóga őrizte meg. **Művei:** *Dikduke hateamim* (masszoréta tankönyv), nyomtatásban először 1517-ben adta ki BÄR, S. és STRACK, H. L., *Die Dikduke des Ahron ben Moscheh ben Ascher*. Berlin 1879; **Irodalom:** STRACK, H. L., *Ein Btr. z. Gesch. des hebr. Bibeltextes*, in: ThStKr 1875, 736–; ZDMG 34, 1880, 384–; Graetz V, 324. 552–; KAHLE, P., *Masoreten des Westens* I, 1927, II, 1930; uő., *The Cairo Geniza*. London 1947; EJud I, 70–; JüdLex I, 169–; JewEnc I, 18; LThK I, 4. *AHARON BEN MOSEH BEN ASER: Dikduqe ha-Te`amim*. BAER, S. – STRACK, H. L.,

Leipzig Reimpr. con intr. D. S. Loewinger, Jerusalem 1970; Dotan, A. (szerk.), *AHARON BEN MOSEH BEN ASER: The Diqduqe Hatte'amim of Aharon ben Mose ben 'Aser*. Jerusalem 1967.

Bentley, Richard, 1662 Oulton-1742 Cambridge, Anglia. - Angol teológus, klasszika filológus és szövegkritikus. Magántanuló már az általános iskolában is, majd a Szt. Pál kollégium dékánja, Spalding Edward Stillingfleet, a tutorja. Így a legkiválóbb értelmiségekkel találkozhatott, a legjobb magánkönyvtárakat használhatta hat éven keresztül, míg a családnál élt. Intenzíven tanulmányozta a görög és a latin szerzőket. Miután Stillingfleet 1689-ben Worcester püspöke lett, Oxfordba ment és a Wadham College lakója lett, ahol Dr John Mill, Humphrey Hody, és Edward Bernard voltak a tanárai. Alkalma volt a Bodleian, Corpus Christi könyvtárat tanulmányozni. Görög költők kézirat töredékeit tanulmányozta és görög szótárat készített, melyet Oxfordban adtak ki. Görög történelmet írt a kezdetektől Kr.u 560-ig, Aniochiai Jánosig. Szenvedélyes levelező volt. Levelezését 1691-ben adták ki. A Tinity College-ben, Cambridge, dolgozott legtovább. 1690-ben dékán lett 1692-től 1694-ig remek előadásokat tartott. Levelezést folytatott Newtonnal. 1693-ban pappá szentelték, de tanárként és kutatóként dolgozott tovább. 1696-ban a Royal Society tagja lett. Számos görög szerző kritikai kiadását készítette el. 1716-ban William Wake, Canterbury érseknek írt levelében beszél arról, hogy J.J Wettstein-nek segít az Újszövetség kritikai kiadásának elkészítésében, melyet 1720-ban tettek közzé. Azt is javasolta, hogy a Vulgata szövegével vessék össze a legrégebbi kéziratokat. Ezt a munkát elkezdte, de soha nem fejezte be. Horátius és Phaedrus szövegeket adott ki és elkészítette a telje Homerosz kritikai kiadását. Ő az első angol aki a klasszika filológia igazi szakértője lett. **Művei:** Works of Richard Bentley, collected by Alexander Dyce, 1836. v. 1-2. Itt található meg a Görög újszövetségi kiadás javaslata is. Ellis, AA (kiad): Bentleii Critica Sacra (1862), A Galata levélhez összegyűjtött antik tekintélyek kommentárjai . és a Vulgata és a görög szöveg összevetése is ebben a kötetben található meg.

Ben, Witherington III 1957? Anglia - Evangélikus Biblia kutató és az Újszövetségi iratok egzegétája Asbury Gordon-Conwell Theological Seminary, S. Hamilton, University of North Carolina, 1970-1974 BA. Fokozatot szerzett Chapel Hill, Inézetben 1974-1977 tanult és Master fokozatot szerzett 1977-ben. Durham egytemen tanult 1977-1981 között és Ph.D. fokozatot szerzett 1981-ben. Kiadója, New Cambridge Bible Commentary Series. Metodista egyház lelkésze és North Carolina Conference-hez tartozik 1982. SNTS tag 1989. Theological collegeban. Asbury Theology Seminary, Wilmore, KY újszövetség szövegmagyarázat professzora 1995. Robinson College, Cambridge tagja 1996, England. 2001 doktori programot vezet, Brunel University, London, England. Scotland. 2004 vendégtanár Vanderbilt Divinity School. Legalább 40 könyvnek a szerzője és a Discovery Channel, és a nagyobb TV hálózatok állandószerelője. **Művei:** *The New Testament Story*. Grand Rapids 2004.. *Paul's Letter to the Romans, A Socio-Rhetorical Commentary. With Darlene Hyatt*. Grand Rapids. 2004. *The Brother of Jesus. The Dramatic Story and Meaning of the First Archaeological Link to Jesus & His Family. With Hershel Shanks*. San Francisco 2003. *New Testament History, A Narrative Account*. Grand Rapids 2001. *Grace in Galatia, A Commentary on Paul's Letter to the Galatians*. Grand Rapids 1998. *The Acts of the Apostles, A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids 1998. *Friendship and Finances in Philippi, The Letter of Paul to the Philippians*. Valley Forge 1994.

Ben Zvi, Ehud, 1951 Lobria, Argentína – Tanulmányait Jerusálemben, a Héber Egyetemen kezdte, a Ttel Aviv Egyetemen szerzett master fokozatot 1987-ben és az Emory Egyetem-en

PhD-t 1990-ben. Tanított az Alberta Egyetemen 1989-től tanársegédként. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *A Historical-Critical Study of the Book of Zephaniah*. de Gruyter, 1991.

Ben-Chorin, Schalom (Fritz Rosenthal) 1913 München - 1999 Jerusalem, Németország/ Izrael - Újságíró vallástörténész. Münchener kereskedő családból származott. 1931-1933 között germanisztikát tanult a müncheni egyetemen. 1935-ben emigrált Izraelbe 1935-től 1970-ig újságíróként dolgozott. 1958-ban alapította az első reform közösséget Jeruzsálemben. Elsősorban a zsidó-keresztény dialógusból vált ismertté a neve. 1961-ben társ alapítója a német evangélikus zsidó keresztény dialógusnak. 1970-1987 között docens Jeruzsálemben, vendég professzor Tübingenben és Münchenben. 1959-ben Leo-Beck díjat kapott írásaiért és német állami kitüntetést 1969-ben. Dr. Leopold Lucas díjat. Birtokosa a Buber-Rosenzweig éremnek is (1982). Baden-Württemberg (1986) díszdoktora, de kitüntette Bonn egyeteme is. (1993). **Művei:** *Jenseits von Orthodoxie und Liberalismus: Versuch ueber die juedische Glaubenslage der Gegenwart*. Tel Aviv 1939. *Bruder Jesus: Der Nazarener in juedischer Sicht*. München 1967. *Paulus: Der Völkerapostel in juedischer Sicht*. München 1970. *Mutter Mirjam: Maria in juedischer Sicht*. München 1971. *Der dreidimensionale Mensch: Der Mensch der Bibel und der Moderne*. Trier 1971. *Betendes Judentum: Die Liturgie der Synagoge*; Tübingen 1980. *Die Erwählung Israels: ein theologisch-politischer Traktat*. München; Zürich 1993.

Benedek, Nursiai Szt., 480 Nursia– 547 Montecassino, Itália - A bencés szerzetesrend alapítója, Európa védőszentje, Szt. Skolasztika bátyja. Életrajzát 593–594-ben Nagy Szt. Gergely írta meg, műve a Legenda Aureában, Magyarországon pedig az Érdy-kódexben olvasható először. Közép-itáliai nemesi családból származott, Rómában tanult, nem kedvelte a város erkölcsét, ezért remeték közé ment. Egy Subiaco melletti barlangba vonult vissza, Szt. Romanus remete öltöztette be. Három évi magányában a Bibliát és az atyák iratait olvassa. Vicovaro szerzetesei meghívták apátjuknak, a kolostorban maga foglalkozott a novíciusokkal. Egy firenzei pap megpróbálta megmérgezni. Cassinum Colonia hegyén pogány római Apolló-szentély állt, ennek helyén építették a kolostort. 529-ben készült el regulája, amely a nyugati szerzetesség alapkönyve lett. Ebben előírta a zsoltárok napi olvasását. Jelszava: „Ora et labora” – Imádkozz és dolgozz. **Irodalom:** Hanslik, R.: *Regulae Benedicti Studia Roma* 1972. LINDERBAUER, B., Metten 1928; PFIFFNER, E., Einsiedeln 1947; STEIDLE, B., 1952 (kommentárral); *Vita S. Benedicti ex libro II dialogorum S. Gregorii papae*, in: MPL 66, 127 f.; JASPERT, B., *Regula S. Benedicti*. (német kiadás 1930–1965), in: StMBO 80, 1969, 225–. A Regula magyar fordítását ld. SÖVEGES D., Pannonlhma 1948. Szentimrei M. Szent benedek élete és munkássága Komárom 1880 Szunyogh X. Ferenc: Szent Benedek tanítása Bp 1948. Blaovich Ágoston: Európa védőszentje Szent Benedek Bécs 1980.

Benedikt Márkus, 1753 Sürge – 1829 Karlsbad, Magyarország - Rabbí. Öt évesen Nikolsburgban nevelték, később Ittingenbe (Elzászba) került. 18 évesen Prágában tanult, majd Nikolsburgban lett rabbi, Lundenburgban főrabbi. Magyarországra visszakerülve lett főrabbi. 1790-ben ismét Nikolsburgban választották főrabbinak. **Művei:** már 13 (!) éves korában három könyvet írt: a Pentateuchus kommentárját, a Peszah Hagadachét és egy Talmud-értekezést; ezeken kívül egy fóliáns jelent meg tőle Biur Mord'chai címmel Bécsben, illetve egy Machberer Schenija című füzet, mely a Toldot-ja mellett nyomtatott.

Bengel, Johan Albrecht, 1687 Winnenden – 1752 Stuttgart, Németország - Pietista biblikus a württembergi pietizmus virágkorában. Apja korán meghalt, David Wendelin Spindler otthonában nevelkedett, aki radikális pietistának számított. Itt ismerkedett meg chiliasztikus apokaliptikus eszmékkal, ami miatt nevelőapja állását is elveszítette, mert szinte csak a

Jelenések könyve magyarázatával foglalkozott. Bengel természettudományos, matematikai és filozófiai tanulmányokat is végzett. Andreas Adam Hochstetter egyengette útját. Teológiai tanulmányait Johan Wolfgang Jager irányította, itt ismerkedett meg Johan Conrad Dannhauerrel, valamint Pierre Poiret és Madame de Guyon misztikájával. 1717-ben bejárja az észak-német pietista közösségeket, Halléban Francke tett rá nagy hatást, a pietizmusnak ezt a változatát követte. 1713-tól 28 éven keresztül működött Denkendorban, ahol több mint 300 tanítványt készített fel közösségvezetésre, folyamatosan levelezett velük (2900 levél). Leghíresebb tanítványai: Jeremias Friedrich Reuss (1700–1777) és Philipp David Burk (1712–1773). Soha nem taníthatott Tübingenben, bár háromszor jelentkezett. Az ÚSz kritikai kiadását készítette elő, *Novum Testamentum Graecum* (1734). Ez nem olyan kiváló, mint Johann Jakob Ettstein szövegkiadása. A Jelenések könyve szövegét maga rekonstruálta, amely igen jól sikerült. Kidolgozta a szövegcsaládok elméletét, a szövegvariánsok értékelésének elveit, előkészítője lett a „lectio difficilior potior” elvének, a modern szövegkritika atyjának tekinthető. ÚSz-fordítása csak halála után jelent meg, 1753-ban. 1742-ben *Gnomon Novi testamenti* (Tübingen) – eredetileg a fordítás mellé szánt magyarázatok latinul, filológiai irányultsággal. Ez a protestáns lelkészek útmutatója lett, Wesley a 18. sz-ban angolra fordította, mert a „kegyesség és a tudományosság” jó ötvözete lett. Sajátos, ahogyan a Kabbalából kiindulva igyekezett megfejteni az apokalipszis prófétai kódját. A Jel 13,5-re alapozva véleménye szerint egy prófétai hónap 15, 5/7 naptári év, ebből számította ki a 666 évet, vagyis a vadállat számát, amelyet ő a pápaság idejére tett, és úgy gondolta, hogy 1143-tól 1809-ig fog tartani. Az ezeréves birodalom szerinte 1836-ban veszi kezdetét. Elvetette a millenarista és az egyháztörténeti magyarázatot, helyébe az üdvtörténeti magyarázatot tette, amelyben a múlta, jelenre és jövőre vonatkozó próféciákat élesen elkülönítette egymástól. Sok vonatkozásban magyarázata találkozott Luther apokalipszis-magyarázatának egyháztörténeti elveivel. **Művei:** *Hauptnachlaß*, in: Württembergische Landesbibliothek (WLB), Stuttgart, Handschriftenabteilung; további kéziratok: Universitätsbibliothek Tübingen; Evang. Stift, Tübingen; Schiller-Nationalmuseum u. Deutsches Literaturarchiv, Marbach a. N.; Eutiner Landesbibliothek, Eutin; Stadt- u. Universitätsbibliothek Frankfurt a. M.; Staatsbibliothek, Berlin; Staats- u. Universitätsbibliothek Hamburg. **Biblia-kiadásai:** a) görög.: H KAINH DIAQHKH. *Novum Testamentum Graecum ita adornatum ut textus probatarum editionum medullam margo variantium lectionum in suas classes distributarum locorumque parallelorum delectum apparatus subiunctus criseos sacrae Millianae praesertim compendium, limam, supplementum ac fructum exhibeat inserviente Jo. Alberto Bengelio*, Tübingen 1734, illetve Stuttgart 1734. b) német: *Das Neue Testament zum Wachsthum in der Gnade und der Erkenntniß des Herrn Jesu Christi nach dem revidierten Grundtext übersetzt und mit dienlichen Anmerkungen begleitet von D. Johann Albrecht Bengel*. Stuttgart 1753, 1016, rövidítve: Stuttgart-Neuhausen 1974. **Kisebb gyűjtemények:** *D. Joh. Albrecht Bengels Kleine Schriften in acht Abtheilungen*. Stuttgart 1753; *D. Jo Alberti Bengelii Apparatus criticus ad Novum Testamentum. Criseos Sacrae compendium, limam, supplementum ac fructum exhibens. 2. ed. Curis b. auctoris posterioribus aucta et emendata, copiosoque indice instructa, curante Philippo Davide Burkio*, Tübingen 1763; EHMANN, K. Ch. E. (szerk.), *Tischreden von Dr. Johann Albrecht Bengel*. Reutlingen 1869; *Johann Albrecht Bengels Kleine Schriften. Nach 100 Jahren aufs neue zur Erbauung dargeboten*, Frankfurt a.M. – Erlangen 1858; KELLER, W. (szerk.), *Von göttlichen Dingen. Drei Aufsätze über Bibel und Gebet von Johann Albrecht Bengel mit seinem selbstverfaßten Lebenslauf*. Stuttgart–Basel 1937; ROESSLE, J. (szerk.), *Du Wort des Vaters, rede Du! Ausgewählte Schriften, Predigten und Lieder*. Metzingen 1962; Bergquist, C. R. E. (szerk.), *Andaktsstunder*. Stockholm 1871.

Benjamin, Don C., Jr., 1942 Shreveport,- USA, LA, – Tanulmányait a St. Bonaventura Egyetemen kezdte, ahol BA filozófiai doktorátust szerzett 1964-ben. Katolikus Egyetemen szerzett MA semita nyelvből 1969-ben. A Claremont Grad School-ban teológiai PhD-t szerzett 1981-ben. Tanított a St. Marry's College-ban 1975-76-ban a teológia lectorsa. Az Urban Retreat and Educ központban Los Angeles-ben 1976-78-ban. Majd az intézet vezetője 1978-91 között. Ezután a School in Residence Egyetem, később a St. Thomas Grad. School of Theology-ban tanít teológiát 1980-83-ban. A Houston Egyetem tanára 1986-ban. A Scalon Vis iskola vezetője. Szakterülete a Héber biblia és az Újszövetség. **Művei:** *Old Testament Parallels: Laws and Stories from the Ancient Near East*. Paulist 1991. *Deuteronomy and City Life*. UPress of Amer 1983.

Benkő István 1924 Budapest, Magyarország – Tanulmányait a Budapest Hittudományi Akadémián kezdte BD 1947-ben. A Bázeli Egyetemen tanult PHD. 1951-ben. Tanított a Temple Egyetemen 1955-59 között, a Conwell School of Theology 1960-68-ban. A Bâsel Egyetemén tanár 1967-ben. Vendég előadó a Community College del Country 1968-69-es időszakban. A California Állami Egyetem tanára 1969-ben. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Pagan Rome and the Early Christians* Indiana UP. 1984. *The Catacombs and the Colosseum. The Roman Empire as the Setting of Pritive Christianity* Judson 1971. *Protestants, Catholics and Mary*. Judson, 1968.

Bennett, Boyce M., 1928 Brownwood, USA. TX. – Tanulmányait a Texas Egyetemén kezdte, BS 1949-ben. A Gen. Theol. Sem. Teológiai Master fokozatot szerzett 1953-ban, teológiai doktorátust pedig 1969-ben. Nashotah House STM Ószövetség specializáció 1963-ban. Tanítani kezdett az episzkopális egyház Szent Ágoston kollégiumában 1957-59. Lelkész és egyház jogász 1957-1959 között. S Grace Church plébánia vezetője 1959-63. A Gen. Theol. Seminary-nak rektora 1963-67. ugyanott kinevezett professzor 1968-tól Dékán helyettes az Albright Archeológiai Intézetben Jeruzsálemben 1967-68-között. Ásatásokat vezetett: Gezer 1965; Gikal 1967; Tel el-hessi 1973. Szakterülete: archeológia. **Művei:** *An Anatomy of Revelation*. Morehouse, 1990. *Bennet's Guide to the Bible*. Sealsbury, 1982.

Benno, Jacob 1862 Frankenstein, - 1945 London, Lengyelország- Tanulmányait liberális rabbiktól szerezte és jelentős zsidó Biblia magyarázóként vált ismertté Göttingenben és Dortmundban. A Viadrina zsidó diákszövetség alapítója 1886-an Breslauban. 1891- 1906 között rabbi Göttingenben, majd 1906-tól nyugdíjba vonulása után is tanított 1929-ig. Előbb Dortmundban működött, majd Hamburgba költözött. 1939-ben a nácik elől Londonba menekült. Unokája az amerikai rabbi Walter Jacob, megkapta a birodalom nagykeresztje kitüntetését és a pápai Gergely érdemrendet is. **Művei:** *Das erste Buch der Tora, Genesis*. Berlin, 1934 (1999). *Das Buch Exodus*, Stuttgart 1997. *Das Buch Ester bei den LXX*, in ZAW 10 (1890), *Im Namen Gottes*, Berlin 1903. *Der Pentateuch*, Leipzig 1905. *Die Abzählungen in den Büchern Leviticus und Numeri*, Frankfurt a. M. 1909. *Die Thora Moses*, Frankfurt a. M. 1912/13. *Quellenscheidung und Exegese im Pentateuch*, Leipzig 1916. *Auge um Auge*, Berlin 1929.

Ben-Tor, Ammon 1935 Jeruzsálem-, Izrael. – Tanulmányait a Héber Egyetemen (Jeruzsálem) kezdte, ahol 1968-ban PhD fokozatot szerzett. Tanítani a Héber egyetemen kezdett el 1962-72között. Lector (1973-77), tanársegéd (1978-83), az archeológia professzora (1984-87). Yigael Yadin porfessor az Izraeli archeológiaiintézetben 1988-ban. Az archeológiai intézet vezetője 1992-től a Harvard Egyetemen. 1974-től a keleti achívum vezetője a Pansylvania Egyetemen. 1979/80-ban a Szír Palesztínai Archeológiai Intézet vezetője a Yale Egyetemen. 1991-től a Columbia Egyetemen az archeológiai Intézet

vezetője. Massada ásatásokat vezet 1991-ben. Ásatásokat irányít 1963-65 között. Arad körzetének ásatásait irányítja, 1966-67-ben. Hazor környéki ásatásokat vezet 1990-ben. Athienou Cypris ásatásokat vezet 1971-72. Egyben társ vezetője a Yoqne'am ásatási tervnek is. **Művei:** *The Archeology of Ancient Israel* Yale UP. 1992. *Hazor III-IV* Yale UP 1989.

Bentzen, Aage, 1894 Ordrup– 1953 Koppenhága, Dánia - Teológus. 1923-tól tanár, 1929-től az ÓSz professzora Koppenhágában. Történetkritikai alapon tárgyalt az ÓSz-ról és megingatta a kultusztörténeti iskola érveit. **Művei:** *Die josianische Reform u. ihre Voraussetzungen*. Tübingen 1926; *Studier over det zadokidiske praesteskabshistorie*. Tübingen 1931; *Daniel* (HAT I, 19). 1937; *Fortolkning til de gammeltestamentlige Salmer*. Koppenhagen 1939; *Indledning til det Gamle Testamente*, 2 kötet. Tübingen 1941 = *Introduction of the Old Testament*. 2 kötet. Tübingen 1948/49; *Jesaja*, 2 kötet. Tübingen 1943/44; *Messias, Moses redivivus, Menschensohn* (AThANT 17), Zürich 1948. *Bibelatlas* Koppenhagen 1938. *Daniel* Tübingen 1952. *Intorduction to the Old Testament* Koppenhangen 1952.

Benyik György 1952 Soltvadkert, Magyarország - Teológiai tanulmányait 1970-1971-ben a Szegedi Hittudományi Főiskolán, majd 1972-1975-ig Budapesten a R. K. Hittudományi Akadémián végezte. 1975-ben szentelték pappá. 1978-tól Rómában a Pápai Gergely Egyetemen és a római Bibliikus Intézetben folytatott tanulmányokat, ahol 1982-ben bibliikus teológiai licenciát szerzett. doktorált a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Teológiai Fakultásán 1997-ben. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Teol. fakultása PhD 1997. 1978 óta tanít a Szegedi Hittudományi Főiskolán. 1980-tól a Szegedi Hittudományi Főiskola Bibliikus Tanszékének tanszékvezető tanára. A Szabadkai Teológiai Kateketikai Intézet vendégtanára. A Keresztény-Zsidó Társaság tagja. A Szegedi Bibliikus Konferencia alapítója (1988-) és szervezője. SNTS tag. 1978-tól bibliai bevezetést, szövegmagyarázatot, bibliai hébert, görög nyelvet oktat. **Művei:** *Magyar nyelvű bibliafordítások a kezdetektől napjainkig*. Bp. 1974; *Magyar nyelvű bibliikus irodalom a XIX. és XX. Században*. Budapest 1977; *Chi sono hoi hagioi nella lettera agli Efesini*. Roma 1980; *Bevezetés az ószövetségi Szentírásba*. Szeged 1988; *Koinonia tou pneumatosz* in: *Colloquium Biblicum* Wien, 1990. *Ószövetségi exegézis I. A teremtés és a Kivonulás könyve*. Szeged 1990; *Bevezetés az Újszövetségi Szentírásba*. Szeged 1991; *Újszövetségi exegézis I. Evangéliumi hagyomány*. Szeged 1991; *Újszövetségi exegézis II. A páli és a jánosi hagyomány*. Szeged 1992; *Ószövetségi exegézis II. A messiási eszme*. Szeged 1993; *Tesztkönyv az ÓSZ és ÚSZ Szentírás szövegéhez*. Szeged 1994; *Rasi egy keresztény szemével*. Budapest 1994; *Az újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete*. *Introductio Generalis* I. Szeged 1995; *Az újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete*. *Introductio Specialis* II. Szeged 1996; *A Jézus-irodalom néhány műfaja a teológiai irányzatok fényében* in: *Írások Péter László 70. születésnapjára*. Szeged 1996. 9–39. old; *A nevetés a Bibliában* in. *Korunk* 1996. I.; *A gyermekkor evangéliuma Máté szerint* (Aq. Szt. Tamás, fordítás Lázár István Dáviddal és Nagy Lászlóval. 1966 *Ungarische Bibelübersetzungen* Szeged 1997; *Mária az apokrif irodalmban* in: *Gyermekérettörténet és Mariológia* Szeged 1997. ; *Magyar Bibliafordítások* in: *Studia Biblica Athanasiana* 1998. *Ein Beitrag zur Geschichte der ungarischen Bibelübersetzungen in Interpretation of the Bible* Ljubljana. Sheffield 1998; *Hungarian Bible Translations* in: *Folia Theologica* Bp. 1998. Vol. 9. 213–244. ; *Az intertestamentális irodalom néhány sajátossága*. Pápa 1999; *Aq. Tamás: Catena Aurea, Máté evangélium-kommentárja* (fordítás) Szeged 2000; *A magyarországi bibliikus irodalom a kezdetektől 1997-ig*. Szeged 2000; *A Qumrán-kutatás újszövetségi vonatkozásai* in: *Studia Universitas Babeş-Bolyai* 1/2002. 53–58.; *A zsidó Jézus* in: SZÉCSI J. (szerk.), *Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv* Bp. 2002. 1–8.

Berengár, Tours-i, 1000 St. Cosmas sziget – 1048. Franciaország - Korai dialektikus skolasztikus. A chartres-i iskolában tanult, tudományos felkészülését Fulbert püspök vezette. 1030-ban kanonok lett a St. Martin in Tours-ban. Grammatikus, később ő vezette a Dóm-iskolát, kiváló előadó volt. 1040-ban archidiákónus lett a Szt. Angers katedrálisban. Ismeretes az utolsó vacsoráról folytatott vitája. Elsőnek alkalmazta a dialektikus módszert a hagyományos teológiában. Az egyházi tanítások logikus végiggondolására és igazolására törekedett, emiatt került összeütközésbe a hagyományos egyházi tanítással az utolsó vacsoráról. A népies szemléletű Paschasius Radbertus azt állította, hogy a konszekráció után a pap a kenyér és a bor szubsztanciáját Krisztus teste és vére szubsztanciájává változtatja, miközben a kenyér és a bor járulékos tulajdonságai (akciensek), külső megjelenése megváltozik – ez Berengár szerint ellentmond a Szentírásnak és az ősegyház tanításának. Végül is Ratramnusra és Augustinusra alapozva Berengár az eucharisztia szimbolikus-spirituális értelmét állította: a bor és a kenyér a konszekráció által szentséggé változik, és már Jézus testének és vérének jele lesz, de fizikailag változatlan marad és szubsztanciális változás nem következik be. A normandiai Bec kolostorának priorja Rómában tartózkodva IX. Leó pápánál feljelentette Berengárt. 1050-ben a római szinódus Berengár tanítását eretneknek tartotta. I. Henrik elfogta, mivel 1051-ben a párizsi zsinat is ellene döntött. Hildebrand bíboros (a későbbi VII. Gergely pápa) a lateráni szinóduson megerősítette a hagyományos tanítást, hangsúlyozva, hogy a kenyér és a bor nem csupán szent jelek, hanem Jézus teste és vére. Berengár Rómából visszatérve hallgatott, de később *De sacra coena* címen kirobbant egy irodalmi vita erről a kérdéstről, s ennek újabb elítélés lett a vége. **Művei:** *De sacra coena*, kiadó. Gotthold Ephraim Lessing 1770. H. Sudendorf, *Berengarius Turonensis oder eine Sammlung ihn betreffender Briefe* (Hamburg, 1850). HÖDL, L., *Die Confessio Berengarii v. 1059. Eine Arbeit z. frühscholast. Eucharistietraktat*, in: *Scholastik* 37, 1962, 370–; ENGELS, P., *De Eucharistie leer van B. v. T.*, in: *TTh* 5, 1965, 363–.

Berengaudus, 900 k. Franciaország - Egy Jelenések könyve-kommentárja maradt ránk, amelyet igyekeztek Ambrosius neve alatt kiadni. Jól tükrözi a karoling kor gondolkodását és a 800–1500 közötti évekre jellemző világvége-várásokat. Műve jól beleillik a főbb ókori és középkori szerzők Apokalipszis-kommentárjai közé (Victorinus, Jeromos, Tyconius, Primasius, Ambrosius Autpertus, Pseudo-Ambrosius, Alcuin, Bruno, Joachim a Fiore, Rupert Deutz, Nichola de Lyra, Beda, Apringius, Beatus a Liébana, Alexander minorita stb. munkái közé). vö. Migne PL 17,841-1058 **Műve:** Berengaudus (PsAmbrose), *Expositio* ML 17, cc.763-970.

Bergant, Dianne 1936 Milwaukee, USA, WI. – Tanulmányait a St. Luis Egyetem végezte, ahol master fokozatot 1970-ben, PhD-t 1975-ben kapott. A Marian College of Fond du Lac-on tanít 1973-78 között. Tanársegéd a Cath Teol Union 1978-ban, a Bible Today professzora 1979-ben, tanársegéd 1990-ben, 1986-90 között a Collegeville Bible Comm. Ószövetségi részének kiadója. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Introduction to the Bible*. Liturgical Press 1985. *Job and Ecclesiastes*. Lazier, 1982.

Bergen, Robert D., 1954 Laerence, USA, KS – Tanulmányait a Hardin-Simon Egyetem végezte, BA 1976-ban. SW Baptista. Theol. Sem.-ban Teológiai Master fokozatot szerzett 1980-ban. PhD-t 1986-ban. Tanított a Texas Egyetemen tanársegéd 1982-től, a Sumér Intézetben a nyelvészet professzora 1982-től Tchr. Hannibal-la Grande College tanára 1986-tól. Specialitása a héber és a szemita nyelvek. **Művei:** *Discourse Criticis*, Davar 1981. *Verb Structural Profiles of the Narrative Framwork of the Pentateuch*. Davar, 1984.

Berger Brunó, 1785 Homonna – 1863?. Ausztria - Zsidó tudós. Bécsbe költözött, a pesti nagy árvíz alkalmával lelkesen gyűjtött a károsultak részére; a kolera idején orvos fiát, Zsigmondot, küldte a betegek ápolására. 1863-tól ínségben élt, a bécsi írók hívták fel rá a figyelmet és a *Hon* c. lap gyűjtött számára. Tudományos **Művei** közül legjelentékenyebbek: *Or Nogah* (vizsgálatok a héber, káld, arám nyelvekben.); *Libanon*, régészeti mű 6 kötetben.

Berger János, 1841 Budapest – 1909 Bp, Magyarország - Nagyszombatban tanár. Bécsben a Pázmáneum növendéke volt, 1866-ban pappá szentelték. Esztergomban teológiát tanított, Bécsben doktorált, 1874-ben a budapesti egyetem tanára, ószövetségi szentírást és héber nyelvet tanított. 1880–81-ben rektor, 1892-ben primási kamarás.

Berger, Klaus 1940 Hildesheim. – Németország - Katolikusnak keresztelték, de evangélikus újszövetség kutatóként tartják számon. Goslárban érettségizett. 1960-tól filozófiát, teológiát és orientalisztikát (arám szír, etióp és arab nyelvet) tanult Münchenben, Berlinben és Hamburgban. 1965-ben szerzett diplomát. 1968-ban kutatói ösztöndíjat kapott. 1971-ben habilitált Hamburgban. 1974-től Heidelbergben Újszövetségi teológia professzora. Kutatási területe a vallástörténet és a kánonon kívüli irodalom, az új exegetikai módszerek, a formatörténet és a hemeneutika. Mivel disszertációjában a kereszténység eretnekségéről szélsőségesen nyilatkozott nem szentelték katolikus pappá, de a katolikus egyházból soha nem lépett ki. Hollandiában élt, egészen addig, míg a heidelbergi egyetemre meghívást nem kapott Robert Leicht ajánlása alapján, mely őt evangélikusnak deklarálta, de valójában megmaradt katolikusnak. Mivel Hollandiában az egyházi adót az evangélikus egyháznak fizette ezért jogilag evangélikusnak számított. Van egy nyilatkozata, amely magát evangélikusnak deklarálja, de egy vatikáni nyilatkozat is kijelenti, hogy bár egyidejűleg nem lehet jogilag valaki evangélikus és a katolikus egyház tagja, ő mégis kivétel ez alól, de nem szolgáltathatja ki a bűnbocsánat szentségét. Véleménye, hogy a keresztények hitbeli megosztottsága önmagában Isten elárulása. Munkássága szembe fordulás a konfesszionális megosztottsággal. **Művei:** *Religionsgeschichtliches Textbuch zum Neuen Testamente* Göttingen 1987. *Tradition und Offenbarung* Tübingen, 2006 *Zwischen Welt und Wüste* Frankfurt am Main, 2006. *Von der Schönheit der Ethik* Frankfurt am Main 2006. *Engel* Freiburg im Breisgau, 2006. *Glaubensspaltung ist Gottesverrat* München, 2006 *Sünde* Neukirchen-Vluyn 2005. *Jesus* Augsburg 2005. *Das Neue Testament und frühchristliche Schriften* Frankfurt am Main, 2005. *Widerworte* Frankfurt am Main 2005. *Paulus* München, 2005, *Wie kann Gott Leid und Katastrophen zulassen?* Gütersloh, 2005. *Wozu ist Jesus am Kreuz gestorben?* Gütersloh, 2005. *Formen und Gattungen im Neuen Testament* Tübingen, 2005. *Ist Gott Person?* Darmstadt, 2004. *Jesus* München, 2004. *Identity and experience in the New Testament* Minneapolis 2003. *Im Anfang war Johannes* Gütersloh 2003. *Das Johannesevangelium - Mitte oder Rand des Kanons?* Freiburg im Breisgau, 2003. *Was ist biblische Spiritualität?* Gütersloh, 2003. *Paulus* München, 2002. *Meditationen und Gebete* Darmstadt, 2002. *Sind die Berichte des Neuen Testaments wahr?* Gütersloh, 2002 *Darf man an Wunder glauben?* Gütersloh, 1999, *Hermeneutik des Neuen Testaments* Tübingen : Francke, 1999.

Berges, Ulrich 1958 Münster, Németország - Teológiát és Biblia tudományt tanult Eichstadt, Salzburg egyetemén 1978-1980 között, diplomát, majd Rómába a Gregorianán 1980-1986 között, és az Institutum Biblikum-on Rómába (1983-1986). Licenciátus szerez. Jeruzsálemba megy a Ecole Biblique-re (1986-1988). Diploma: 1988-ban „Die Verwerfung Sauls“. 1989-1994 között Lima, Peruban, mint az ottani teológia docense. Kiadója a Revista Teologica Limense (RTLi)-nek. 1998-ban habilitált a müncheni egyetemen (1994-1998). „Das Buch Jesaja. Komposition und Entgestalt“. 1995-1997 között Az ókori kelet vallási

kultúra kutatásának gazdasági vezetője (AZERKAVO). 1998-tól a Nimegen egyetem katolikus fakultásán Ószövetség tanára. 2005-től nyilvános rendes tanár az Ószövetségi fakultáson Münsterben. 2005-től vendég tanár Pápai Biblikus Intézetben Rómában és Limában a pápai egyetemen. **Művei:** Jesaja 40-48 Herder 2008.

Bergmeier, Roland 1941 Karlsruhe, Németország – Tanulmányait Heidelbergben végzi, első teológiai vizsgája 1961-ben teszi le. Teológiai doktorátust 1974-ben szerzett. Tanított a Protestant rev. Ch of Badenban 1967-ben. Specialitása az Újszövetség és Apokrifok, valamint a Post-bibliikus tanulmányok. **Művei:** *Die Essenerberichte des Flavius Josephus.* Kok Pharos, 1993. *Glaube als Gabe nach Johannes.* Kohlhammer, 1980.

Bergson, Henri, 1859 Párizs – 1941 Cleremont-Ferrand, Franciaország - Filozófus, a pozitivizmussal szemben a metafizikát élesztette újjá. Irányzatot is neveztek el róla. **Művei:** *Essai sur les dennées immédiates la conscience.* Paris 1889; *L'Évolution Creatrice.* Parizs 1907.

Bernard, John Henry 1860 Raniganj, (India) - 1927 Dublin, Anglia - 1902-től Dublinban a St. Patrick's katedrális vezetője és Dublin érseke (1915 - 1919). Számos területen alkotott nagyot a teológiában, a filozófiában és Dublinban a Trinity College vezetője is volt 1919-1927 között. **Művei:** *A Critical and exegetical Commentary on the Gospel according to St. John.* Edinburgh: T. & T. Clark, (1928

Bernardin, Siena OFM, 1389 Massa Marittima – 1444 Aquilla, Itália- Egyháztanító. Eredetileg jogot tanult, 1398 után élénken érdeklődött a Szentírás iránt. 1402-ben a minoriták rendjébe lépett, toszkániai vikáriusként Fiesolében élt. 1417-ben Genovában prédikált, az IHS monogramot terjesztette. Három pápánál is bevádolták, Sziénában, Ferrarában és Urbinóban püspökké szeretnék volna választani, de visszautasította. 1430 után írt teológiai munkákat, Perugiában és Sziénában teológiai iskolát nyitott. **Művei:** HAYE, J. de la (szerk.), *Werke.* 5 kötet. Paris 1635; BANCHI, *Prediche volgari.* 3 kötet. Siena 1880–1888; VIVES (szerk.), *Asket. Schrr.* Rom 1903.; *Opera omnia.* 7 kötet. Quaracchi 1950–1959; CANNAROZZI, C., *B. e la letteratura italiana,* in: *Miscellanea francescana* 67. Rom 1967, 379–.

Bernát Clairvauxi Szent 1090 Fontaineles-Dijon – 1153 Clairvaux, Franciaország - A ciszterci Rend legismertebb tagja. 1113-ban lépett a Cîteaux mellett lévő Dijon ciszterci kolostorba. 1115-ben az apát 12 szerzetessel Clairvaux kolostor megalapítására küldte. A rend ezen kolostora a szerzetesek aszkézise és a szegénység komolyan vétele miatt felvirágozott és felülmúlta Cluny hatását is, 68 új kolostort alapítottak. Bernát nagy egyházi elismertséget kapott és fontos diplomáciai küldetést látott el, remek szónok volt, püspökök, fejedelmek és pápák tanácsadója. 1130-ban a kettős pápaválasztás miatt kitört szakadás kapcsán II. Ince mellé állt és II. Anaklétoz ellen foglalt állást. Véleményét elfogadta Franciaország, Németország, Anglia és Spanyolország. 1140-ben Abelard elleni nézeteit megerősítette a sens-i zsinat, a pápa ezt követően Abelardot elhallgattatta. A 2. keresztes hadjáratra buzdította Európát. Rávette VII. Lajos francia és III. Konrád német uralkodót a keresztes hadjárat vezetésére, amely azonban sikertelen volt. III. Jenő pápa alatt Észak-Franciaországban prédikált. Teológiai nézetét továbbvitte a Szt. Victori iskola és ezzel a középkori misztikát, és jámborságot hosszú időre meghatározta. Biblikus szemléletével Farkasfalvy Dénes foglalkozott sokat. **Művei:** *Kritikai kiadás: Leclercq L.- Roschais, H.M. Talbot, C.H.(gondozta) Sancti Bernardi Opera Omnia I-VIII.* Róma 1957-1977. *latin-német kiadás Bernard von Clairvaux I-X. kö. Innsbruck 1990-1999. Farkasfalvy D. Ocist. L'inspiratiojn de l'Écriture Sainte Dans la Theologie de S. Bernard (Studia Anselmiana 53.) Roma (Herder)*

1964. uo. *The Rolle of the Bible in Bernards spirituality Analecta SOCist. 25 (1969) 3-13.*
Piszter I. OCist.: *Szent Bernát Clairvaux-i apát élete és művei Bp 1899. 2 kötet. Dumontier, M.: S Bernard et la Bible Paris-Bruges 1953. Ratisbonne, M., Histoire de Bernard et son siècle. II ème édition. 2 vols. Paris, 1903. Schuck, J. Das religiose Erlebnis beim H. Bernhard von Clairvaux. Würzburg, 1922. Vacandard, E. Vie de S. Bernard. Paris, 1895. Williams, Watkin. Studies in St. Bernard of Clairvaux. London, 1927.*

Bernhard, Pavia, ? – 1213. Kánonjogász, Itália - Pávia püspöke. Kánonjogi gyűjteményét 1191-től használták. Agratian-i decretalia elődje. A bibliai szövegek utasításait jogilag értelmezte. **Irodalom:** LAURIN, *Introductio in Corpus Juris Can.* (Freiburg, 1888), HURTER, *Nomenclator*, IV, 191, 192; AEMILIUS FREIBERG in *Quinque Compilationes Antiquae* (Leipzig, 1882), pp. VI sqq. Schulte I, 78 ff. 175–; FRIEDBERG, E., *Die Canones-Smlg.en zw. Gratian u. B. v. P.* Freiburg 1897 (utánnomás: Graz 1957)

Bernhardin, de Picquigny OFM, 1633 Picquigny – 1709 Párizs, Franciaország - Aszkéta és író. A papok lelkeségének elmélyítésén fáradozott, számos lelkigyakorlatos könyv szerzője. Írt evangélium- és Pál-levelek-kommentárt is, munkáját XI. Kelemen pápa elismerte. **Művei:** *Opera Omnia Bernardini a Piconio, una cum Primum in lucem edita.* Paris 1872–1877.

Bernolák András, 1727 Szlanica – 1788. Magyarország - Teológus, jezsuita pap és tanár. 16 éves korában lépett a rendbe, több évig tanított különböző helyeken, pl. Barsban geometriát három évig, Nagyszombatban bölcsészetet és Szentírás-magyarázatot. A rend feloszlása után nyugalomba vonult. **Művei:** *Oratio de SS. Virginis immaculato conceptu.* Tyrnaviae 1756; *Panegyricus de s. Ignatio S. J. fundatore* . Kéziratban maradt Szentírás-magyarázata latin nyelven.

Bertalan (halabori), ? – 1508 k.? Magyarország. Pap. Születése Mátyás király korára tehető. Halaborról (Bereg m.) nevezte magát. **Művei:** Szentírási részleteket tartalmazó magyar kódexet írt, amelyet később Döbrentey-kódexnek neveztek. 1508-ban készült el, a Zsoltárokat, az Énekek énekét, Jób könyvét és hiányosan az evangéliumokat és apostoli leveleket tartalmazta, „a zsoltárokat írta Bertalan”. Eredetije a gyulafehérvári püspöki könyvtárban van; másolata Volf György Nyelvemléktár XII. kötetében (Bp., 1884. 7–113.) jelent meg magyarázatokkal és előszóval.

Berthold Regensburgi, 1200–1210? Regensburg –1272 Regensburg, Németország-Ferences, a legnagyobb középkori népszónok. 1226 körül lépett a ferences rendbe Regensburgban, feltehetően Magdeburgban tanult 1231-1235 között. 1240-től Augsburgban volt népszónok, 1246-tól ferences női kolostorok vizitátora Regensburg könyvékén. Ekkor tapasztalta a városokban az erkölcsi élet züllését és kezdett el bűnbánati prédikátorként működni, 1250-től kedves barátjával, a ferences misztikussal, Dáviddal Augsburgban járt. Több alkalommal elkísérte dél-német Svájc, Csehország, Szilézia területén tartott missziós körútjaira. 1263-ban Albertus Magnusszal együtt IV. Urbán pápa a valdiak eretneksége ellen indított prédikációs hadjáratra küldte. Életének utolsó éveit ismét Regensburgban töltötte. Ránk maradt 70 német és 400 latin prédikációja, amelyek a középkori kultúrtörténet és a katekétikai célú bibliaértelmezés leggazdagabb forrásállománya. **Művei:** *Weibel Oechslin, Christa: Ein übergülde aller der saelikeit...* : *der Himmel und die anderen Eschata in den deutschen Predigten Bertholds von Regensburg* Bern ; Berlin ; Bruxelles ; Frankfurt a.M. ; New York ; Oxford ; Wien : Lang 2005

Besnyei György (nagygyeeri), 1675 – 1676. Magyarország - 1698-ban Debrecenben tanult, református lelkész több helyen: 1707-ben Farkasd, Kamocsa, 1737-ben Madaron prédikátor. 1712-ben esperes lett, Komáromban elfogták, és várfogságra ítélték, felesége közbenjárására szabadult. **Művei:** *Kis biblia az az a szent Dávid százötven zsoltarainak könyve*. Miapolisban 1740. (héberből fordítva); *Keresztényi közönséges könyörgések*. Hely és év n.; *Háborui könyörgések*. h. n., 1745. Kéziratos műve: *Szent Biblia az az Ó és Új Testamentomi Szent Írás az eredeti zsidó, káldi, görög nyelvből magyarul leirt maga és mások hasznára* Madaron 1737.

Bessarión bíboros 1403 Trapezusz –1472 Ravenna, Itália - Világi neve Basil volt, aki 1403-ban született Trapezunt-ban és Konstantinápolyban tanult a latinul és görögül is alkotó teológus és államférfi. 1423-ban bazilita szerzetes lett. 1431-ben pappá szenteltették. 1431-36 között filozófiát tanult Misztrászban. Gemisztosz Pléthón tanítványa volt, majd apátként tevékenykedett egy konstantinápolyi kolostorban. 1437 nikaiai érsekként résztvett a bázeli zsinaton (1438-39), ő lesz a görög püspökök szóvivője. Makariosz Euegriosszal együtt igyekezett létrehozni az úniót, mely firenzei unió néven ismert. 1443-ban visszatért Konstantinápolyba. 1443-ban Rómába költözött és az itáliai görög szerzetesek protektoraként tevékenykedett. 1450-1455 között pápai legátus Bolognában, 1460/61-ben bíborosként igyekszik kereszties hadjáratot szervezni V. Miklós pápa megbízásából. Ennek érdekében 1460/1461-ben Németországban is járt. 1463-ban Firenzében van, 1473-ban Franciaországban járt, de végig jó kapcsolatot tartott fenn a Konstantinápolyi pátriárkával is. Vezető humanistaként Rómában akadémiába tömörítette a legjobb humanistákat. Mint itáliai humanistát érdekelte az antik kultúra újra élesztése, barátai voltak Francesco Filelfo, Giovanni Aurispa és más humanisták is. Platón-t ő mentette meg a nyugat számára. Arisztotelész metafizikáját is lefordította. 1455-ben pápává is választották volna, ha az Avignon-i püspökök nem akadályozzák meg. III. Callixtus pápa sok mindenben segítette. II. Pius pápa is megbízott benne és az északi diplomácia kényes feladatait bízta rá. Többek között III. Frigyes Magyarország ellen irányuló akcióját is ő hiúsította meg. Bécsben Georg Peurbach, Niccolaus Kusanussal és az ifjú Regiomontanus-al találkozott és Kijevi Izidor halála után Konstantinápoly pátriárkájának is deklarálták. 1472-ben a görög püspökök másodszer is jelölték pápának, de végül is nem őt választották, hanem IV Sixtust. Ekkor Bessarion Ravennába tért vissza és keserűen halt meg. 1472. november 19-én. Jó kapcsolata miatt már 1468-ban a velencei köztársaságra hagyta a könyvtárát. Ebben 746 kézirat volt (482 görög és 264 latin). Igen híres szerzőktől és filozófusoktól, egyházatyák írásaiból sokat megmentett a nyugat számára. Michael Apostolis, Andronikosz Kallixtosz, Athanasiosz Chalkiopoulos, és igen szép kéziratot hagyott hátra Johannes Rossos. A kéziratok filozófiai költői és retorikai munkákat valamint matematikai és asztronómiai írásokat is tartalmaztak. Számos bibliai kódexet és keleti egezetikai munkát mentett át nyugatra. Halála és adományozása után még öt évvel ezeket a kéziratokat még mindig ládákból őrizték a velencei dózsé palotájában. Csak 1485-ben kezdték feldogozni. 1488-ban a gyűjtemény első könyvtárosa Marco Antonio Coccio volt, akit humanista körökben csak Sabellico-nak hívtak, aki Romában Pomponio Leto akadémiáján tanult és alaposan ismerte a görög irodalmat. **Művei:** *Bessarionis opera omnia theologica*, in: Migne PG 161; *Bessarionis In calumniatorem Platonis libri IV*, griech-lat. kiadta Ludwig Mohler, Kard. B. als Theologe, *Humanist u. Staatsmann II*, 1927 (Neudr. 1967); Arisztotelész fordítását kiadta Beker J.: *In Aristotelis opera I-III* Berlin 1831.

Best, Ernest 1917 Belfast, Írország – Tanulmányait a Queen Egyetemen végezte, PhD fokozatot szerezett 1948-ban. Tanított az Austin Presbiterian Szeminárium-ban (1955-57). A Biblikus teológia vendég professzora (1962-71) a Szt. Andrews Egyetemen Skóciában (1974-82). Teológia kritikát tanított 1983-ig. Nyugdíjas Knox College. Új Zéland. Szakterülete

Újszövetség. **Művei:** *Mark: The Gospel as Story*. Tand T Clark, 1983. *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark*. Sheffield, 1981. *From Text to Sermon*. T and T Clark, 1978. *1,2 Thessalonians*. Black, 1972. Hendrikson 1978.

Bethlen Gábor (iktári), 1580 Illye – 1629 Gyulafehérvár, Magyarország/Erdély- Erdély fejedelme. Tízéves korában anyai nagybátyjához, Lázár Andráshoz került a szárhegyi várba, rendszertelen tudományos nevelést kapott. Fiatalkorát Báthory Zsigmond udvarában töltötte. 16 éves korában részt vett a havasalföldi hadjáratban. 1600-ban hadat vezetett Mihály vajda ellen. Báthory Zsigmond leköszönése és Székely Mózes rövid fejedelemsége után ő volt az egyik fő támogatója Bocskay István fejedelemmé való kinevezésében, később tábornoka és főtanácsosa, illetve Hunyad megyei örökös főispán lett. Bocskay halála után az ő befolyása segítette Báthory Gábort is a fejedelemségre. Báthory török földre üzte őt, ahonnan segélyhadakkal visszatérve Báthoryt megölte és a fejedelmi széket elfoglalta. 1613-ban a kolozsvári országgyűlés megerősítette székében. A bécsi béke feltételeit elfogadta ugyan, de a vallásszabadság megsértése miatt 1619-ben fegyvert fogott és elfoglalta Pozsonyt, ahol Magyarország fejedelmének választották meg. 1620-ban Besztercebányán Magyarország királyának kiáltották ki. 1621-ben a nikolsburgi béke vetett véget a Bethlen Gábor és II. Ferdinánd közötti ellenségeskedésnek. Buzgó református volt, a jezsuita Káldy György bibliafordításának nyomdaköltségeit támogatta. A tudomány és a tudósok pártfogójaként főiskolát alapított Gyulafehérvárott. Több tudóssal levelezett, ő maga is énekszerző volt. **Művei:** SZILÁGYI S. (szerk.), *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei*. Bp. 1879; SZILÁGYI S. (szerk.), *Bethlen Gábor fejedelem levelezése*. Uo., 1886. **Irodalom:** Jörg-Peter Findeisen: *Der dreissigjährige Krieg. - Graz : Verl. Styria, 1998. J. Torjai-Szabó: Bethlen von Iktár Gábor, Fürst von Siebenbürgen. - in: Mathias Bernath (Hrsg.): Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas. - München: Oldenbourg, 1974 Cicely V. Wedgwood: Der Dreißigjährige Kriegs. - München : List, 1990. Moricz, Zsigmond: Der große Fürst - Siebenbürgen um 1620. Berlin 1977*

Betz, Hans D., 1931 Lemgo, Németország – Tanulmányait Mainz Egyetemén kezdte és teológiai doktorátust szerzett 1957-ben, habilitált 1966-ban. Tanított a Laremont Grad Scholl of Theol 1963-78-ig. Újszövetség professzora a Chichago Egyetemen 1978-tól. 1985-től az Újszövetség és az Ókeresztény tanszék vezetője. **Művei:** *Synoptische Studien*. Mohr, 1992. *The Greek Magical papyri in Translation*. Univ. Of Chicago, 1986. 1992, *Hellenismus und Urchristentum*. Mohr, 1990. *2 Corinthians 8 and 9*. Fortress 1985. *Calatians*. Fortress, 1979.

Betz, Otto Wilhelm 1917 Herrentierbach, Németország - Teológiai tanulmányait a háború és hadifogság után kezdte 1948-ban Tübingenben, egy évet tanulmányai után ösztöndíjjal az USA-ban töltött. 1956-tól tudományos asszisztens lett az újonnan alapított Institutum Judaicumban és Karl Elliger mellett doktorátusát „*Offenbarung und Schriftforschung in der Qumransekte*“ Tübingenben 1959-ben védte meg. 1947-től bekapcsolódott a Qumrán kutatásba, de habilitációját a Nag Hammadiban felfedezett kopt szövegekből írta Tübingenben 1961-ben. Nyilvános rendes tanár Chicagóban (USA) 1962-ben. Majd innen Tübingenbe hívják 1968-ban és 73-ig tanított az Újszövetségi tanszéken. Főleg a zsidó misztikával és a kabbalával foglalkozott és feleségével együtt monográfiát jelentetett meg róla. **Művei:** *Wie verstehen wir das Neue Testament* Wupertal 1983. *"Licht vom unerschaffnen Lichte. Die kabbalistische Lehrtafel der Prinzessin Antonia"*, 2. Aufl. Sternberg, 2000, *Jesus, Qumran und der Vatikan. Klarstellungen*. Gießen, 1993; *Der Leib als sichtbare Seele* Stuttgart, 1991.; *Elementare Symbole: zur tieferen Wahrnehmung des Lebens* Freiburg im Breisgau : Herder,

1992; *Tausend Tore in die Welt; Märchen als Weggeleit*, Herder 1985; *Perlenlied und Thomas-Evangelium* Benziger, o.J.; *Lebendige Hoffnung. Apokalyptik als zentrales Thema der Theologie*, Stuttgart; 1989.

Beutler, Johannes H., 1933 Hamburg, Németország – Tanulmányait a München Pullach-ban kezdte és szerzett bölcsész licenciátust 1958-ban, a Szt. Georgen Főiskolán Frankfurtban Teol. Licencitátust 1964-ben, a Pápai Biblikus Intézetben, Róma Biblikus Licentiátust 1967-ben, a Gregoriánán Rómában teológiai doktorátust 1972-ben. Tanított a Szt. Georgen Főiskolán Frankfurtban. 1973-tól az Újszövetség professzora. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *The Shepherd discourse of John 10 and its Context*. Cambridge UP. 1991. *Martyria: Tadtionsgeschichte Untersuchungen zum Zeugenistema bei Johannes*. Frankfurt Theol. Stud. Knecht, 1972.

Beyer, Bryan E., 1955. Rochester USA, MIN - Tanulmányait Colorado állami egyemen kezdte és szerzet BA fokozatot 1976-ban, Denver Conservative Baptista Sem. Teológiai Master fokozatot 1980-ban, Hebrew Union College. PhD 1985-ben. Szakterülete Héber Biblia, Mezopotámia stúdiók, és szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** *Obadiah, Jonah*. Zondevan, 1988.

Beyer, Hermann Wolfgang –1898 Anarode- 1943? Németország - Elesett a háborúban. Teológiai licenciát szerzett Jéna-ban 1925-ben. Legnagyobb hatással rá H. Lietzmann és Karl Holl volt. Párhuzamosan tanult művészettörténetet és filozófiát is a jénai és a berlini egyetemen. Habilitált Göttingenben 1925-ben és azonnal ott lett magántanár. Nyilvános rendes tanár Greifswald-ban 1926-ban lett. 1933-ban rövid időre részt vett a német evangélikus egyház vezetésében is. Lipszében 1936-ban tanított. **Művei:** *Der syrischen Kirchenbau*, 1925; *Der Christ u. die Bergpredigt nach Luthers Deutung*, 1931 (1935²); *Die Apg. (NTD V)*, 1932 (1959⁹); *Die kleineren Briefe des Apostels Paulus (NTD VIII)*, 1933 (1959⁸);

Beza, Theodor, 1519 Vezaly – 1605 Genf. Svájc - Kálvin követője és munkatársa. Párizsban volt joghallgató. 1548-ban Genfben, Kálvinhoz csatlakozott. 1549-ben Lausanne-ban a görög nyelv tanára volt. Prédikátor, a genfi akadémia vezetője. 1562–63-ban az első vallásháború után Kálvin utódának és szellemi vezetőnek tekintették. Számos írása szól a katolikusok és a lutheránusok ellen. A Szentírás szövegkritikusa és fordítója. Fordított Juvenalist és más latin szerzőket is. Egész életében a protestáns egység megteremtésén fáradozott. Egy szentírási kódexet is felfedezett, amelyet róla neveztek el. **Művei:** *a Clément Marot által 1530-ban kezdett verses zoltárfordítások, Genf 1562 (49 Marot-tól., 101. Bezától.)*; *Confession de la foi chrétienne, 1560 előtt*; *Az Úsz szövege és latin fordítása Basel 1565 (1582)*; *Tractationes theologicae. Genf 1570-82*; *Vita Calvini. Genf 1564*; *Icones. Genf 1580*; *RÉVEILLAUD, M. (szerk.), La confession de foi du chrétien, in: Revue réformée 6, 1955, Nr. 23.24.*; *STURM, K. (szerk.), De jure magistratum. Genf 1965.*; *Das Recht der Obrigkeiten gg.über den Untertanen und die Pflicht der Untertanen gg.über den Obrigkeiten (De iure magistratum in subditos, németül). Genf 1968.*; *AUBERT, F. – MEYLAN, H. (szerk.), Correspondance de Jh. de B. 1539-1555. Genf 1960* **Irodalom:** *Bibliogr., in: Compte rendu du 3e centenaire de la mort de Jh. de B. Genf, 1906*; *GARDY, F., Bibliographie des oeuvres théologiques, littéraires, historiques et juridiques de Th. de B. Genf 1960.*

Bianchi, Ugo 1922 Cavriglia, Olaszország - Tanári működése Messina, Bologna, és a milánói Katolikus egyetemhez kötök, illetve a Római Sapiencia Egyetemen ad elő. Elsősorban vallástörténeti megközelítésből foglalkozik a Bibliával, és az újszövetségi párhuzamos görög

irodalommal annak ideáinak kölcsönhatásait vizsgálja. **Művei:** *Dios aisa*. Roma, 1953. *Problemi di storia delle religioni*. Roma, 1938. *Problemi di storia delle religioni*. Roma, 1958. *Il dualismo religioso*. Roma, 1958. *Le orogini dell'ognosticismo*. Colloquio di Messina 1966. *La religioni greca*. Torino 1975. *La „doppia creazione” dell'uomo negli Alessandrini nei Capadoci e nella gnosi*. Roma 1978. *La soterologia dei culti orientali nell'impero romano*. Roma, 1979.

Bibliander, Theodor (díszító neve Buchmann), 1504 Bischofszell– 1564 Zürich, Svájc - Református teológus és orientalista. Iskoláit Zürichben végezte Oswald Myconiusnál, majd 1526-ban héber tanulmányokat kezdett Baselben Konrad Pellikannál. Zwingli követője lett, 1527-től Liegnitzben vezette a főiskolát. 1531-ben, Zwingli halála után az ÓSz professzora lett Zürichben. Fő témája az isteni kegyelem működése a pogányok között. Predestinációs tana miatt Myconius és Pietro Marty Vermigli támadta. Konrad Pellikannal elkészítette Biblia-fordítását. **Művei:** *Institutionum grammaticarum de lingua Hebraea liber unus*. Zürich 1535; *De optimo genere grammaticarum Hebraearum*. Zürich 1542; *Machumetis doctrina ipseque Alcoran*. Zürich 1543 (Korán-kiadás); *Relatio Fidelis*. Zürich 1545; *De ratione communi omnium linguarum et litterarum commentarius*. Zürich 1548 (összehasonlító nyelvtörténet); *Das Protev. Jakobi*. Zürich 1552 (latinul); *Komm. z. Mark.ev. u. z. Offb. des Joh.* (értékes vallástörténeti anyaggal); *Schrr. z. Chronologie: De ratione temporum*. Zürich 1551; *Temporum supputatio partioque exactior*. Zürich 1558.

Bickermann, Elias Joseph Bickerman 1897 Kischinau, - 1981 New York, Románia/ USA - Moldvai történész volt. Szentpétervárott tanult, majd 1918-tól Berlinben élt. 1932-től Fanciaországba költözött de a náci megszállás után New York-ba települt át ahol a New School for Social Research-ben illetve a Jewish Theological Seminary-ban tanított. Tanított Los Angeles-ben a University of Judaism és 1952-től a Columbia Egyetemen. 1967-től nyugdíjba vonulásától kezdve ismét a Jewish Theological Seminary tanára lett. A zsidók történetét kutatta a hellenizmus korában és a Makkabeusok történetét. 1976-ban Dr.-Leopold-Lucas-díjjal tüntették ki. **Művei:** *Speusipps Brief an König Philipp* (1928), *Chronologie* (1933/1963), *Die Makkabäer: eine Darstellung ihrer Geschichte von den Anfängen bis zum Untergang des Hasmonäerhauses* (1935). *Der Gott der Makkabäer. Untersuchungen Über Sinn und Ursprung der Makkabäischen Erhebung* (1937). *From Ezra to the last of the Maccabees* (1962). *Four strange books of the Bible: Jonah, Daniel, Koheleth, Ester* (1967). *Religions and politics in the Hellenistic and Roman periods* (1985). *Studies in Jewish and Christian history* (1986). *The Jews in the Greek Age* (1988)

Bieberstein, Klaus 1955 Landshut, Németország - Tanulmányait Tübingen Egyetemén kezdte és szerzett diplomát 1983-ban, teológiai doktorátust 1992-ben. Tanítani kezdett Tübingenben 1985-87-ben az Ószövetség tanszéken. Szerkesztője volt a Tübingen Atlas of the Midle East-nek 1983-85., és 1987-91 között. Freiburg Egyetemén tanított Svájcban, 1991-ben az ószövetségi tudományok tanszékén. Ásatásokat vezet: Hirbet ez-zeraqon, Jordán 1984-ben. Szakterülete az archeológia és a Héber Biblia. **Művei:** *Josua-Jordan- Jericho. Studien zu den Landnahme Erzählungen Josue 1-6*. Tübingen, 1992. *Tübingen Atlas of the Midle East*. Reichert, 1992.

Bieder, Werner – 1911 Basel -1999 Basel, Svájc - Református teológiát Baselben és Bonnban tanult többek között Karl Barthnál. Teológiai doktorátusát 1940-ben, Baselben szerezte. 1935-41között lelkész lett Oberhallau, 1941-55-ben Glarus helységben lelkészkedett. 1955-71között tanulmányi felügyelő a Basler Mission-ban és teológiai referens. 1948-ban PD fokozatot szerzett, 1953-ban Baselben habilitált, 1947-ben rendkívüli tanár lett Baselben,

1957-76 között az újszövetség tanszék vezetője, de mellette lelkeszi munkát is végzett. Volt vendégtanár Afrikában és Ázsiában is. Remek szervező és számos tudományos díjat is kapott. **Művei:** *Brief an die Philemon*. Zwingli-Verlag. Zürich. 1944. *Brief an die Kolosser*. Zwingli-Verlag. Zürich. 1943. *Die Berufung im Neuen Testament* / Zwingli Verlag / 1961. *Gottes Sendung und der missionarische Auftrag der Kirche nach Matthäus, Lukas, Paulus und Johannes* / EVZ-Verlag / 1964; *Grund und Kraft der Mission nach dem 1. Petrusbrief* / Evangelischer Verlag / 1950. *Die Kolossische Irrlehre und die Kirche von heute* / Evangelischer Verlag / 1952. *Die Apostelgeschichte in der Historie : ein Beitrag zur Auslegungsgeschichte des Missionsbuches der Kirche* / EVZ-verlag / 1960;

Bienert, David C. 1976 Köln, Németország - Melléktevékenységként orgonista (1993-1996) a Bortshausen evanéglikus templomában. 1996-ban teológiai vizsgákat tesz Schlüchtern-ben és Hessen-ben. 1995-1996-ban a civil katonai szolgálatot tölti le Marburg-Cappel-ben. 1996-2003 között evangélikus teológiát iszlám tudományt és filozófiát tanult Münster-ben, Jerusalemben és Wuppertal-ban. 2001-ben közbeeső vizsgákat tett Iszlám tudományokból (M.A.). 2003-ban első teológiai vizsták Kurhessen-Waldeck. 2006-ban teológus diplomával kinevezést kapott Philipps-Universität Marburg-ba. 1999-2003 között tudományos munkatárs az evangélikus teológiai fakultáson Münsterben Prof. Dr. Jens-W. Taeger és Prof. Dr. D.-A. Koch mellett. 2004-től tudományos munkatárs Münster-ben. 2006-tól tudományos munkatárs Prof. Dr. Dietrich-Alex Koch tanszékén. Kutatási területe a Jánosi iskola az újszövetségi hermeneutika. **Művei:** *Johanneische Perspektiven. Aufsätze zur Johannesapokalypse und zum johanneischen Kreis 1984-2003*, Göttingen 2006.

Bienkowski, Piotr A., 1957 Wimbledon London, Anglia - Tanulmányait Liverpool Egyetemen kezdte, BA 1980-ban, keleti tanulmányokból PhD 1985-ben. A Lancaster Egyetemen bölcsész diplomát szerzett 1993-ban. Dolgozott a Mersyseyde County Museum-ban 1983-86-ig, ahol az antik gyűjtemény felügyelője. Levantban 1985-92 között. A természeti múzeumban Merseyside-ben 1986-ban az egyiptomi és a közel keleti gyűjtemények gondnoka. 1990-től szerkeszti a *Journal of Medieterranean Archeology*-t. 1993-tól ásátásokat vezet: Tell Nebi Mend Szíria 197-ben; Buseirach Jordán 1980-ban; Udruh Jordán, 1982-ben; vezetője a Tawilan Jodán ásátásoknak, 1983-ban; 1986-ban a Petra feltárások vezetője. **Művei:** *Early Edom and Moab: The beginning of the Iron Age in Southern Jordan*. Sheffield Arch., 1992. *Treasres from an Ancient Lend. The Art of Jordan*. Sutton, 1991.

Bierling, Neal 1946 The Hauge, Hollandia – Tanulmányait a Michigen Egyetem végezte, master fokozatot kap 1977-ben. Tanított a Chandler Christian School-ban 1977-84 között, a Tschr. Ada Christian School-ban 1984-től. Ásatásokat vezet: Tel Gezer 1972-73; Tel Lachish 1981; Tel Miqne 1984. Szakterülete Archeológia, Héber Biblia és Újszövetség. **Művei:** *Giving Goliath His Due: New Archeological Light on the Philistines*. Baker, 1992. *The House of Israel, the Day of the Lord*. Christian Sch. Inst., 1989.

Bietak Manfred F.K.W., 1940 Bécs, Ausztria - Tanulmányait a bécsi egyetemen kezdte PhD fokozatot ér el 1964-ben. Vezeti az Osztrák Archeológiai Intézetet Cairóban 1971-ben. 1975-1981 között docens a Bécsi egyetemen. Professzor ugyanott 1986-tól és az Egyiptológiai Intézet vezetője. Az Archeológiai és Egyiptológia szakértője. **Művei:** *Canaanites in the Eastern Nile Delta Comment on the Exodus in Egypt Israel*, Sinai 1987. *Avaris and Piramesse*, 1979. 1986. címszavak az Egyiptológiai Lexikonban.

Billbeck, Paul, 1858 Bad Schönfließ – 1932 Frankfurt, Németország - Plébános, professzor. Hermann Leberecht Strack biztatására, aki a judaizmus legjobb ismerője volt, az ÚSz-hez illeszthető rabbinikus anyagot gyűjtötte össze, németre is lefordította. Ennek elismeréseként kapta meg a greifswaldi és a königsbergi egyetemtől a doktori fokozatot. **Művei:** *Komm. z. NT aus Talmud u. Midrasch.* 4 kötet, München 1922–28 (I, ⁵1969; II, ⁵1969; IV, ⁴1965; V.-VI: Rabbin. Index. Verz. der Schr.gelehrten. Geogr. Reg., hrsg. v. JEREMIAS, J., in Verbindung mit ADOLPH, K., ³1969). **Irodalom:** JEREMIAS, J., *P. B. in memoriam*, in: ThBl 12, 1932, 33–; EC II, 1636.

Binder Hermann F., 1911 Halvelagen, Románia. - Tanulmányait Kolozsvár protestáns teológiáján végezte. Teológiai doktor lett 1949-ben. Kolozsvárott tanított 1950-55-ben, Újszövetség tanár Szébenben 1955-82-ben. Evangélikus püspök vikáriusa 1962-78-ig. Szakterülete Újszövetség **Művei:** *Paulus und die Thessalonicherbrief in Thessalonian Correspondence* Leuven, UP. Peeters, 1990. *Das Gleichniss von dem Richter und der Witwe Lukas 18,1-8.* Neukirchner, 1988. *Der Glaube bei Paulus.* EVA, 1968.

Bindo, Siena, ? Siena? – 1390 Siena, Itália- Egzegéta. 1390-től széles körben terjedtek **művei:** *Distinctiones ive Concordantiae historiales Vetesi et Novi Testamenti ad omnes materiam praedicandi.* Rövidebb címen Memmingenben 1485-ben ki is nyomtatták, továbbá Haninban (1681) és Velencébern (1556).

Bíró Dávid, 1713 Győr – 1773 Ménes, Magyarország - Piarista szerzetes. Győrben tanult, majd a piarista rendbe lépett. 1739-ben pappá szentelték, ezután a gimnáziumi alsóbb osztályokat és a retorikát tanította. Szentannán aradi tartományfőnökként működött. Miután megtanult románul, lefordította a vasárnapokra és ünnepekre szóló olvasmányokat és evangéliumokat, majd Kalocsán kinyomatta: *Evangelie la toate duminiesele si serbetorile peszte totatul.* (Újranyomtatták Budán 1799-ben.)

Bisping, August, 1811 Albersloh – 1884 Münster, Németország - Katolikus egzegéta. Münsterben tanult, 1836-ban pappá szentelték, majd egy grófnál nevelősködött. 1844-ben Münsterben habilitált, 1850-től ÚSz-i egzegéizist tanított, uo. volt professzor 1855-től. **Fő műve:** *Exegetisches Handbuch zum Neuen Testament.* (9 kötet). Münster 1854–1876. Sokat munkálkodott azért, hogy egy teljes Úsz-kommentárt hozzon létre, amelynek eredménye: *Sacrosancti oecumenici Concilii Tridentini Canones et Decreta*, Münster 1845. **További művei:** *Erklärung des Briefes an die Hebräer.* Münster 1854; *Erklärung der Briefe an die Ephesier, Philipper, Kolosser u. des ersten Briefes an die Thessalonicher.* Münster 1855; *Erklärung des ersten Briefes an die Korinther.* Münster 1855; *Erklärung des zweiten Briefes an die Korinther u. des Briefes an die Galater.* Münster 1857; *Erklärung des zweiten Briefes an die Thessalonicher, der drei Pastoralbriefe u. des Briefes an Philemon.* Münster 1858; *Erklärung des Briefes an die Römer.* Münster 1860, *Erklärung des Evangeliums nach Matthäus.* Münster 1864; *Erklärung der Evangelien nach Markus u. Lukas.* Münster 1864, ²1868; *Erklärung des Evangeliums nach Johannes.* Münster 1865; *Erklärung der Apostelgeschichte.* Münster 1866; *Erklärung der Apokalypse des Johannes.* Münster 1876; *Erklärung des zweiten Briefes an die Korinther u. des Briefes an die Galather.* Münster 1883.

Bisterfeld János Henrik, 1605 Nassau – 1655. Magyarország/ Erdély- Titkos tanácsos és gyulafehérvári tanár. Heidelbergben tanult, 1629-ben Alsteddel és Piscatorral együtt a gyulafehérvári főiskolára hívták, ahol teológiát és filozófiát tanított. Az angliai puritanizmus előfutára volt Erdélyben. Fizikai kísérleteiért ördögösnek tartották; az enyedi kollégium ritkaságai között egészen az 1848-as szabadságharcig megvolt ~ kapcsos ördögidéző könyve.

A fejedelem nemesi birtokot adományozott neki Tövisen, 1645-ben házat vett Nagyszébenben. Könyvtárát a gyulafehérvári kollégiumra hagyta. A népmonda szerint az ördögök tépték szét. **Munkái:** *Disputatio philosophica de concursu causae primae cum secundis*. Albae Juliae 1630; *De uno Deo patre, filio, ac spiritu sancto Misterium pietatis*. Lugd. Batav., 1639. (Amsterdam 1659); *Elementa logica in usum scholae Albensis*. Albae Julia 1635. (2. kötet 1641, 3. k. 1645, uo. 4. bőv. k. Várad. 1649); *Disputatio theologia de domino nostro J. Christo*. Albae Juliae 1641; *Disputatio theologia de divina Scripturae S. eminentia*. Uo. 1641; *Indices VII. ad Prodromum religionis triumphantis Johannis Henrici Alstedii*. Uo. 1641; *Medulla priscae puraeque latinitatis*. Uo. 1646; *Beata beatae Virginis ars*. Uo. 1651; *Philosophiae primae Herebordi seminarium*. Uo. 1652; *Gladii spiritus ignei vivi et ancipitis, seu Scripturae S. divina eminentia*. Uo. 1653; *Ars concionandi*. Lugd. Batav. 1654; *De divina eminentia et efficientia S. Scripturae*. Uo. 1654; *Bisterfeldius redivivus seu operum H. B. posthumorum* (2 kötet). Hagae 1661; *Disquisitio de symbolo apostolico*. Amstelodami 1702;

Black, David Alan, ?? Honolulu, Havai (USA?) – Tanulmányait a Talbot School of Theolban kezdte és master fokozatot szerzett az Újszövetségből 1980-ban. Ezt követően Bazel Egyetemén tanult, ahol teológiai doktorátust szerezett 1983-ban. A Biola Egyetem tanított tanársegédként a Bibliikus tudományok tanszékén 1976-85-ig. Majd a Grace Theol Seminary tanára 1985-90 között. Az Újszövetség professzora Lockman Foundation, 1990-ben kinevezett nyilvános rendes tanár. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Linguistics and New Testament Interpretation*. Broadman, 1992. *New Testament Criticism and Interpretation*. Zondervan, 1991.

Black, Matthew 1908. Ayrshire, Skócia - Tanulmányait a Glasgow Egyetemen kezdte, MA 1930-ban, BD Ószövetségből 1934-ben, D Litt 1944-ben. PhD-t Bonn Egyetemén végezte 1937-ben. Tanított Aberdeen Egyetemén 1939-1942 között. Előadó Leeds Egyetemén 1947-195-ig. Az Újszövetség nyelv és irodalom tanára Edinburgh Egyetemén 1952-54 között. Biblia Kritikát tanított a Szt. Andrew Egyetem St. Marry's College-ben 1954-78-között. Biblia kritikát is tanított. A Leidenben működő Pesitta Projekt munkatársa. Szakterülete a Héber Biblia, Újszövetség, Szemita nyelvek, Apokrifok és Post-bibliikus stúdiumok. **Művei:** *The Book of Enoch or I. Enoch* 1985. *The Scrolls and Cristian Origins: Studes in the Jewish Bacground of the New Testament*. Scholars, 1961. *An Aramaic Approach to the Gospels an Acts*. Oxford, 1967.

Blair, Edward P., 1910 Woodburn, USA, OR, - Tanulmányait a Sattle Pacific Egyetem kezdte. BA fokozat 1931-ben. A New York Theol. Sem.-ban STB fokozat 1934-ben. A Yale Egyetemen PhD fokozat 1939-ben. Tanított a Seattle Pacifit Egyetemen 1939-41 között. A Bibliikus tudományok professzora, és a Teológiai Fakultás dékánja a New Jerseya Egyetemen. A New York Teol. Seminary előadója 1941-42-ig. Az ószövetség és nyelvek és irodalom tanára a Garret Theologiai Seminárumban 1942 és 1975között. Az Újszövetségi szövegmagyarázat tanára is. Számos ásatásban vett részt: Anata Palesztinában 1936; W.F. Albright Jerikó ásatásánál 1951; Tell er-Ras 1966; 1968-ban Ostia Olaszországban. 1965-ben a Mitrász szentély feltárásának munkacsoportjában van. Szakterülete a Héber Biblia, Újszövetség és Archeológia. **Művei:** *Abingdon Bible Handbook*. Abingdon, 1975. *The Illustrated Bible Handbook*. Abindgon. 1987. *Deuteronomy/Joshua* Abindgon 1964.

Blau Lajos, 1861 Putnok – 1936. Budapest, Magyarország - Bölcsészdoktor, az országos rabbiképző intézet tanára. 1883-ban az országos rabbiképző intézetben végezte gimnáziumát, majd a pesti egyetem bölcsészkarja és a rabbiképző intézet hallgatója lett. 1887-ben a sémi és

a keleti nyelvekből és bölcsészetből szerzett diplomát. 1887-ban az országos rabbiképző intézetben Talmud-magyaroztatást tanított. 1888-ban rabbi-oklevelet szerzett, a főiskolán a szentírás, héber és aram nyelv és a Talmud tanára lett. 1913-tól a rabbiképző igazgatója, 1891–1930 között a *Magyar Zsidó Szemle* szerkesztője. 1911-ben *Hacófet* c. héber nyelvű tudományos lap alapítója és szerkesztője. **Művei:** *A bűnhalmazat elmélete*. Bp. 1886; *Izrael kiválasztása*. Uo. 1890; *Értekezései: Zunz Lipót élete és munkái* (a *Zunz L. emlékezete* c. füzetben.); egyéb magyar tudományos cikkei a *Magyar Zsidó Szemlében* (1887–1891) jelentek meg.

Blázy (Blasius) János, idősebb, 1864 Ivánkafalva – 1763? Magyarország - Evangélikus lelkész. Apja is pap és esperes volt. Tízévesen a körmöcbányai iskolában tanult, 18 évesen Boroszlóba költözött. 1704-től Wittenbergben tanult. 1706-ban zólyomlipcsei evangélikus lelkész lett, majd Stubnában és Újfalusy Pál báró udvarában, végül Trencsénben viselt papi hivatalt. 1749-ben szélütés érte és fiánál élte utolsó éveit. **Művei:** *Luther kátéja bibliai mondatokkal tót nyelven*. Trencsény 1717; *Libé jadro zpevu enangelických starych y novy. Pozsony 1717* (evangeliumok.); *Roskosé nové* (imakönyv.);

Bleek, Friedrich 1793 Ahrensböck/ Lübeck – 1859 Bonn, Németország - Lübeckben kezdett tanulni és érdeklődni az antik nyelvek iránt, emiatt kezdett teológiát tanulni. Kielben és Berlinben tanult (1814 -1817), és hallgatta De Wette, Neander, és Schleiermacher előadásait. Schleiermacher igen nagyra értékelte és kérte, hogy 1818-tól vizsgái letétele után mellette legyen asszisztens. Disszertációját is Schleiermacher's publikálta a *Lücke's Journal*-ban (1819-1820, 1822), a Sibylla Jóslatok eredetéről és szerkezetéről, melyen Dániel könyvével való kapcsolatára is utalt a jóslatoknak. Ezzel a figyelem középpontjába került. Bleek's dédelgetett tanítvány volt, akitől De Wette 1819-ben igyekezett megszabadulni, ekkor Bleek, mint extrém demokratát nem csak az ösztondijtól fosztották meg, hanem a kinevezését is megakadályozta Karl Altenstein miniszter. Ebben a hat évben, amit Berlinben töltött, kétszer hívták tanárnak teológiára. Egyszer Greifswald-ba majd Königsberg-be. 1829-ben azonban a frissen alapított egyetemre, Bonnba ment a nyári szemeszterre. Itt harminc éven keresztül dolgozott, anélkül hogy odafigyelt volna extrém véleményeinek fogadtatására. 1859-ben halt meg. Bleek korát megelőzte a Biblia kritikai és egzisztenciális nézeteiben. Ószövetség szerzőségi kérdéseiben és az egész ószövetségi koncepció értelmezésében. Érdekes módon amilyen kritikus volt az Ószövetségben olyan konzervatív az újszövetségi iratokkal kapcsolatban. A Tübingeni iskola véleményével szemben védelmezte János evangélium szerzőségét. **Művei:** Legjelentősebb műve a Zsidó levél kommentár, mely három kötetben jelent meg (1828, 1836, 1840) és amelyet De Wette és Fr. Delitzsch is nagyra értékelt. Végül a kollégák kiegészítve előadásaiival, legvégső formában 1868-ban tették közzé. 1846-ban tette közzé evangélium kritikájára vonatkozó nézeteit (*Beiträge zur Evangelien Kritik...*), amelyben János evangélium eredeti szerzőségét védte (*Wissenschaftliche Kritik der Evangelischen Geschichte* (1842)). **Művei:** *Einleitung in das Alte Testament*, (3. kiad 1869); a 4. kiadáshoz Julius Wellhausen fűzött megjegyzéseket. *Introduction to the New Testament* (3kiadás Mangold, 1875), (from 2nd German ed.) by William Urwick (1869, 1870). *Synoptische Erklärung der drei ersten Evangelien*, halála után H Holtzmann (1862) adta ki. *Vorlesungen über die Apokalypse*, angol fordítása 1875. *Kolosszei, Filemon és Efezusi levél kommentárja* Berlin, 1865.

Bleibtreu, Erika S., 1940 Gráz, Ausztria - Tanulmányait Graz Egyetemén kezdte, PhD fokozat 1964-ben. Bécs Egyetemén habilitált Elő-ázsiai archeológiából 1978-ban. Előbb a *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (1963-83) munkatársa. Tanársegéd a bécsi egyetemen 1964-74 és 1976-78 között. Professzor 1990-92-ben, meghívott professzor

Johann Wolfgang Goethe Egyetemen Németországban. 1992-ben a Közel keleti archeológiai tanulmányok vezetője. Szakterülete a Mezopotámiai tanulmányok. **Művei:** *Ackerbauern und Viehzüchter in Mesopotamien* Beitrage zur Historischen Sozialkunde 4. (1986.)

Blenkinsop, Peter J. Dublin, 1818 - 1896 Philadelphia, USA, PA – A Georgetown Egyetemen tanult, Washington, D. C., belépett a Jezsuiták társaságába 1834-ben és 1846-ban szentelték pappá A Holy Cross College igazgatója lett Worcester, Massachusetts, 1854-57 között, melyet miután leégett újjá építettett. Frederick, Maryland, St. Joseph's templom lelkészeként is működött és számos jezsuita házban töltött el hosszú időt: Worcester, Georgetown, and Philadelphia.

Blevins, James L., 1936. Hot Coal, USA, WV – Tanulmányait a Duke Egyetem kezdte és AB szerzett. Majd folytatta az East Baptista. Seminaryban, ahol master fokozatot szerzett, majd South Baptist Sem PhD. fokozatot szerzett. Tanított a Marsall Hill College-ban 1969-76 között. A Vallástudomány tanára. 1975-ben a South Baptista Sem. Újszövetség professzora, majd a Rev and Expositor követi 1978-1979-ig. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Biblical Monologes*. Broadman, 1990. *Revelation as a Drama*. Broadman, 1983. *The messianic Secret in Markan Studies*. UPress, 1980.

Bliss, Frederick Jones 1857? – 1939? USA- Archelógus. Miután Flinders Petrie-től jól elsajátította az archeológiai kutatások fortélyait Egyiptomban, Bliss bekapcsolódott a palestzinai feltárási alap munkájába, mely ásatásokat végzett Tell el-Hesi-ben 1894 -1897 között. Később1898-1900 között R.A.S. Macalisterrel együtt dolgozott. Bliss és számos helyszínt tárt fel a modern Izraelben Shephelah régióban, és sokat segített a terület kronológiájának összeállításában. Feltárásainak jegyzőkönyveit a Palestine Exploration Fund hivatalos közleménye jelentette meg. Az első év a Hebron-I ásatásokról szólt a következő évben folyamatosan jelentek meg a tudósítások1899 -1900-ig, és ennek csak halála vetett véget 1900-ban. A Macalister-féle ásatások publikálásakor 1902-ben már nem élt.

Bloch, Henrik, 1854 Herman-Mestee- (Csehország) – ?. Magyarország - Bölcsész doktor, az országos rabbiképző intézet tanára, a berlini történeti társulat levelező tagja. Apja szintén az intézet tanára volt. A gimnáziumot Teschenben (Sziléziában), az egyetemet Bécsben végezte. 1881-től a budapesti országos rabbiképző intézet tanára volt. Történelmi értekezései, cikkei és bírálati itt jelentek meg: *Mittheilungen aus der historischen Literatur* (1884-től), *Österreichische Monatschrift für den Orient* (1884), *Beilage zur Allg. Zeitung* (1884 után), *Frankfurter Zeitung* (1884-től), *Le Moyen âge* (Paris 1888), *Magyar Zsidó Szemle* (1884-től) és *Pester Lloyd* (1886). **Műve:** *Die Quellen des Flavius Josephus in seiner Archäologie*. Leipzig 1879.

Bloch Mózes, 1815 Ronsperg – 1909 Budapest, Magyarország - Az országos rabbiképző intézet tanára. 1841–1853 között Wotticzban (Csehország), 1853–1856 között Herman-Mesteeben (Csehország), 1856–1877 között Leipnikben (Morvaország) volt rabbi. 1877-től a budapesti rabbiképző intézet tanára. **Művei:** *A zsidóság institucziói*. Bécs 1879. és Przemysl 1884. (2 kötet héber nyelven); *A mozaiko-talmudi rendőr jog*. Bp. 1879; *A polgári perrendtartás a mozaiko-rabbinikus jog szerint*. Bp. 1882; *Az ethika a halákhában*. Uo. 1886; *A mozaiko-talmudi örökösödési jog*. Uo. 1890.

Block, Daniel L., 1943 Borden, Kanada Sk - Tanulmányait a Trinity Evang. Div. Schoolban kezdte és 1973-ban master diplomát szerzett. Majd a Liverpool Egyetemen folytatta Angliában, ahol PhD fokozatot ért el 1972-ben. Tanított a Winnipeg Bible College teol. szemináriumában Kanadában 1973-78között. 1980 és 1983 között Az Ószövetség professzora, majd a Liverpool Egyetem (Anglia) tanársegédje 1978-80-ig. Itt a Héber nyelv tanára is. A Hebrew Theol. Szem 1983-87 között meghívott tanár. 1987--ben A héber és az Ószövetség speciális képzés tanára. Szakterülete a Héber Biblia, a szemita nyelvek, a Szövegek és feliratok. **Művei:** *The Gods of the Nations* 1988.

Blomberg, Craig L., 1955 Rock Island, IL., USA, CA - Tanulmányait az Augustana College-ba kezdte ahol BA fokozatot ért el 1977-ben. A Trinity evang Div. Scholl.-an master fokozatot 1979-ben. Az Aberdeen Egyetem (Skócia) PhD, fokozatot 1982-ben. Tanított a Palm Beach Atlancic College-ban 1982-85 között. Tanársegéd a Tyndal Hause Cambridge-ban 1985/1986-ban. Meghívott előadó a Denver Seminary-ban 1986-tól. Az Újszövetség tanára 1988-tól. Az észak amerikai Bibliikus könyveket szemlélő újság a Boook Rev. Szerkesztője. **Művei:** *Matthew New American Commentary*. Broadman, 1992. *Interpreting the Parables Leicester and Downers Grove*. Inter Varsity, 1990 *The Historical Reliability of the Gospels* 1987. *The Miracles of Jesus Global Perspectives* vol. 6. kötet JSOT 1986.

Blum, Erhard 1950?-, Németország – Tanulmányait Heidelbergben az evangélikus teológián kezdte és emellett általános??? tanult, Jeruzsálemben a Héber Egyetemen és szemita nyelvészetet tanult. Diplomáját Heidelbergben 1982-ben szerezte. Ószövetségi disszertációjának címe: "Die Komposition der Vätergeschichte". Kutató évet töltött 1983/84 – ben Jeruzsálemben a Héber Egyetemen, 1988-ban habilitált Heidelbergben. Magántanár lett, egyidejűleg Heisenberg ösztöndíjat kapott 1989/90-ben. 1999/2000-ben Augsburgban az evangélikus tanszék tanára és ószövetségi bibliikus teológiát tanít. 2000-től ugyanezt Tübingenben. **Művei:** *Die Komposition der Vätergeschichte*, Neukirchen-Vluyn 1984. *Studien zur Komposition des Pentateuch*, BZAW 189, Berlin - New York 1990. *Ein Anfang der Geschichtsschreibung? Anmerkungen zur sog. Thronfolgegeschichte und zum Umgang mit Geschichte im Alten Israel*, TRUMAH 5 (1996). *Jesajas prophetisches Testament. Beobachtungen zu Jes 1-11 (I)-(II)*, ZAW 108 (1996) 547-568 und 109 (1997) 12-29. *Der Prophet und das Verderben Israels. Eine ganzheitliche, historisch-kritische Lektüre von 1 Reg xvii-xix*, VT 47 (1997) 277-292. *Der kompositionelle Knoten am Übergang von Josua zu Richter. Ein Entflechtungsvorschlag*, in: *Deuteronomy and Deuteronomic Literature*, Leuven 1997.

Boadt, Lawrence E 1941 Los Angeles, USA, CA – Tanulmányait a Szt. paul's Collegeban kezdte, ahol MA végzettséget szerzett vallástudományból 1969-ben. A Cath Egyetem. Of America teológián licentiátust szerzett 1971-ben. MA Szemita nyelvekből 1972-ben. A római Bibliikus Intézetben licenciátust 1973-ban, ugyanott Bibliikus doktorátust 1976-ban. Tanít a Fordham Egyetemen 1974-76 között. Tanársegéd az Easchington Teol. Union-on 1976-ban. A Biblia tudományok professzora. Szakterülete Héber Biblia Szemita nyelvek, Szövegek és feliratok. **Művei:** *Reading the Old Testament*. Pulist, 1985. *Jeremiah 26-52 Zephaniah, Habakukk and Nahum*. Glazier, 1983. *Jeremiah 1-15*. Glazier, 1982.

Bocaccini, Gabriele 1958 Firenze, Olaszország, - Tanulmányait a Firenzeni Egyetemen kezdi és itt szerzett laurea-t Ókeresztény egyháztörténetből 1983-ban. Turin Egyetemén Phd fokozatot szerzett és Judaikat tanult 1991-ben. Tanított Turin egyetemén a keleti tudományok tanszéken 1987-ben. 1987-től Hénoch kutatással foglalkozik. 1987-89között A School of Waldesien teol. Fakulty-n Biblia tudományokat tanított. Rómában 1992-ben. A Michigan

Egyetemen 1992-től kinevezett tanár a közel-keleti tanszéken. Szakterülete az Újszövetség, Apokrifok és Post-biblikus tudományok. **Művei:** *Illionis medio giudaismo. Per una storia del pensiero giudaica tra il III: sec. ...* Marietti, 1993. *Portraits of Middle Judaism in Scholarship and Arts: A multimedia Catalog from Flavius Josephus to 1991.* Zamorani, 1992. *Mysteries and Revelations.* Sheffield, 1991.

Boccali, Giovanni OFM 1928 Gaietole, Olaszország - Teológiát a rend főiskoláján tanult, majd 1957 -1959 között élt Jeruzsálemben a megostorozás kolostora mellett és halgatott előadásokat a Biblikus intézetben. Baccalaureátus tett Biblikusból, a Commissione Biblica tagja Roma 1960-tól. **Művei:** *Libri di Samuele. Giovanni Boccali.* Paoline. (NVB, 8) 1972. *I libri di Samuele / a cura di Giovanni Boccali.* - Roma : Edizioni Paoline, 1975.

Böcher, Otto 1935 Worms, Németország - Tanulmányait 1954-1960 között Heidelberg Evangélikus teológiai fakultásán, illetve Mainzban végezte. 1958-ban művészettörténeti doktorátust szerezett. 1963-tan teológiai doktorátust. 1968 habilitált Mainz-ban az Újszövetség tanszéken. 1960-1961 között lelkész Wiesbaden-ben. 1962 és 1964 között lelkész Selzen-ben. 1963-1968-ig tudományos asszisztens Mainz újszövetségi tanszékén. 1968-197 között magántanár Mainz-ban. 1971-től 1975-ig az Újszövetségi tanszék tanára Mainz-ban 1975-től 1978-ig valláspedagógiát tanít Saarbrücken-ben. 1978-2003 között kinevezett professzor Mainz-ban. 2003-ban nyugdíjazták. **Művei:** *Die Alte Synagoge zu Worms.* Worms, 1960. *Der johanneische Dualismus im Zusammenhang des nachbiblischen Judentums.* Gütersloh 1965. *Dämonenfurcht und Dämonenabwehr. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der christlichen Taufe.* Stuttgart 1972. *Die Joahnesapokalypse,* Darmstadt 1975, 1998. *Kirche in Zeit und Endzeit. Aufsätze zur Offenbarung des Johannes.* Neukirchen-Vluyn 1983. *Das himmlische Jerusalem und seine Wirkungsgeschichte in der Kunst unter besonderer Berücksichtigung des Gebrauchs der Edelsteine,* Waltrop 2004.

Böcher Dieter S.J.?

Böttrich Christfried 1959 Marienberg, Németország- Tanult Olbernhauuban és Blankenburg / Harzben, Magdeburg-ban pedig aranyművéséget. Teológiát Lipszében tanult, egy ideig egyetemi lelkész Lipszében. 1990-ben teológiai diplomát szerez, majd habilitáció 1995-ben. Tanszékvezető Frankfurt, Lipcse, Marburg, Jena egyetemén, 2003-tól pedig a Greifswald Egyetem Újszövetségi tanszékén. **Művei:** *Weltweisheit - Menschheitsethik - Urkult. Studien zum slavischen Henochbuch,* Leipzig 1990. *Das slavische Henochbuch, in: Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit (JSHRZ) V/7,* Gütersloh (Gütersloher Verlagshaus) 1995. *Tischendorf-Lesebuch. Bibelforschung in Reisabenteuern, herausgegeben und eingeleitet von Christfried Böttrich,* Leipzig 1999. *Von Adam bis Apokalypse. Biblische Überraschungen,* Leipzig 2003.

Bock, Darrell L., 1953 Calgary, Kanada, AB – Tanulmányait Texas Egyetemén kezdte, ahol BA szerzett 1975-ben. A Dallas Theol Sem.-ban ThM fokozatot 1979-ben. Az Aberdeen egyetemen (Skócia) PhD fokozatot szerzett 1983-ban. Tanított a Dallas Theol. Sem.-ban 1982-ben, majd a Trinity Fellow Ch 1984-ben. Bekebelezett professor az Újszövetségi tudományokban. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Dispensationalism, Israel and the Church: The Search for Definition.* Zondervan, 1982. *Proclamation From Prophecy and Pattern, Lucan Old testament Crsitology.* JSOT, 1987.

Bod Péter, (felsőcsernátoni), 1712 Felsőcsernáton – 1769?. Magyarország- Ev. ref. lelkész. A nagyenyedi kollégiumban tanult, 1729-ben Nagybányára hívták tanítónak, 1732-től

teológiát tanult Szigeti Gyula Istvántól. 1736-ban a könyvtár gondnoka lett. 1737-től a héber nyelvet tanította. 1739-ben Leidenben tanult teológiát és keleti nyelveket. 1743-tól Nagyenyeden tanított és gróf Teleki Józsefné udvari papja lett. 1743-ban Hévízen szolgált. 1744-ben a nagybaconi zsinaton papi vizsgát tett és lelkésszé avatták. 1746-tól fogva a hévízi, 1749-től a magyarigeni gyülekezet lelkésze volt, 1758-tól a fehérvári egyházkerület jegyzője, 1767-ben a kézdívásárhelyi zsinaton titkár. Biblikus és történeti munkákat írt. **Művei:** *Szentírás értelmére vezérlő magyar leksikon*. Kolozsvár 1746. 2. kiadás: Győr é.n. (1747.) 3. kiadás: Kolozsvár 1757, 4. kiadás: Győr 1786; *A szent bibliának historiája*. Szeben 1748. (2. kiadás: uo. 1756, 3. kiadás: uo. 1782.); *Szent Júdás Lebbeus apostol levelének tanításokban foglalt magyarázatja*. uo. 1749.; *Szépen fénylő és ékeskedő, de hirtelen elhervadt s porban esett korona*. Kolozsvár 1749; *Beszélgetés Isák és Bethuel leánya Rebeka között házasságra alkalmatosságával*. Pest, é.n.; Kéziratban maradt munkái: *Narratio de vita Petri Bod ab ipsomet instituta* (önéletrajzi napló); *Bod Péter házi diarium 1750–69-ig*; *Magyar új Testamentum*.

Bodmer, Martin 1899 Zürich - 1971 Genf, Svájc - Műgyűjtő, aki a Mainzi származású Martin Bodmer fia. Germanisztikát és filozófiát tanult és 1921-ben ők alapították a Gottfried-Keller-díjat is. 1930-ben kéthavi folyóiratot alapított «Corona», mely 1943-ig Münchenben jelent meg. A 2. világháború idején a nemzetközi vöröskereszt tagja Genfben. Egész életében gyarapította egyedülálló könyvgyűjteményét, melyet 1951-ben Kölnbe telepített, ahol mint «Bibliothek der Weltliteratur» (Világirodalom könyvtára) vagy egyszerűen csak mint Bibliotheca Bodmeriana saját maga által tervezett épületben helyezte el. Célja az volt hogy könyvtárában az emberiség gondolkodásának teljessége gyűljék össze. 150.000 művet gyűjtött össze 60 különböző nyelven a harmadik évezred elejére. Ezek között a legrégebbiek a János evangélium 2-ik századból származó kéziratai, valamint a Grimm testvérek meséinek a kéziratai, a Gutenberg-Biblia Svájzban Mozart által autografált példány, valamint Lessing Bölcs Náthán kézirata, Flaubert Bovary-né és Thomas Manns Lotte Weimar-ban kézirata, illetve más értékes antik papiruszok és számos érdekes művészeti alkotás. A gyűjteményt ma a Martin Bodmer alapítvány működteti.

Bodnár Zsigmond, 1839 Nagykároly – 1907? Magyarország - Főreáliskolai rk. tanár és egyetemi magántanár, a Petőfi-társaság tagja. 1849–1851 között Pesten a piaristáknál tanult, majd 1855-ben Baján végzett. 1855–1859 között a kalocsai érseki papnevelő intézetben tanult. 1859–60-ban az érseki irodában, 1860–61-ben Pesten a *Religio* szerkesztője mellett dolgozott, majd az esztergomi szemináriumban volt. 1861-ben pappá szentelték Esztergomban. 1861–62-ben és 1862–1865 között Varbón és Muzslán volt káplán. 1865–1871 között gimnáziumi tanár volt Nagyszombatban. 1870-ben tanári vizsgát tett magyar nyelv és irodalomból, latin filológiából. 1871-ben főreáliskolai tanár lett Szegeden. 1872-ben a pesti állami főreáliskolához helyezték át. 1874-ben kilépett az egyházi rendből, 1875 után egyetemi magántanár volt. **Művei:** *Mindent Jézusért*. Fáber Frigyes után angolból. Bp. 1863; *Renan Jézus életének czáfolata*. Poujoulat után franciából

Boecher, Otto 1935 Worms, Németország – Tanulmányait Mainzban végezte és itt szerzett PhD fokozatot történelemből és művészetből 1958-ban teológiai doktorátust Újszövetségből, 1963-ban habilitált az Újszövetségből. Az Evangélikus Egyetemen tanított Wiesbadenben 1960-61ben, majd Curátor Selzen 1962-64-ben. Mainz Egyetemén tanít 1963-68 között, tanársegéd 1968-tól 1971-ig. Előadó 1971-75 között. 1978-ban kinevezett rendes tanár. Részt vesz ásatásokban a régi zsinagóga feltárásában Worsmban 1956-ban. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Christus Exorcista*. Kohlhammer, 1972. *Der johanneische Dualismus*. Gerd Mohn, 1965. *Die Alte Synagoge zum Worms*. Sadtbibliothek, 1960.

Boecker, Hans Jochen 1928 Bernkastel-Kues, Németország- Tanulmányait német egyetemeken végezte. 1968 –tól Wuppertal Egyetemén az ószövetség és a bibliai héber tanára. 1973-tól lett a Bergischen Egyetem ószövetség tanára és tanszékvezetője. 1984-től Wuppertal díszdoktora, 1993-tól nyugdíjazták. **Művei:** *Die Beurteilung der Anfänge des Königtums in den deuteronomischen Abschnitten des 1. Samuelbuches.* Ein Beitrag zum Problem des "Deuteronomistischen Geschichtswerks"; 1969 *Redeformen des Rechtslebens im Alten Testament*; 2. Aufl. 1970 *Recht und Gesetz im Alten Testament und im Alten Orient*; 2. Aufl. 1984. *Klagelieder*; (Zürcher Bibelkommentare AT 21); 1985. *1. Mose 25,12 - 37, 1. Isaak und Jakob*; (Zürcher Bibelkommentare AT 1.3); 1992. *Altes Testament*; (együtt H.-J. Hermisson, J.M. Schmidt, L. Schmidt), (Neukirchener Arbeitsbuch); 5. Aufl. 1996. *Wegweisung zum Leben. Recht und Gesetz im Alten Testament*; 2000. *Gott gedachte es gut zu machen. Theologische Überlegungen zum Alten Testament*; (Biblich-Theologische Studien 54), 2003

Boëthius, Anicius Manlius Torquatus Severinus, 480 Róma – 524 Pávia, Itália- Római filozófus, író, államférfi. Római patricius családból származott. Apját korán elvesztette, a Symmachus család fogadta be és nevelte fel keresztény szellemben. Fiatalon feleségül vette Symmachus leányát, Rusticianát. Alexandriában tanult, majd I. (Nagy) Theodorik keleti gót király udvarában szolgált, a király a legbizalmasabb feladatokkal látta el. 510-ben elnyerte a consuli méltóságot, 523-ban magister officiorum lett. Árulás gyanújába keveredett, meghallgatás nélkül kivégezték. Boëthius az antik kultúra összefoglalását és átörökítését, Platón és Arisztotelész műveinek latinra fordítását tűzte ki életcélul, hogy ezzel a keleti műveltséget közelebb hozza Nyugathoz. Ezért is szokás őt „az utolsó rómainak” nevezni. Életművének befejezetlensége ellenére a középkor meghatározó tudósa, gondolkodója; jelentőségét az egyházatyákéval azonos szinten emlegetik. Teológiai írásaiban (*De Trinitate, Contra Eutychen et Nestorium*) ortodox nézeteket vallott, tökéletesen képviselte a keresztény tant, de bibliai hivatkozások nélkül. Matematikai (*De institutione arithmetica libri duo*), csillagászati, zeneelméleti írásait a középkorban tankönyvként használták. Fő művének a kivégzése előtti hosszú rabságban megírt *De consolatione philosophiae* (magyarul: *A filozófia vizsgálása*. Bp. 1979) c. munkáját tartják. Az öt könyvben újszerű formában (próza verssel keverve) megalkotott műben Boëthius a nő alakjában megjelenő, megszemélyesített Filozófiával beszélget gondviselésről, boldogságról, erényről, méltóságról, hatalomról. Felfogása részben neoplatonikus, részben keresztény. Elsőként alkalmazta a skolasztikus módszereket, tömör definíciói közül néhány ma is használatos a teológiában. Művei összegyűjtve Velencében jelentek meg legkorábban (1491–92). Boëthiust a páviai egyházmegyében vértanú szentként tisztelik. **Művei:** *Opera*, Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis, 1491–1492, ²1497-1499, ³1523, ⁴1536; <http://www.cervantesvirtual.com>; *A. M. S. Boethii in omnibus philosophiae partibus inter Latinos & Graecos auctores principis opera, quae extant, omnia* (GLAREANUS, H. L. – ROTA, M. kiadásában) Basileae 1546; *M. S. Boethii Opera omnia, Patrologiae cursus completus Series latina*, J. P. Migne, LXIII-LXIV, Garnier 1882–1891.

Boff, Leonardo, 1938 – Brazília- katolikus pap. Petropolisban teológiai tanár, 1972-ben Münchenben doktorált Karl Rahnernél. A felszabadítás-teológia ideológusa, sajátos egzisztens művel. Sajátos feminista és ekkleziológiai nézeteivel kivívta Róma rosszállását. Szt. Ferencsel ellentétben a felszabadítás érdekében az erőszak alkalmazását is megengedhetőnek tartja. Jelentős **művei:** *Destino do Homem e do Mundo*, Petrópolis, Editora Vozes, 1982. *Igreja, Carisma e Poder Petrópolis*, Vozes, 1983. • *Teologia à Escuta do Povo Petrópolis*, Editora Vozes, 1984. *Como fazer Teologia da Libertação Petrópolis*, Vozes,

1986. • *Do Lugar do Pobre 3^a ed.*, Petrópolis, Editora Vozes, 1986. • *E a Igreja se fez Povo 3^a ed.*, Petrópolis, Editora Vozes, 1986. *Teologia do Cativo e da Libertação 5^a ed.*, Petrópolis, Editora Vozes, 1987. *A Trindade e a Sociedade 3^a ed.*, Petrópolis, Editora Vozes, 1987. *Santíssima Trindade é a melhor Comunidade 2^a ed.*, Petrópolis, Editora Vozes, 1989.

Bogáthi Fazekas Miklós, 1548 – 1598 Kolozsvár, Magyarország/ Erdély- Unitárius pap. 1576-tól tordai tanító, 1579-ben Szolnok-Dobokába vonult vissza a Dávid Ferenc elleni támadások elől. 1582-ben Gerenden dolgozott, majd üldöztetve elhagyta Erdélyt és a pécsi iskola egyházi életre készülő növendékeit oktatta. Ezek és paptársai számára írta több munkáját. 1584-ben ismét Tordán volt, 1589-ben Kolozsvár választotta meg második papjának. **Művei:** *Szep historia. Az tökelletes aszszonyi állatokról, melly a Plutarhusból fordítatot magyar nyelvre.* Kolozsvár 1577; *Az ötödíc része Mattyas kiraly dolgainac mind halaláig.* Uo. 1577. és 1580; *Ez világi nagy soc zúr zavarrol valo Ének.* Kolozsvár 1591; *Aspasia aszszony dolga és az jó erkölczü aszszonyoknac tüköre.* Kolozsvár 1591; *Az nagy Castriot Györgynec, kit a Töröc Szkenderbégnek hiuot... historiája hat részben.* Kolozsvár 1592. (az előszóban először nevezi magát Pelides Miklósnak; második kiadás: Debrecen 1597); Kéziratban: *Énekes könyv* (Psalterium) Jancsó-codex? 1579-ből való unitarius énekek, amelyeket a szombatosok átvettek; 1608-ban: *Paraphrasis Libri Job és Szent Dávid Zsoltárénekei*

Bohlen, Reinhold 1946 Bochum/Westfalen, Németország - Tanulmányait Trierben végezte. Papszentelése után káplán volt 1973 Völklingen, a St. Paulus templomban. 1977-ben teológiai doktorátust szerez Trier-ben. 1978-ben tudományos asszisztens Trier Teológiai Fakultásán. 1980-ban nyelv és tudományos módszertan tanára Trierben. 1983-ban docens a Teológiai fakultáson, a bibliai bevezetés és segédtudományok témakörét tanítja. 1984-ben ószövetségi bevezetőt tanított Bochumban a Ruhr-Universitätén. 1984-1990 között a habilitációval foglalkozik a Freiburgi Egyetemen. 1991-ben vezető tudományos munkatárs és kinevezett egyetemi tanár Trier Teológiai Fakultásán. 1992-93-ban dékán Trier Teológiai Fakultásán. 1997-ben az Emil-Frank-Institut igazgatója Trierben. 2003-tól a Trier Teológiai Fakultás rektora. **Művei:** *Liebe, Ehe und Hochzeit in alttestamentlicher Lyrik: Zum kulturgeschichtlichen Hintergrund des Hohenliedes (masch.-schriffl. Lizentiatsarbeit)*, Trier 1970. *Der Fall Nabot. Form, Hintergrund und Werdegang einer alttestamentlichen Erzählung (1 Kön 21) (TThSt 35)*, Trier 1978. *Geschichte vom Wort Gottes: Einführung in die Hl. Schrift*, Aschaffenburg 1985. *Schön bist du. Das Lied der Lieder*, Aschaffenburg 1986. *Chancen eines neuen Anfangs. Schritte zur Bibel*, Trier 1988. *Die Ehrung der Eltern bei Ben Sira. Studien zur Motivation und Interpretation eines familienethischen Grundwertes in frühhellenistischer Zeit (TThSt 51)*, Trier 1991.

Böhm (Bohemus) Kristóf, 1626 Radeberg – 1660 Lócse, Magyarország- Evangélikus lelkész. 1641-től a meissenai iskolában tanult, 1644-ben Wittenbergbe ment. Szülővárosában tanított, 1649-ben Jenában az egyetemet látogatta, 1650-ban lett magister. 1653-ban meghívták a pozsonyi evangélikus főiskola igazgatására. 1658-ban Lőcsére szegődött lelkésznek. **Művei:** *Dissertatio IV. compendii theologici de Deo et attributis divinis.* Vittebergae 1650; *Dissertatio XVI. de iustificatione et bonis operibus.* Uo. 1650; *Beantwortung der Unchristlichen, und mehr den Heydnischen, doch sehr gemeinen Frage, Woher ich gewiss sey, dass heutige Bibel, oder Heilige Schrift von Gott?* Trencsén é.n. (1658 előtt).

Böhm János, 1850 Mecenzéf (Abaúj m.) – 1925 Eger, Magyarország- Teológus és teológiatanár. Tanult Rozsnyón, Kassán és Egerben; a teológiát a budapesti egyetemen

hallgatta. 1874-ben pappá szentelték, 1875-ben az egri papnevelő intézet teológiatanára, 1884-ben rektor lett. **Művei:** *Commentarius historico-logicus capituli quinti S. Evangelii, secundum Matthaeum.* Agriae 1880; *Szent Pálnak a zsidókhöz irt levele.* Uo. 1883; *Az avatás történeti kifejlődésében.* Uo. 1886; *A katolikus egyház és feje XIII. Leo pápa.* Uo. 1888; *A rabszolgaság az ó-korban.* Uo. 1889.

Böhme, Jakob, 1575 Alt-Seidenberg, Görlitz – 1624 Görlitz, Németország - Misztikus és természetfilozófus, nyelvújító teozófus. 1599–1613 között csizmadia, vándorkereskedő, autodidakta bölcselő. A lutheri ortodoxia üldözte. A német misztika és a reneszánsz természetfilozófia keveredik írásaiban. A fejlődést dialektikusnak és ellentmondásosnak írja le, néhol panteisztikus tanítást képvisel. Az első németül író filozófus, előfutára Hegelnek és Schellingnek. Irodalmárként a romantikusok közé sorolják. **Művei:** *Theosophia Revelata I-XIV.* kötet Leppzig 1730-1731. *Der Weg zu Christo.* Bonn 1624; *Josephus redivivus.* Bonn 1631; *Aurora, das ist: Morgen-Röthe im Aufgang* Bonn. 1656; *De signatura rerum.* Göttingen 1635; *Vier Episteln.* Leipzig 1639; *Zween sehr schöne Send Brieff.* Göttingen 1639; *Bedencken über Esaias Stiefels Büchlein.* 1639; *Mysterium Magnum oder Erkl. über das 1. Buch Mosis.* 1640; *Trost-Schrift. Von vier Complexionen.* Göttingen 1642; Szent sóvárgás Bp 1997.

Boismard Marie-Émill (Claude) 1916 Seiches-sur-le Loir, – 2004 Jeruzsálem, Franciaország/ Izrael - Teológiát Lyonban kezdett tanulni és filozófiai bakkalaureátus után lépett a domonikánus rendbe 1935-ben. 1937-ben a szerzetesi képzését megszakította a katonai szolgálat, amely 1939-ben ért véget. 1940-ben a németbarát Vichy kormány száműzte St-Alban-Laysse-re és csak 1943-ban tért vissza onnan. A háború után nehéz helyzetben írta meg teológiai doktorátusát „La doxa dans les épîtres de Paul”, melynek vezetője Ceslas Spicq, OP., volt. 1945-ben kezdte tanulmányait a L'École Biblique-en, amellyel a háború miatt nem volt egyszerű kapcsolatot tartani Franciaországból, de ő az első hajóval érkezett meg Jeruzsálembe 1946 elején. Felfigyelt rá Pierre Benoit OP, akinek a tanácsára változtatta meg tanulmányait és kezdett intenzívebben az Újszövetséggel foglalkozni. A rend generálisa azonban nem engedélyezte a hosszabb Jeruzsálemi tartózkodását, ezért Rómában kezdett tanítani 1948-tól. Elsősorban János-i irodalom szakértője lett, az evangélium kritikai szövegével és teológiájával valamint speciális kifejezéseivel foglalkozott. 1948-1950-ben részt vett az ökumenikus Bibliafordításban (Bible de Jérusalem), majd a Jelenések könyvével kezdett foglalkozni. 1950-ben Freiburgban (Svájc) lett professzor, de élő kapcsolata a L'École Biblique-el mindvégig megmaradt. 1961-be a három keresztelési himnuszt elemezte és Péter első levelével foglalkozott. 1963-tól kezdett a szinoptikus kérdéssel foglalkozni és vizsgálata János viszonyát a szinoptikusokhoz. 1967-68-ban ismét Jeruzsálemben van, ahol a hatnapos háború után már lehet közlekedni az országban és bejárhatja a szent helyeket. 1972-re készül el a szinoptikusok kommentálásával. 1985-től foglalkozik az Apostolok Cselekedetei nyugati szövegével, ezt a munkát 1990-ig folytatja és 2000-ben jelenik meg a szövegkiadása. **Művei:** *L'Apocalypse,* Paris, 1950. *Le Prologue de saint Jean,* Paris, 1953. *Quatre hymnes Baptismales dans la première épître de Pierre,* Paris, 1961. *Synopse des quatre évangiles en français avec parallèles des apocryphes et des Pères, vol. I, Textes, avec P. Benoit,* Paris, 1965; *Introduction à la Bible.* Paris, 1970. *Aus der Werkstatt des Evangelisten. Einführung in die Literarkritik,* München: Kösel, 1980. *Le texte Occidental des Actes: Reconstitution et rathonisation 2 kötet* Paris 1984. *Synopsis Graeca Quattuor Evangeliorum* Paris 1986. *Le Diatessaron. De Tatién à Justin,* (Études Bibliques n.s. 15), Paris, Gabalda, 1992. *L'évangélisme de Marc. Sa préhistoire* Paris, 1994. *Jésus, un homme de Nazareth, raconté par Marc l'évangéliste,* Paris, Le Cerf, 1996. *La lettre de saint Paul aux Laodicéens retrouvée et commentée* (CRB 42), Paris, Gabalda, 1999. *L'énigme de la lettre aux Éphésiens,* (Études

bibliques n.s. 39), Paris, J. Gabalda, 1999. *Le Baptistaême chrétien selon le Nouveau Testament* (Théologies), Paris, Le Cerf, 2001.

Boleman István, (dezséri), 1795 Krzsichlicze – 1882 Pozsony, Magyarország - A pozsonyi evangélikus líceum igazgató-hittanára. Apja lelkész volt. Középiskoláit Selmeceen, a teológiát Pozsonyban és Tübingenben végezte. 1815-ben Losoncon az ev. iskola szónoklati tanszékére került. 1820-tól Selmeceen tanított, 1840-től a pozsonyi líceum teológiai tanárává választották. **Művei:** *Carmen Danieli Kanka rectori et professori primario*. Schemnicii 1814; *Rhetorica ex indole sermonis explicita*. Pestini 1836. (és uo. 1853.); *A dicső szabadságra emelkedő iskola*. Pozsony 1848; *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írott első és második levele*. Uo. 1860. (2 kötet); Kéziratban: *Grammatica latina e sermonis indole explicita*; *A nyelv természetéből megfejtett logica*; *Aesthetika*.

Boling, Robert G., 1930 Terre Haute-, USA, IN - Tanulmányait Indiana Állami Egyetemén kezdte, BS 1952-ben. A McCormick Theol. Seminary Teológiai karán master fokozatot 1956-ban szerzett. A Johns Hopkins Egyetemen PhD 1959-ben. Tanított a College of Wooster-ben 1959-64 között. Tanársegéd a teológia szakon. A McCormick Theol. Sem. 1964-ben az ószövetség professzora. 1968-tól a Madaba Plains project vezetője. Szakterülete archeológia, Héber Biblia, Szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** *The Early Biblical Community in Transjordan*. Almond, 1988. *Joshua AB*. Doubleday, 1975.

Bolyki János Született 1931 Budapesten, Magyarország- A Budapesti Református Lónyay Gimnáziumban érettségizett, 1949-ben. A Budapesti Református Teológiai Akadémián 1955-ben kapott lelkészi oklevelet. Nyolc évi segédlelkészi szolgálat (Gyöngyösön, Sárospatakon és Budapesten) után 1962-1970 közt Etyeken, 1970-1982-ig Szentendrén volt lelkész. 1982-1996 végéig az Újszövetségi Tanszék professzora a Budapesti Református Teológián, s annak jogutódján, a Károli Református Egyetem Hittudományi Karán. Nyugdíjba ment 1996-ban, 1998-ban emeritus professzornak választották. A KRE-HTK-n mindmáig tanít, korlátozott óraszámban. Teológiai doktorátust szerzett 1978-ban, a természettudományok és a teológia kapcsolatának tárgyköréből. Ezt a fokozatot – tanártársaiéval együtt - a MAB 1997. február 28.-i Plénuma PhD fokozatként ismerte el. Ösztöndíjas időt töltött 3 hónapig Halléban (1973), 4 hónapig Zürichben (1987-88), kutatómunkára kapott meghívást kétszer 3 hónapra Princetonba (1997 és 2000), egy hónapra pedig Bernbe (1999), az ottani Teológiai Fakultásokra, illetve Kutatóintézetbe. A Magyar Tudományos Akadémián a nyelv és irodalmi osztályon 2004-ben DSc fokozatot szerzett „Igaz tanúvallomás. Kommentár János evangéliumához” c. akadémiai doktori értekezésével. Előadást tartott az ELTE-BTK Asszirológiai Tanszékén, a Miskolci Egyetem BTK Doktori Iskolájában, a Pázmány Péter Római Katolikus Egyetem Hittudományi Fakultásán és a Szegedi Római Katolikus Hittudományi Főiskolán, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen (itt egy szemeszteren át volt vendégelőadó), a Debreceni, Sárospataki és Pápai Ref. Hittudományi egyetemen ill. Főiskolákon, az Apor Vilmos Római Katolikus Tanítóképző Főiskola egyetemi fokú Vallástudományi Szakán (itt is egy szemeszteren át volt vendégelőadó). A Komáromi Selye János Egyetem jogelődjén (Calvin Teológiai Akadémia) 1994 és 2000 között alapító tanszékvezető professzor, ill. vendégelőadó volt. A holland-magyar apokrif kutatások munkaközösségének 1994 óta tagja, az eddig kiadott angol nyelvű tanulmánykötet társszerkesztője és tanulmányírója. Az OTKA T23095. számú, ókortudományi pályázatának témavezetője volt, amit a zsűri maximális pontszámmal értékelt. Választott tagja 1994 óta az SNTS-nek (Societas Novi Testamenti Studiorum), Tagja az Ókortudományi Társaságnak, kuratóriumi tagja a Ráday Gyűjteményeknek és a Hermeneutikai Kutatóközpontnak, szerkesztőbizottsági tagja a Leuvenben megjelenő *Studies on the Apocryphal Acts of the*

Apostles-nek, elnöke a KGRE-HTK és az EHE közös Hit és tudomány Jesenius Központjának. Tiszteletbeli doktori címet kapott a Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Akadémiától 1995-ben és a Miskolci Egyetem Bölcsészkarától 2004-ben. Pedagógiai munkásságáért, nyugdíjba vonulása alkalmával 1996-ban a Magyar Köztársaság Tiszti Keresztjével (polgári tagozat) tüntették ki. 1998-2002 közt Széchenyi Professzori Ösztöndíjas volt. 2000-ben a Magyar Kulturális Örökség Minisztériumától „Károli Gáspár díjat” kapott a bibliai tudományok műveléséért, 2002-ben pedig a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Pázmány Péter díj”-ban részesítette teológiai etikai kutatásaiért és oktatási tevékenységéért. 2006-ban a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma „aranygyűrűs teológiai doktorává” választották. Művei: Magyar teológiai folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben 1955 óta mintegy 50 ókortudományi tárgyú cikke és tanulmánya jelent meg újszövetség, apokrifek, intertestamentális iratok témakörében. Egyetemi jegyzeteinek száma: hat. Tíz könyve jelent meg itthon s mintegy 50 tanulmánya. Külföldön (Tübingenben) 1998-ban adták ki a jézusi asztalközösségekről írt monográfiáját. Nemzetközi folyóiratban vagy gyűjteményes kötetben kb. 20 tanulmányát közölték. Lefordította és bevezetéssel, jegyzetekkel látta el a Jézus, Sirák fia könyve c. deuterokanonikus és a János Cselekedetei (Acta Johannis) c. apokrif iratokat. Több belföldi és külföldi tanulmánykötet szerkesztője vagy társszerkesztője. **Művei:** *Ki a mi Istenünk? Bp., 1985. A természettudományok kérdései a XX. század teológiatörténetében : doktori értekezés Bp., 1979. Calvin, Jean Válogatás Kálvin János műveiből / [összeáll. Bolyki János] Bp., Kálvin, 1993 Jézus asztalközösségei Bp., 1993. A Római levél válogatott részeinek magyarázata Bp., 1994 János evangéliuma a görög tragédiák tükrében / ; [az idézett drámák fordítói: Babits Mihály et al.]. Bp., Kálvin, 2002. Ki a mi Istenünk? Bp., 1992. Hit és tudomány Bp., 1989. "Igaz tanúvallomás" : Kommentár János evangéliumához Bp., Osiris, 2001 Victor János Reformáció és nemzeti erő : Válogatás írásaiból / Victor János ; [szerk. Bolyki János] Bp., 1988. Szociáletika és társadalom : A zsidó-keresztény etika térhódításának szociológiai-történeti háttere a Római Birodalomban és örökségének esélyei a 3. évezred küszöbén / szerk. Bolyki János és Tenke Sándor Bp., 1999. Az imádkozó Kálvin Bp., 1985. Az újszövetségi írásmagyarázat elvei, módszerei és példái Bp., Kálvin, 1998. "Teremtésvédelem" : Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése Bp. 1999. Újszövetségi etika Bp., Kálvin, 1998. Kinyilatkoztatás : két megközelítés / , Csanády András Bolyki János Bp. 1997*

Bomberger, Daniel, ?? Antwerpen - 1549 Velence, Itália- Nyomdász, 1470/80 körül Antwerpen falamand keresztén családból származik és 1515 ben alapította nyomdáját Velencében. Számos héber szöveget adott ki nagyon pontos kiadásban. Első alkalommal ő adta ki nyomtatásban a Talmudot, a babilonból származó kéziratokból 12 fóliókötetben, 1519-ben 23 (2. kiadás. 1526-31), és a palesztinai szöveget 1 kötetben, 1524-ben. Az ő nyomdjából került ki két un. Rabbi Biblia, vagyis zsidó kiadású Ószövetség héber szövege Targmokkal és zsidó exegéták kommentárjaival: 1. Héber Biblia 1517/18, 2 kötet, amelyet Augustiner Felix Pratensis gondozott, aki egy kikeresztelkedett zsidó volt. 2. Héber Biblia 1524/25, 4 kötetben, melyet Jakob ben Chajim ibn Adonia, gondozott és mivel masszoréta szöveg, még ma is használható; 3. Héber Biblia 1546-48, 4 kötet, melyet Kornelius Adelkind gondozott. **Irodalom:** *J. Brown, Venetian printing press, 1891; - Christian David Ginsbung, Introduction to the Masaoretico-critical Edition of the Hebrew Bible, 1897, 925 ff.; Abraham Berliner, in: Jb. der Jüd.-lit. Ges. 3, 1905, 393 ff.; - Aron Freimann, D. B. u. seine hebr. Druckerei in Venedig, in: Zschr. f. hebr. Bibliogr. 10, 1906, 32 ff. 38 ff. 79 ff.; - David Werner Amram, Makers of Hebrew Books in Italy, Philadelphia 1909, 146 ff.; Paul Kahle, Masoreten des Ostens, 1913; Cecil Roth, The History of the Jews in Venice, 1930, 246 ff.; Bernhard Friedberg, Gesch. der hebr. Typographie (hebr.), Antwerpen 1935; Ernst Würthwein, Der Text des AT, 1952,*

Bonaventura OFM, (St. Giovanni Fidanza) 1754 Cicita – 1840 Lyon, Franciaország - Rendi előljáró, püspök, egyháztanító. Apja ajánlotta fel gyermekkorában Szt. Ferencnek, minorita kolostorban nevelték 1236–38 között Párizsban tanult, 1242–43-ban a minoriták közé lépett, ekkor kapta a Bonaventura nevet. 1243–48 között teológiát végzett Alexander Halensis vezetése alatt, 1253-ban magister, 1257-ben a római káptalan – távollétében – generálistnak választotta. 16 évig vezette a rendet. Úgy gondolta, valamennyi tudomány a teológia szolgálatában áll. Filozófiájában Ágostont követte, de fontos kérdésekben Arisztotelészt tartotta mesterének. Az ágostoni megvilágosodás-tan nála az arisztotelészi érzéki tapasztalathoz kapcsolódik. Elhatárolta magát biblia-értelmezésében az előzetes teológiai elgondolások alapján alkalmazott biblicizmustól. Szentháromságtanában Szentviktori Richárdot követte, misztikában hatott rá Szt. Bernát, Szentviktori Hugó és Szt. Ferenc is. Szembekerült Joachim a Fiore misztikájával és szélsőséges biblikus nézeteivel. **Művei:** *Commentarii in IV libros Sententiarum Petri Lombardi*; *Quaestiones disputatae de perfertione evangelica*; *Breviloquium* (a teológia kompendiuma); *De reductione artium ad theologiam*; *Itinerarium mentis in Deum* (B. misztikai főműve); *Collationes in Hexaemeron*. - *Doctoris Seraphici S. B. Opera omnia*, 10 kötet. Quaracchi 1882–1902; NYSSSEN, W. (ford. és szerk.), *Collationes in Hexaemeron. Das Sechstagerwerk*. Lyon 1964.

Bonfrere, Jacques SJ, más néven **Bonfrerius, Jacques**, 1573 Dinat – 1642 Tournai, Hollandia - Teológus és ezegéta, hebraista. Pentateuchus-kommentárja Antwerpenben jelent meg 1625-ben, Józsué-, Királyok-, Krónikák-kommentárjai Párizsban 1641-ben. *Onomasticon urbium et locorum S. Scripturae*. Párizs 1719.

Bonhoeffer, Dietrich, 1906 Breslau – 1945 Flosserbürg, Németország- Teológiát Tübingenben (Adolf von Harnacknál) és Berlinben végzett, Adolf Harnack tanára volt, és a temetésén is ő beszélt, de teológiáját nem követte. Tanárai közül Adolf Schlatter a nagy biblikus, valamint Karl Barth voltak rá nagy hatással. 1927-ben doktorált Karl Barthnál. 1928-ban Barcelonában lett lelkész, 1930-ban habilitált, ekkor még egy évet tanult a new-yorki Union Seminary-ban, ahol az akkori nagyok között R. Niebuhr tanított, aki az evangélium szociális kihívásaival foglalkozott. Amerikában ő is szembesült ezzel a helyzettel. 1933-34-ben az egyik londoni német gyülekezet lelkésze lett. Akkor köt életre szóló barátságot George Bell chicesteri püspökkel, akivel az ökumenében együtt dolgozott. A háború alatt is találkozott Svédországban és Svájcban. Chicesterben, naponta volt úrvacsora és gregorián ének. Ott szerette meg ezt az éneket Bonhoeffer és vitte Finkenwalde-ba is ezt a szokást. Van egy mondása miszerint: "Csak annak van joga gregoriánt énekelni, aki tiltakozik a zsidóüldözés ellen". 1931-től New Yorkban, az Union College-ban tanított, a berlini egyetemen is voltak előadásai. 1934-ben beválasztották az ökumenikus tanácsba. 1935-ben találkozott Indira Gandhival. 1937-ben letartóztatták, ekkor még Himmler szabadon engedte, 1936-ban az ellenálás szervezése miatt elveszítette katedróját a berlini egyetemen. 1940-ben ismét letartóztatták, majd kiszabadult, 1942-ben Stockholmba utazott, 1943-ban harmadszor is – végleg – letartóztatták. 1944-ben Berlinbe, majd a buchenwaldi koncentrációs táborba szállították, ahol kivégezték. **Művei:** *Sanctorum communio. Eine dogmat. Unters. z. Soziologie der Kirche*. Berlin 1927, 1930 (³1960); *Akt u. Sein. Transzendentalphilos. u. Ontologie in der systemat. Theol.* Berlin 1931, ²1956; *Schöpfung u. Fall. Theol. Ausl. v. Gen 1-3 WS 1932/33, 1933* (³1955); *Nachfolge*. Berlin 1937, ⁵1955; *Gemeinsames Leben*. London 1938, ¹¹1964; *Das Gebetbuch der Bibel. Einf. in die Pss.* London 1940;; *Ethik*. London 1949, ³1956; *Widerstand u. Ergebung. Briefe u. Aufzeichnungen aus der Haft*. London 1951, ¹²1964; *Wer ist u. wer war Jesus Christus? Seine Gesch. u. sein Geheimnis*. Berlin 1965.;

Bonifatius (Winfrid), 673 Crediodunu – 754 Dokkum, Németország- Praeceptor Germaniae – a németek apostola. Kolostorban nevelkedett, baráti kapcsolatban volt Aldelmus mesbery-i apáttal. 726-ban a szászok megtérítésére indult. Sikertelen kísérlete miatt visszavont Nhutschelle kolostorába. 718-ban Rómába ment, 719-ben II. Gergely pápa a nap szentjéről Bonifácnak nevezte és megbízatással küldte vissza. Bajorországon és Tübingián keresztül érkezett a frank birodalomba. 721-ben sok ezer pogányt megtérített, ekkor kapta meg a pápától a joghatóságot egész Germániára. 723-ban Martell Károlytól menlevelet kapott missziója végzéséhez, 724–731 között Gotha mellett kolostort állított fel. 732-ben a pápa palliumot ajándékozott neki. 739-ben pápai legátusként tért vissza. Számos érsekséget alapított, Fuldában az egész német misszió támogatására kolostort alapított. **Művei:** MPL 89.; DÜMMLER, E. (szerk.), *Briefe*, in: MG Epp. III, 231–, TANGL, M. (szerk.), *Briefe*, in: MG Epp. selectae I, 1916; *versek*, in: MG Poetae aevi Caroli I, 1881, 3–; GILES, J. A. (szerk.), *Opera omnia*. London 1844.

Bons, Eberhard 1958 Krefeld-Ürdingen, Németország.- Tanulmányait németül és olaszul végezte német és olasz egyetemeken. 1988-ban bölcsész diplomát szerzett a Johannes Gutenberg Egyetemen (vezetője Richard Wisser). Trierben nevezték ki a biblikus fakultásra Ószövetség tanárának, tanított Frankfurtban a Jerzsuita teológiai fakultáson is melynek vezetője P. Norbert Lohfink SJ volt. 1995-től a Katolikus Egyetemen tanított Strassbourghban (Marc Bloch). 2000-ben habilitált Ószövetségből, 2004-től Ószövetség tanár Strassborugban a katolikus teológiai fakultáson, emellett a nemzetközi kapcsolatok vezetője és a « Revue des sciences religieuses » szerkesztő bizottsági tagja. Ószövetségi szövegmagyarázatban a zsoltárokkal, és a bölcsességi irodalommal foglalkozik (Jób, Qohelet, Salamon bölcsessége), valamint a fogság előtti és a babiloni fogság prófétáival (Ámosz Ozeás, Deutero-Izajás). Jelentős LXX szakértőként is számon tartják, a LXX kutató társaság tagja Strassbourghban, Sorbonon Párizs-ban, Koblenzben és Uppsala Egyetemén. **Művei:** *Der Philosoph Ernesto Grassi. Integratives Denken - Antirationalismus - Vico-Interpretation*, Munich, W. Fink, 1990. *Psalm 31 - Rettung als Paradigma. Eine leserorientierte Analyse*, Francfort, 1994. *Das Buch Hosea*, Stuttgart, 1996. *Les Douze Prophètes, vol. 1 : Osée*, Paris, Cerf, 2002.

Bonsirven Joseph SJ. 1880 Lavour – 1958 Toulouse, Franciaország - Katolikus egzegéta, a párizsi Szt. Sulpice szeminárium növendéke volt. 1903-ban szentelték pappá és Albi-ban lett a szentírás tanára. 1906-ban Jeruzsálemben az Ecole Biblique-on Lagrange növendéke. 1909-ben Licentiát a pápai biblikus bizottságtól kapta meg. Disszertációját a rabbinikus eszkatológiából írta, de nem fogadták el, sőt eltiltották a tanítástól is. Plébánosként, majd táborig lelkészként tevékenykedett. A hadifogságban XV. Benedek pápa engedélyezte, hogy a hadifogoly kispapokat tanítsa. 1919-ben lépett SJ rendbe, Enghienben (Belgium) dogmatikát tanított. 1928-1947 között az újszövetségi egzegézis tanára lett. 1941-46-ban a Lyon-Fourvière tanára Franciaországban. 1948-53 között Rómában az Institutum Biblicum tanára. 1929-től 1938-ig szerkesztője a *Bulletins de Judaïsme ancien* folyóiratnak. **Művei:** *Le Judaïsme Palestinien au temps de Jesus-Christ* Parizs 1934. *Exegése rabbinique et exegese paulinien* Parizs 1939. *Theologie du N.T.* Parizs, 1951. *Textes rabbiniques des premiers siecles chretien pour servir a l'intelligence du N.T.* Róma 1951.

Borchert, Gerald L., 1932 Edmonton, Kanada AB – Tanulmányait az Alberta Egyetem kezdte, BA 1955-ben. Az East Baptista Theol. Seminary Teológián Master fokozatot szerzett 1959-ben. A Princeton Theol Seminary-ban PhD fokozatot kap 1967-ben. Tanított a Princeton Baptista Theol Seminary 1963-77 között. Az Újszövetség professzora, dékán a New Jersey a South Baptista. Theol. Seminary-ban 1980-ban és Újszövetségi szövegmagyarázatot tanított. **Művei:** *Assurance and Warning: Studies in 1 Corinthians John and Hebrews*. Broadman,

1987. *Discovering Thessalonians*. Guideposts, 1986. *Paul and His Interpreters*. Broadman, 1985.

Borg, Marcus 1940 North Dakota USA - Jézus kutató, skandináv lutheránus családból származik és filozófiai diplomáját Oxford-ban szerezte, vezető professzora az Oregon Egyetemnek. A média által is igen kedvelt író. Az anglikán Bibliakutatók egyesületének elnöke. Ámosz könyve tett rá nagy hatást szociális nézeteit illetően. Teológiai tanulmányait az Union Theological Seminary-ban végezte és iskolatársa volt Oxfordban Gerog a későbbi anglikán bíboros, mindketten Wright tanítványai. Évekkel később Borg és Wright közösen adták ki a „The Meaning of Jesus”-t, mely két különböző megközelítéssel foglalkozik ezzel a kérdéssel. Sok vonatkozásban hasonló nézeteket vall, mint Rudolf Otto. Később Borg a Episcopalis egyház aktív tagja lett és feleségével együtt papi szolgálatot is vállalt. Véleménye szerint az Istennel megőrzött bensőséges kapcsolat még az Istenhitnél is fontosabb. Véleménye szerint az evangéliumnak a történeti és a metaforikus értelmét is fel kell tárni, mely manapság is fontos üzenetet tartalmaz. **Művei:** *The Last Week: A Day-by-Day Account of Jesus's Final Week in Jerusalem*, Oxford, 2006. *Reading the Bible Again for the First Time*: Oxford (2001). *Jesus and Buddha: The Parallel Sayings*, ed., Oxford 1997. *The Lost Gospel Q*, ed., Oxford 1996. *Jesus in Contemporary Scholarship*, Oxford 1994. *Meeting Jesus Again for the First Time*, Oxford 1994. *Jesus: A New Vision*, Oxford 1987.. *Conflict and Social Change*, Oxford 1971.

Borgen, Peder, 1928 Lillestrom, Norvégia – Metodista professzor. Teológiát Oslóban tanult. 1948-ban részt vett az Egyházak Ökumenikus Tanácsának alakuló ülésén Amszterdamban, a Fullbright ösztöndíj keretében ÚSz-kutatásokat végzett a Madison Egyetemen (New Jersey) és 1956-ban PhD fokozatot szerzett. 1955-től az American University hallgatója (Washingtonban). 1956-ban metodista lelkésszé avatták, 1956–58 között Harstadban szolgált, 1958–62 között a norvég egyházi humanitárius szolgálat munkatársa. 1959-ben beutazta a Szovjetuniót és a kommunista államokat (Lengyelország, Kelet-Németország). 1962-ben vendégprofesszor volt a Wesley Theological Seminary-n Washingtonban. 1966-ban teológiai doktorátust szerzett Oslóban, 1967-ben vendégelőadó volt Bergen egyetemén (Norvégia), 1973-ban a vallástudományok professzora Trondheim egyetemén. 1977–83 között a Metodista Világszövetség és 1979–84 között a Lutheránus Világszövetség tagja. 1985-ben vendéglátója volt a *Studiorum Novi Testamenti Societas* 40. kongresszusának Trondheim egyetemén. 1984–87 között a bölcsészet- és a természettudományok karának dékánja volt. 1986-ban a metodista történeti társaság alelnökévé választották. 1992-ben a Metodista világkongresszus tagja. 1991-ben a *Novum Testamentum* és *Novum Testamentum Supplement* kiadói tanácsának elnöke volt. 1996–99 között a norvég királyi irodalmi és tudományos társaság elnöke volt. 1995–2000 között tagja a holt-tengeri tekercsek kiadásával foglalkozó társaságnak, 1998–99-ben a Nemzetközi ÚSz-tudományok társaságának (*Studiorum Novi Testamenti Societas*). **Művei:** *Eschatology and 'Heilsgeschichte' in Luke-Acts*. Madison, NJ 1956; *Bread from Heaven. An Exegetical Study of the Concept of Manna in the Gospel of John and the Writings of Philo. Supplements to Novum Testamentum*, Vol. 10, Leiden 1965; *Paul Preaches Circumcision and Pleases Men, and Other Essays on Christian Origins*. Trondheim 1983; *Logos Was the True Light, and Other Essays on the Gospel of John*. Trondheim 1983; *Philo, John and Paul. New Perspectives on Judaism and Early Christianity*. Atlanta, GA 1987; *Early Christianity and Hellenistic Judaism*. Edinburgh 1996; *Samenes første landsmøte*. 6–9. februar 1917. *Grunnlaget for Samefolkets Dag* 6. februar. *Historisk oversikt. Dokumentasjon. Kommentar*. Trondheim 1997; *Philo of Alexandria, An Exegete for His Time*, Brill Publishers. *Supplements to Novum Testamentum* 86. Leiden 1997; *The New Testament and Hellenistic Judaism. Together S. Giversen*. Aarhus 1995; *The Philo Index. A*

Complete Greek Word Index to the Writings of Philo of Alexandria. Grand Rapids–Michigan–Leiden 2000.

Boring, M. Eugene. 1935. Maryville-, USA, TN, - Tanulmányait a Johnson Bible Collegebe kezdte, BA végzettséget szerezett újszövetségből 1957-ben. A Cristian Teol Seminary-ben bölcsész és szemita nyelvből szerzett doktorátust 1962-ben. A Buttler Egyetemen MA NT, a Semitics Vanderbilt Egyetemen PhD fokozat Újszövetségből 1969-ben. Tanított a Phillips Egyetemen 1966-69 között. Professzor 1969-73 között, megbízott professzor 1973-tól 1983-ig. Professzor 1982-86 között. Újszövetség és a keresztyén szövegek tanára. Bradfordban a vallástudományok tanára 1992-ben. Újszövetség tanár és a JBL tagja. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *The Continuing Voice of Jesus: Prophecy in Early Christianity Westminster.* John Knox, 1991. *A commentary in Interpretation. A bible Commentary for Teaching and Preaching.* Westminster /John Knox, 1989. *Saying of the Risen Jesus: Christian Prophecy in the Synoptic Tradition.* Cambridge UP. 1982.

Bornemisza (Abstemius) Péter, 1538 Pest – 1584 Rárbok, Magyarország. - Dunavidéki ref. püspök. Kassán, Páduában, francia és német egyetemeken tanult. Verancsics Antal bíboros és a nyitrai püspök is üldözték, börtönbe is vetették. Hazatérve a helvét hitvallás hirdetője lett és a Vág mellékén sok egyházat térített át. Nagyszombatban magánházaknál prédikált. Telegdi Miklós nagyprépost üldözései elől Zólyomba menekült, ahol Balassa János és hitvese (a költő Balassi Bálint szülei) udvari papja lett. 1564-ben Bécsbe idézték, azzal vádolták, hogy az úrvacsorát kenyérrel szolgáltatta – ebből következtették, hogy Calvin híve volt. 1565-ben Ungváron, 1567-ben újra Zólyomban találjuk. 1570-ben a mátyusföldi traktus superintendenssé vagy seniorrá választotta. 1572-től galgóci pap volt, majd semptei prédikátor lett, 1573-ban szeredi lelkész is. 1577-ben négy gyermekét pestisben vesztette el. 1578-ban *Ördögi kísértetek* c. könyve miatt perbe fogták, Bécsben három hétig fogságban volt, de visszament Semptére. Innen elűzték, Beckó, majd Detrekő várába ment, ahol ismét a Balassák védelme alatt tevékenykedett. Itt kezdte, de Rárbokon, saját házában fejezte be utolsó nagy művét, a *Predikatiókat*. **Művei:** *Tragoedia Magiar nelvenn, az Sophocles Electrajabol nagioz rezre forditatot...* Bécs 1558; *Első része az Evangeliomokbol és az Epistolakbol.* Komjathi–Sempte 1573; *Fejtegetés...* Sempte 1577; *Negy könyvetske a Keresztyeni Hitnec Tudományarol.* Uo. 1577; *Ördögi kísértetekről.* Uo. 1578; *Igen szep es szükseges predikacio, az Istenec Irgalmassararol...* Sempte vagy Detrekő 1578 (név nélkül.); *Enecec haromrendbe.* Detrekő 1582; *Praedikatioc, Egesz Esztendo altal minden vasarnapra rendeltet.* Detrekő–Rárbok (Nádasd) 1584; *Cantio de Szent János Latasarol.* Debrecen é.n. (XVI. század.).

Bornkamm, Günther, 1905 Görlitz-. Németország.- Filozófiát és teológiát tanult. 1934-ben Königsbergben Újszövetségi exegézist tanított, 1936-ban Heidelbergben. 1937-1939 között Bethelbe teológiai tanár. 1945-ben Münsterben tanít. 1946-ban Göttingenben nyilvános rendes tanár, 1949-ben Heidelbergben az Újszövetség tanszék vezetője. Kezdetben az apokrif irodalom tanulmányozásával foglalkozott, majd a kanonikus irodalommal. Ezt követően az evangéliumokkal foglalkozott és a páli levelek exegetikai problémáival. A Názárti Jézusról írott könyvében szembe fordul Buldman(?) mítosztalanítási elméletével és a történeti Jézus iránti érdektelenséget cáfolta. Az Újszövetségi kérügma kutatása igen jelentős. A Jézus feltmáadásáról szóló újszövetségi kérügma túllépi a történeti valóság tényét. Kijelenti, Jézus az őskeresztyén igehirdetés számára nem múltbeli, hanem megdicsőült személy. Az evangéliumok arról tanúskodnak, hogy a keresztyén hit egy történeti személlyel kezdődött. A háború és a fogság után Göttingenben Újszövetség-tanár volt, 1949-ben Heidelbergben tanított. Az ottani Tudományos Akadémia tagja. **Művei:** *Studien zu antike und Urchristentum*

New York. 1959 Jesus of Nazareth. New York: Harper, 1960. "Die ökumenische Bedeutung der historisch-kritischen Bibelwissenschaft." In Geschichte und Glaube. München: Chr. Kaiser Verlag, 1971. Jeus von Nazaret Stuttgart 1957. Korintusi levél magyarázata Heildelberg, 1961.stb..

Boros György, 1855 Toldátfalva – 1941. Magyarország /Edély - Teológiai tanár az unitáriusok lelkészkepzőjében Kolozsváron. Tanult Székelykeresztúron, a teológiát a kolozsvári unitáriusoknál végezte. 1877–79 között a londoni Manchester New College teológiai akadémián tanult, ahová az unitarius főtanács küldte. 1879-ben a kolozsvári unitárius akadémia tanára lett. 1884-ben indítványozta a Dávid Ferenc egyesület alapítását, 1885-ben megalakult, és a titkára ő lett. Teológiai értekezései a *Keresztény Magvetőben* jelentek meg, amelynek 1881-től volt munkatársa. Írt a *Magyar Polgárba* és *Ellenzékbe* (1880–1887), a *Család és Iskolába* (1884–85) és az angol *Inquirerbe*, amelynek 1882-től levelezője volt; a *Prot. Egyh. és Isk. Lapba* (188.) és a *Czelder Vasárnapjába*. Szerkesztette a Dávid Ferenc egyesület Értesítőjét és kiadványait. **Művei:** *Az iskola és a vallás*. Kolozsvár 1880; *A tizenkét apostol tanítása*. Görögből ford. és bevezette. Uo. 1884.; *Az unitarius vallás fő elvei*. Uo. 1889.

Borowski, Elie 1913 Varsó-, Lengyelország – Tanulmányait a Firenzei Rabbisemináriumban kezdte és rabbinikus vizsgát tett 1935-ben. Majd a Pápai Bibliikus Intézetben tanulta az ékírásos szövegek olvasását és szemita feliratokat tanulmányozott 1938-ban. Az Ecole Biblique hallgatója volt Jeruzsálemben. Orientális tudományok diplomáját szerezte meg. Genfben tanult (Svájc), MA 1944-ben, PhD 1946-ban. Genfben a Művészettörténeti Múzeumban dolgozott 1943-44 között, a Toronto Királyi Múzeumban munkatárs 1949-től 51-ig. Jeruzsálemben a Bibliai múzeum alapító igazgatója 1986-ban. Szakterülete a mezopotámiai studiumok és archeológiai. **Művei:** *Introduction to Kunst der Sarden In Praehistorische Staatsemmlung*. 1982. *Neighboring Civilizations*. Archeologia Nr. 4. Isral Mus. 1965.

Borowski, Oded 1939. Petakh Tikvah - Izrael. – Tanulmányait a College of Jewish Stud.ban kezdte ahol BHL 1968-ban. A Michigan Egyetemen MA 1972-ben, PhD. Tanított a Michigan Egyetemen 1971-75 között. Majd az Emory Egyetem tanára 1977-ben. Főleg archeológiai kiadványokat ad ki és ásatások programjaiban vesz részt: 1980-83. Lahav; 1960-67. Tell Gezer; 1971. 1972-73. Tell Dan; 1974. Tell Halif; 19175.5-89. 1990-től a Héber Biblia Archeológiájának társ igazgatója. **Művei:** *The Iron Age Cementary at Tell Halif* Eretz-Israel 23. 1992. *Agriculture in Iron Ages Israel*. Eisenbrauns, 1986.

Borromei Károly, 1538 Arona – 1584 Milánó, Itália - Érsek, bíboros a Medici családból, IV. Piusz pápa (Angelo Giovanni Medici) a nagybátyja. 1552-ben a páviai egyetem hallgatója, utriusque iuris doktor, 1563-ban pap, de már 1560-tól a milánói egyházmegye adminisztrátora. A tridentin zsinat határozataiban és végrehajtásában fontos szerepet játszott. A humanista irodalom kedvelője, Néri Szt. Fülöppel együtt a keresztény régészettudomány megalapozója. 1564-től bíboros is volt. Tartományi zsinatot kezdett, falusi plébániákat nyitott, szigorította az anyakönyvezést, plébániatörténeteket íratott, 1564-ban szemináriumot, 1564–68 között szegény egyetemisták számára kollégiumot alapított. Küzdött a szegénység ellen, árvaházakat és kórházakat alapított, népkonyhát szervezett. 1576-ban, a milánói pestis idején a vezetők nélküli város élére állt. **Művei:** *Opera omnia (Instructiones, homiliák és beszédek, levelek)*, 5 kötet. Milano 1747; RATTI, A. (szerk.), *Acta ecclesiae Mediolanensis*. 3 kötet, uo. 1890–96. **Irodalom:** Giussani, G. B., *Istoria della vita, virtu, morte e miraculi di C. B.* Milano 1610; SALA, A. (szerk.), *Biografia e per servire alla vita di S. C.* 4 kötet. Uo. 1857–61.

Borsch, Frederick H., 1935. Chicago - USA, Illionis - Tanulmányait a Princeton Egyetemen kezdte, ahol BA 1957-ben. Az Oxford Egyetemen BA 1959-ben. MA 1963-ban. A Gen Theol. Sem STB 1960-ban. A Birmingham Egyetemen (Anglia) PhD 1966-ban. A Gen. Theol. Seminary 19771-72 között az Újszövetség tanára 1972-től 1981-ig dékán. A Princeton Egyetemen 1981-88 között tanít és a vallástudomány tanszék dékánja New Jersey-ben. Szakterülete az Újszövetség, Apokrifok és a Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Many Thing in Parables*. Fortress, 1985. *Power of the Weakness*. Fortress, 1983. *God's Parables*. Westminster, 1976. *The Cristian and Gnostic Son of Man*. SCM, 1971.

Boschi, Bernardo Gianluigi 1936 Monghidoro, Olaszország - Rómában a Szt. Tamás egyetemen szerezte teológiai doktorátusát 1964-ben. Biblikus doktorátust szerzett a Pontificia Commissione Biblica-n Rómában 1966-ban. Ószövetségi specializációt végzett az Ecole Biblique Jeruzsálemben. Oktatói munkáját Bolognában a dominikánusok teológiáján kezdte és folytatta Rómában a Szt. Tamás Egyetemen. **Művei:** *Numeri* NVB 4. Róma 1974. *Esodo* NVB2. Róma 1977.

Bosco János, 1815 Becchi – 1888 Torino, Olaszország - Rendalapító, fiúnevelő. Gyerekeket gyűjtött maga köré és katekizmusra tanította őket. 1830 után járt rendes iskolába, közben több mesterséget is megtanult, oratóriumot alapított csavargó fiúknak. 1844-ben kápolnát alapított. Sok ellenséget szerzett, rendtársai börtönbe akarták záratni. Hosszú küzdelme után 1852-ben a kolerajárvány idején szerzett elismerést, 1874-ben jóváhagyták rendjét. **Művei:** *Opere e scritti editi ed inediti*, 3 kötet. Turin 1932; *Opere edite*. Ristampa anastatica (összes művei), 37 kötet. Roma 1976–; *Epistolario*, 4 kötet. Turin 1955–1959; *Epistolario*, 3 kötet. Rom 1991–1999; *Erinnerungen an das Oratorium des hl. Franz von Sales*, München 2001; *Das Präventivsystem in der Erziehung der Jugend. Der Brief aus Rom*, Köln 2001, ²2002.

Bossuet, Jacques-Benigne, 1627 Dijon – 1704 Párizs, Franciaország.- Teológus, egyházpolitikus. A jezsuitáknál tanult, az egyházatyákat tanulmányozta, 1659-ben a párizsi udvarnál képviselte rendjét, híres prédikációkat mondott. 1669-ben püspök, 1670–80 között a trónörökös nevelője, lemondott püspökségéről, 1681-ben a gallikanizmus szószólója volt, a pápai tévedhetetlenség ellenzője, bizonyos kérdésekben közeledett a protestánsokhoz. Elvetette a janzenizmust mint elméletet, de egyes janzenistákkal jó barátságban volt. **Művei:** *Discours sur l'histoire universelle jusqu'á l'empire de Charlemagne*. Paris 1681; *Introduction a la philosophie, ou traité de la connaissance de Dieu et de soimême* Paris 1722; *Réfutation du catéchisme de Paul Ferry*. Paris 1655; *Exposition de la doctrine de l'Eglise catholique sur les matičres de controverse*. Paris 1671; *Traité de la communion sous les deux espčes*. Paris 1682; *Histoire des variations des Eglises protestantes*, 2 kötet. Paris 1688; *Conférence avec Mr. Claude*. Paris 1682; *Lettre pastorale aux nouveaux catholiques de son diocčse*. Paris 1686; *Catéchisme de Meaux*. Paris 1687; *Avertissements aux Protestants*. Paris 1689-91; *Instruction sur les états d'oraison, où sont exposées les erreurs des faux mystiques de nos jours*. Paris 1697; *Relation sur le quiétisme*. Paris 1698;

Böttich Chistfeld

Bousset, Wilhelm, 1865 Lübeck – 1920 Gießen, Németország - Teológus. Tanulmányait Erlangenben, Lipszében, Göttingenben folytatta. 1889-ben magántanár lett Göttingen ÚSz-tanszékén, 1896-ban professzor, 1916-ban professzor Gießenben. A vallástörténeti iskola alapítója. Kutatási területe a zsidóság és a kereszténység; azt kutatta, miképpen befolyásolta a kereszténység eszméit a késő-hellén kultúra és a pogány világ. **Művei:** *Die Evv.citate Justins*

des Märtyrers. Göttingen 1891; *Jesu Predigt in ihrem Gg.satz z. Judentum.* Göttingen 1892; *Textkrit. Stud. z. NT.* Leipzig 1894; *Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des NT u. der alten Kirche.* Göttingen 1895; *Die Rel. des Judentums im späthellenist. Zeitalter.* Göttingen 1902 (³1926); *Die jüd. Apokalyptik.* Göttingen 1903; *Das Wesen der Rel.* Göttingen 1903 (⁴1920); *Schr.gelehrtentum u. Volksfrömmigkeit.* Göttingen 1903; *Was wissen wir v. Jesus?.* Göttingen 1904; *Jesus.* Göttingen 1904 (⁴1922); *Der Apostel Paulus.* Göttingen 1906; *Die Hauptprobleme der Gnosis.* Göttingen 1907; *Unser Gottesglaube.* Göttingen 1908; *Die Bedeutung der Person Jesu f. den Glauben.* Göttingen 1910; *Kyrios Christos. Gesch. des Christusglaubens v. den Anfängen des Christusglaubens bis auf Irenäus.* Göttingen 1913, ²1921; *Jüd.-christl. Schulbetrieb in Alexandrien u. Rom.* Göttingen 1915; *Jesus der Herr. Nachtrr. u. Auseinandersetzungen zu Kyrios Christos.* Göttingen 1916; *Apophthegmata. Stud. z. Gesch. des ältesten Mönchtums.* Göttingen 1923.

Bover, José Maria, 1877 Vinaroz – 1954 San Cugat del Vallés, Spanyolország - 1895-ben belépett a jezsuita rendbe. 1912-től az ÚSz professzora Tortosában, Barcelonában és San Cugat del Vallés-ban. 1919–1921 között a Gregorianán tanított, a Pápai Bibliikus Bizottság konzultora volt. **Művei:** *NT Biblia greca et latina.* Madrid 1943; *Las Epistolas des S Pablo.* Barcelona 1940; *La teologia de S Pablo.* Barcelona 1940; *La sagrada Biblia Versión crítica sobre los textos hebreo y griego.* Madrid 1947; *Commentario al Sermoón de la cena* Madrid 1951.

Bovon Francois 1938 Lausanne – Svájc.- Teológiai tanulmányait 1967-1993 között végezte az evangélikus teológián, majd tanult Göttingenben 1960-61-ben, Lausanne-ben 1961-ben, Strasbourgban 1961/62. tanévben, Edinburgban 1963-64 között, Baselben 1965-ben. Diplomáját a bázeli egyetemen szerezte 1965-ben Oscar Cullmannnál. 1967-től Genfben az újszövetségi tanszék professzora. 1973-tól számos vendég előadást tartott Rómában és 1993-tól tanít a Harvardon. Az Újszövetségi tanszék vezetője 1993-1998 között, majd újra 2001-2002-ben. Uppsala díszdoktora, Lausanne-ba van 1993-ban. Főleg Lukács evangéliumával és az Apostolok Cselekedeteivel foglalkozik, valamint apokrif töredékekkel. Számos szakfolyóirat és sorozat kiadója. **Művei:** *Series Apocryphorum* by Brepols in 1999. *Das Evangelium nach Lukas* Benzinger/Neukirchener EKK 1989-2001.

Bowes, A. Wendell, 1945. San Francisco- USA, CA – Tanulmányait a NW Nazarene College-ba kezdte 1967-ben. A Nazaren Theol. Sem. Teológiai Master fokozatot ér el 1970-ben. A Princeton Theol. Sem.-ban ThM. 1971-ben. Nazarénus lelkész 1973-ban. A Dropsie College.-be PhD fokozatot szerez 1987-ben. Lelkészként működik 1971-82 között. 1982-1982-től a vallási kollégium vezetője és a vallási tanulmányok koordinátora. Ásatásokon vesz részt, pl. a Massada Plains Projekt 1992-ben. Szakterülete az archeológia, szemita nyelvek és mezopotámia tudományok. **Művei:** *A Theological Study of Old Babylonian Personal names* 1987.

Bowes, Paula J., 1923. Murnau, Németország. - Tanulmányait a Cristian Theol. Sem.-ba kezdi, ahol MAR 1971-ben, a HUC-Jewish Inst. Of relig PhD fokozatot ér el 1979-ben. A St. Maur's Sem. találjuk 1975-76 között. Ószövetséget tanít később ugyanezt az Indiana Egyetemen Indianapolisban 1977-80 között. A Wesley Thol. Sem. 1980-tól 1984-ig héber nyelvet, a Bibliikus Inézetben Rómában 1987-88 között vendég professzor. **Művei:** *Commentry on 1 and 2 Samuel.* Liturgical, 1985. *The Structure of Job* in. *The Bible Today,* 1982.

Bozóky Mihály (bozóki), 1755 Kicsind, -1839. Magyarország.– Falusi kántor és jegyző. Iskoláit Esztergomban végezte, majd, mint nevelő és iskolasegéd működött. 1773-tól Dömösön volt kántor, 1776-ban Marót helység kántora lett, ahol a betegek, szegények gyámolítójaként közkedveltségnek örvendett. **Művei:** *Katolikus karbéli kótás énekes könyv.* Vác 1797; *Faon és Hersze. Lafontaine után.* Széphalom 1803; *Téli rege. Wielandtól.* Pozsony 1804; *A jól meghalásra serkentő magyar egyházi énekes-könyv.* Vác–Nagyvárad 1806. (újabb kiadása: Pest 1857); *Az estvének természeti rajza.* h.n., é.n.; *Levele Kovachich Márton Györgyhez Marótról 1806. szept. 4. és verse Hajóssy Kovachich Johanna arczképére;* Kéziratban: *Evagyéliomi szent lant, az év 52 vasárnapjára rendelt evangéliumok versekben. Jeremias siralmait tartalmazó kézirat.*

Brändle, Rudolf 1939 Kanton Aargau, Svájc - Tanulmányait Baselban, Göttingenben és Párizsban végezte. 1964-1974 között lelkész Kilchberg-ben. Diplomáját Basel-ben szerezte 1972-ben. Egy év ösztöndíjat kapott Israelbe a Héber Egyetemre 1973-ban. 1974-1977 között készült a habilitációja 1977-től 1985-ig lelkész Leonhardsgemeinde Basel-ben. 1978-ban szerezte meg a Habilitációját a bázeli egyetemen. Magántanár 1978-tól 1985-ig. 1985-ben kapta meg kinevezést a Bazel Egyetem Újszövetség és ősegyház történeti tanszékére. 1986-1993 között A keresztény-zsidó párbeszéd munkacsoportjának vezetője. Szakterülete a Zsidók és keresztények a negyedik évszázadban, Krüszosztomosz publikációk. **Művei:** *Kritische Edition der Acht Reden gegen Juden von Johannes Chrysostomus. Matth. 25,31-46 im Werk des Johannes Chrysostomus. Ein Beitrag zur Auslegungsgeschichte und zur Erforschung der Ethik der griechischen Kirche um die Wende vom 4. zum 5. Jahrhundert,* Tübingen 1979. *Johannes Chrysostomus. Acht Reden gegen Juden,...* Jegher-Bucher, Stuttgart 1995.

Branun, Herbert 1903 Warlubien,- 1991?, Németország. - Teológiát tanult Königsberg, Rostock, és Tübingenben, licenciátust szerzett Halléban 1929-ben. Docens Berlinben 1947-ben. Professzor Berlinben 1949-ben. Nyilvános rendes tanár Mainzban 1952-ben. Luther munkái nagy hatással voltak rá, valamint Kant, S. Kierkegaard, és K. Barth tanítványának nevezhetjük. Lelkészi tevékenysége miatt a náci 1937-ben bebörtönözték. A háború után Magdeburgban (1946-47) lett lelkész. Ezt követően Berlinben az egyházi főiskolán professzor 1947-1952 között, ettől kezdve Mainzban tanított. Az Újszövetség és a korabeli pogány irodalom kapcsolatát kutatta, valamint a zsidó hellenista iratokat a kő judaista eretnek iratok és a korai keresztény iratokat, a qumrán és az Újszövetség kapcsolatát, Jézus és Názáret kapcsolatát kereste. Számos dolgozatát közli a *Zeitschrift für Theologie und Kirche.* Számtalan lexikon cikket írt. **Művei:** *An die Hebräer.* (HNT 14) 1984. VI, 485 S. Br / Hln. *Gesammelte Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt.* 1962. VII, 341 S. Ln. *Qumran und das Neue Testament I/II.* 1966. Band I: VII, 326 S. Band II: III, 362 S. Br / Ln. *Spätjüdisch-häretischer und frühchristlicher Radikalismus. Jesus von Nazareth und die essenische Qumransekte.* 2 Bände Br (BHT 24) 1. Band: *Das Spätjudentum.* 1957. VII, 163 S. 2. Band: *Die Synoptiker.* 1957. V, 154 S. 2. javított kiadás.A. 1969. Br 1. Band: *Das Spätjudentum.* VII, 164 S. 2. Band: *Die Synoptiker.* V, 156 S. *Wie man über Gott nicht denken soll. Dargelegt an Gedankengängen Philos von Alexandria.* 1971.. *Jesus of Nazareth: The Man and His Time.* Trans. E. R. Kalin. Philadelphia: Fortress, 1979.

Bratcher, Robert G., 1920 Campos, Brazília. – Tanulmányait a South Baptista. Theol Sem. végezte, ahol Master fokozatot szerezett 1944-ben. Teológiai doktorátust 1949-ben. Tanított a Brazil Teol. Seminary-ban Rio de Janeiroban 1950-54 között. Az Újszövetség tanára és dékán a South Baptista. Theol. Sem. 1954-55 között. Újszövetség professzor, valamint tagja az egyesült Bibliatársulatnak USA-ban. 1957-től a Biblia fordító bizottságban az Újszövetség

szekcióban dolgozik. **Művei:** *A Translator's Handbook on the Book of Psalm*. United Bible Society, 1991. *A History of Bible translation and the North American Contribution*. Scholars, 1991. *A Translator's Handbook on the Book of Joshua*. United Bibl. Society, 1983. *A Translator's Handbook on the Gospel of Mark*. United Bible Society, 1961.

Braulik, Georg P. OSB, 1941 Bécs, Ausztria - Szülővárosában járt bencés gimnáziumba, 1959-ben érettségzett és még ebben az évben belépett a rendbe, 1965-ben szentelték pappá Bécsben. Teológiát a bécsi egyetemen tanult 1960-1965 között. 1966-ban szerzett doktorátust újkori egyháztörténelemből. 1966-1969 között a Bibliikus intézetben tanult Rómában, Ószövetségből írta disszertációját. A bécsi egyetemen 1969-től a katolikus teológiai fakultás ószövetségi tanszékének tudományos aszisztense volt. 1975-ben habilitált ugyanott. 1976-tól a bibliai teológia rendkívüli egyetemi tanára. 1989-től kinevezett rendes egyetemi tanár az Ószövetségi intézetben, ugyanezen a fakultáson. 1989-től egyetemi tanár és vezeti a saját intézetét is. 1996–1999 között prodékán és az egyetemi szenátus tagja. 2002–2003-ban a katolikus teológiai fakultás képviselője volt az egyetemen. 2004-ben nyugdíjba vonult. 1975 Inntzer bíborosról elnevezett díj. a habilitációja kapcsán. 1977–1980 között az Ószövetségi Kutatások Kongresszusának titkára. Az International Organization for the Study of the Old Testament és az Osztrák Bibliatársaság elnöke. 1999-től az Osztrák Tudományos Akadémia Klasszika-filológiai Szakosztályának választott tagja. 1978-tól az *Österreichische Biblische Studien* főszerkesztője. 2000-től kiadótanácsi tag: *Beihefte zur Zeitschrift für altorientalische und biblische Rechtsgeschichte* (Wiesbaden: Harrassowitz). 2000-től Pretoriában megjelenő *Skrif en Kerk* kiadói tanácsának tagja. **Művei:** *Cölestin Wolfsgruber OSB – Hoffprediger und Professor für Kirchengeschichte (1848-1924)*. Wien 1968; *Psalm 40 und der Gottesknecht*. Würzburg 1975; *Das Testament des Mose – Das Buch Deuteronomium*. Stuttgart 1976, ²1993; *Die Mittel deuteronomischer Rhetorik erhoben aus Deuteronomium 4,1-40*. Rom 1978; *Sage, was du glaubst. Das älteste Credo der Bibel – Impuls in neuester Zeit*. Stuttgart 1979; *Psalmen beten in Freude und Leid*. Wien 1982; *Deuteronomium 1-16,17*. Würzburg 1986; *Studien zur Theologie des Deuteronomiums*. Stuttgart 1988; *Die deuteronomischen Gesetze und der Dekalog: Studien zum Aufbau von Deuteronomium 12-26*. Stuttgart 1991; *Deuteronomium 16,18-34,12*. Würzburg 1992; *The Theology of Deuteronomy: Collected Essays of Georg Braulik, O.S.B.* N. Richland Hills–Texas 1994; *Studien zum Buch Deuteronomium*. Stuttgart 1997; *Kde sú dnes proroci?* [Hol vannak ma a próféták?] (Norbert LOHFINKkal) Presov 1997; *Zivilisation der Liebe. Biblische Betrachtungen* Münsterschwarzach 1998; *Deuteronomium 1-16,17*. Würzburg ²2000; *Studien zum Deuteronomium und seiner Nachgeschichte*. Stuttgart 2001; *Münsterschwarzacher Psalter. Die Psalmen* (Rhaban ERBACHERrel, Notker FÜGLISTERrel és másokkal). Münsterschwarzach 2003; *Osternacht und Altes Testament*. (Norbert LOHFINKkal). Frankfurt/M. 2003, ²2003; *Liturgie und Bibel. Gesammelte Aufsätze* (Norbert LOHFINKkal) Frankfurt/Main 2005.

Braxatoris (Sladkovič) Károly, 1806 Korpona – 1869? Magyarország - Evangélikus lelkész. Selmecen és a pozsonyi evangélikus líceumban tanult. 1828-ban a jénai egyetemre ment, magisteri oklevelet szerzett. Hazatérve berzsényi (Esztergom m.), majd teszéri (Hont m.) pap lett. **Művei:** *Hodiny s Bohem*. Besztercebánya 1846 (imádságos könyv, 2. kiadás: Pest 1857); *Nowá ewangelicka postilla*. Uo. 1857. (újszövetségi posztillák); *Krestansky ewang. a. w. katechismus*. Uo. 1858. és 1864. (Luther kátéja.)

Bredeczky Sámuel, 1772 Németjakubja – 1812 Lemberg, Németország.- Evangélikus szuperintendens. Iskolái: Késmárk, Csetnek, a soproni gimnázium. 1796-ban a jénai egyetemre ment. Meglátogatta Goethét, Schillert, Herdert és Wielandot Weimarban (Goethe megajándékozta őt *Hermann és Dorotheá*jával és levelezett vele). 1798-ban a soproni

evangélikus polgári iskolában, 1802-ben Bécsben a protestáns iskolában tanított, majd az evangélikus templomnál volt hitoktató. 1805-ben lelkész lett a krakkói és podgorzei községben, 1806-ban Lembergben. Itt lett szuperintendens is. Tagja volt a jénai mineralógiai és a szász-góthai erdészeti társaságnak. **Művei:** *Die Hochzeitsfeyer des Herrn Ladislaus Németh und seiner vielgeliebten Braut Susanna Asbóth im August 1796.* Jena; *Elementar-Büchlein zum Gebrauch bei öffentlichem Unterricht.* Oedenburg 1800. és 1801. (név nélkül); *Topographisches Taschenbuch für Ungarn.* Uo. 1802; *Abschieds-Rede gehalten am 16. sept. 1802.* Uo.; *Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn.* Wien 1803–1805. (2. kiadás: uo. 1805); *Neue Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn.* Uo. 1803–1807; *Der Wiener Jugendfreund.* Uo. 1805. 2 kötet. (GLATZ Jakabbal és UNGER Károlylyal); *Beschreibung der äusserst merkwürdigen Höhle Baradla.* Wien 1807; *Kurzer Abriss der biblischen Geschichte des alten und neuen Testaments.* Uo. 1809; *Reisebemerkungen über Ungarn und Galizien.* Uo. 1809. 2 kötet; *Hist. stat Beytrag zum deutschen Kolonialwesen in Europa, nebst einer kurzen Beschreibung der deutschen Ansiedelung in Galizien.* Brünn 1812.

Brentano, Dominikus 1740 Rappestwill- 1797 Gebrazhofen, Németország. - Biblia fordító és a felvilágosodás híve. 1794-ben udvari káplán a Honorius kempten hercegnél. Ez a pápa ellenes korszaka. Lefordította az *Újszövetséget két kötetben* Frankfurt, 1790. és Mózes öt könyvét (Frankfurt 1797).

Brentano, Clemens, 1778 Wenzeslaus Ehrenbreitstein – 1842 Aschaffenburg, Németország.- 1797–1801 között folytatta egyetemi tanulmányait Halléban, Jénában, Göttingenben. Jénában megismerkedett Wielanddal, Herderrel és Goethe-vel, ez utóbbi – és barátnője, Sophie Mereau, későbbi felesége – a romantika irányában befolyásolta. Népdalgyűjteményt adott ki Heidelbergben. Nyugtalan természetű volt, sem Berlinben, sem Prágában, sem Bécsben nem tudott megnyugodni. Sorra haltak meg gyerekei, végül felesége is. 1833-ban Münchenben kezdett foglalkozni misztikával. Sokat tanulmányozta a középkori irodalmat, számos átdolgozást készített belőlük. 1816-ban megismerte Luise Henselt, egy lelkész lányát, katolizált. 1818–19-ben megismerkedett a stigmatizált apácával, Anna Katharina Emmerickkel, akinek víziói felkeltették az érdeklődését. Látomásait leírta. 1824 és 1833 között sokat utazott Franciaországba, Svájcba, a Rajna vidékére és Bajorországba. 1833-ban Münchenben telepedett le. 1835-ben ismét kiadta meséit, de érdeklődése vallási témák felé fordult, majd ismét visszatért a romantikus költészethez. A romantika esztétikai programját igyekezett meghatározni és sokat foglalkozott a romantika művésztfilozófiájával. 1817-es műveit még most is használják a német litánia irodalmában. **Művei:** *Gesammelte Werke* 9 kötet Frankfurt am Main 1853. *Satiren und poetische Spiel von Maria.* 1800; *Godwi oder Das Steinerne Bild der Mutter. Ein verwilderter Roman von Maria.* Frankfurt am.M. 1801; *Godwi oder [...]. Zweiter und letzter Teil.* Frankfurt am M. 1802; *Das bittere Leiden unsers Herrn Jesu Christi.* Frankfurt am M. 1833; *Legende von der heiligen Marina.* 1841.

Bretschneider, Karl Gottlieb, 1776 Gersdorf – 1848 Gotha, Németország.- A racionalizmus képviselője, lelkész családból származott. 1794-ig Lipcsében tanult, 1804-ben egyetemi professzor Wittenbergben, ahol filozófiai és teológiai előadásokat tartott. 1807-ben főlelkész Schneebergben, 1808-ban szuperintendens Annabergben, 1816-ban általános szuperintendens (püspök) Gothában. Rengeteget írt. A racionalizmus és a természetfölöttiség között félúton foglalt helyet, de legtöbb esetben nem tudott szabadulni a racionalizmustól. A jánosi iratok egységét és hitelességét bírálva rengeteg ellenállásba ütközött, a reformátor egzegéták sorában azonban marandó helyet biztosított magának. **Művei:** *Systemat. Entwicklung aller in der Dogmatik vorkommenden Begriffe nach den symbol. Schrr. der ev-luth. u. ref. Kirche u. den*

wichtigsten dogmat. Lehrbüchern ihrer Theologen. Leipzig 1804, ⁴1814; *Hdb. der Dogmatik der ev.-luth. Kirche*, Leipzig 1814, ⁴1838; *Die rel. Glaubenslehre nach der Vernunft u. der Offb. f. denkende Leser dargest.* Leipzig 1843, ³1846. *Lexici in interpretes Graecos Vet. Test. maxime scriptores apocryphos spicilegium.* 1805; *Lexicon manuale Graeco-latinum in libros Nov. Test.* Leipzig 1824, ³1840; *Systemat. Darst. der Dogmatik u. Moral der apokryphen Schr. des AT.* Leipzig 1805; *Probabilia de evangelii et epistolarum Joannis apostoli indole et origine.* 1820; *Aphorismen über die Union der beiden ev. Kirchen in Dtl.* Leipzig 1819; *Über die Unkirchlichkeit dieser Zeit im prot. Dtl.* Leipzig 1820; *Die Grdl.n des ev. Pietismus.* Leipzig 1833; *Für die Dt.katoliken, ein Votum.* Leipzig 1845; *Heinrich u. Antonio oder Die Proselyten der röm. u. ev Kirche.* Leipzig 1826, ⁵1843; *Der Frhr. v. Sandau oder Die gemischte Ehe.* 1839; *Clementine oder Die Frommen u. Abergläubischen unserer Tage.* Leipzig 1841; HORST, B. (szerk.), *Aus meinem Leben.* Leipzig 1851.

Brettler, Marc Z., 1958 Brooklyn – USA, NY – Tanulmányait a Brandeis Egyetemen kezdi, ahol BA fokozatot ér el 1978-ban, PhD-t 1986-ban szerzett. A Wellesley College-ban tanított 1982-83 között, majd a Yael Egyetem vallási intézetében 1984-86 között. A vallástudományok lektora és a közel-keleti tanulmányok és a judaistika a specialitása, valamint a Héber Biblia. **Művei:** *God is King: Understanding an Israelite Metaphor.* JSOTSup 76 Sheffield, 1989.

Breytenbach, Cilliers 1954- Lydenburg, Dél- Afrika. Tanulmányait 1973-1979 között a Pretoriai Egyetemen végezte. 1979-ben baccalaureátust ér el, 1983-ban teológiai diplomát a München evangélikus teológiai fakultáson. 1986-ban Habilitáció Münchenben. 1979-ben megbízott előadó a Fort Hare Egyetemen. 1981-1985 között tudományos asszisztens Münchenben. 1985-től 1988-ig az Újszövetség docense a South-Africa (UNISA) Egyetemen. 1988-1990 között az Újszövetség és korai egyháztörténet professzora Münchenben. 1990-1997 között rendkívüli professzor a Pretoria Egyetemen. 1990-től 1993-ig nyilvános rendes tanár Berlinben az Újszövetség tanszéken és az öskeresztény Intézet igazgatója. 1992-1993 között Berlin Egyházi Főiskola rektora. 1993-tól nyilvános rendes tanár az Újszövetségi tanszéken Berlinben a Humboldt Egyetemen. 1994/1995-ben a teológiai fakultás dékánja a Humboldt Egyetemnek Berlinben. 2001-2002 között vendég professzor Stellenbosch, Dél-Afrika-i Egyetemen. 2003-tól rendkívüli professzor a Stellenbosch Egyetemen. 1986-tól Studiorum Novi Testamenti Societas (SNTS) tagja, 1999-2002 között vezetőségi tag. 1994-től a Berliner Theologischen Zeitschrift szerkesztőségi tagja Berlinben. 1996-tól 1998-ig szerkesztőségi tagja az SNTS-Zeitschrift New Testament Studies, University Press Cambridge. **Művei:** *Nachfolge und Zukunftserwartung nach Markus. Eine methodenkritische Studie* (ATHANT 71), Zürich 1984, 11 & 364 S. [= Dissertation, München 1983]. *Versöhnung. Eine Studie zur paulinischen Soteriologie* (WMANT 60), Neukirchen-Vluyn 1989, 250 S. [= Habilitationsschrift, München 1985]. *Paulus und Barnabas in der Provinz Galatien. Studien zu Apostelgeschichte 13f.: 16,6: 18,23 und den Adressaten des Galaterbriefes* (AGJU 38), Leiden 1996

Briggs, Charles August 1841 New York –1913 New York, USA, NY. – Tanulmányait a Virginia Egyetemen folytatta 1857-1860 között. Megtérése után döntött a lelkeszi pálya mellett. 1861-ben bár néhány hónapot a Polgárháborúban is részt vett. Majd az Union theological Seminary-ba iratkozott (1861-1863) Edward Robinson tanítványa volt, aki biztatta, hogy menjen tanulni Németországba, ahol W. Gesenius és F.A. Tholuck tanítványa lett. A másik meghatározó professzora Amerikában Henry Boynton Smith. Berlinben E. Hengstenberg ismertette meg a történet kritikai analízissel. Itt ismerkedett meg még I.A. Dornerrel és E. Roediger-el is, akik a figyelmét a biblikus teológiára irányították. 1870-ben

tért vissza Amerikába és New Jersey-ben lett lelkész, majd héber professzor az Union Theological Seminary-ban és újságot is szerkesztett. 1879-ben javsolta, hogy az Union Seminary és Princeton közösen adjanak ki tudományos teológiai újságot, ez lett a Presbyterian Review. 1880-tól ezen keresztül ismertette meg Wellhausen nézeteit az ősi Izrael vallásáról és a saját kritikai nézeteit is itt tette közzé. Többek között a Szentírás tekintélyéről írt munkáját, amellyel országos média vitát váltott ki. 1899-ben az Episcopális egyház papjának szentelték, ettől kezdve sokat foglalkozott a katolikus protestáns ökumenikus párbeszéd lehetőségével. Nevét leginkább a Héber szótára kapcsán ismerte meg a Bibliatudomány. Biblikus teológiai munkája polemizált Gabler történeti nézeteivel, és úgy gondolta, hogy a Biblikus teológia az egzegézis összegzése lenne. Az első legnagyobb munkája a Zsoltárok fordítása és kommentálása ICC kommentár sorozatban, melyet maga alapított. **Művei:** *American Prsbyterianism Its Origin and Early History* N Y. Scribner's 1885. *The Bible the Church* NY 1892. *Biblical Histry* NY 1889. *A critical and Exegetical Commentary ont he Book of Psalm 2- kötet* ICC NY Scribenr 1907-1907. *The Ethical teaching of Jesus* NY 1904. *General Introduction to the Study of the Holy Scripture* Ny 1899. *The Higher Criticism of the Hexateuch* NY. 1893. *History of the Study of Theology* London 1916. *The Messiah of the Gospel* NY. 1894. *The Messiah of the Apostles* NY. 1895. *A Hebrew and English Lexicon of the Biblical Aramaic* Oxford Calderon Press 1906. *Psalm and Ezra* NY. 1872.

Bright, John 1908 Chattaogaa USA, NT – Tanulmányait a Presbyn. College-ban kezdte és BA fokozatot szerzett 1928-ban. Az Union Theol. Sem. bölcész doktorátust 1931-ben. Teológiai Master fokozatot 1933-ban. A Johns Hopkins Egyetem PhD 1940-ben. Tanított a Presbiteryn Ch.-ban 1935-1940 között. Lelkész és mellette az Union Theol. Seminary tanára 1940-1975 között. Héber Ószövetség és szövegmagyarázat tanára. Katonai lelkész a USA hadseregében 1943-tól 1946-ig. Ásatásokban vesz részt: Tell Beit, Mirsim 1932; Béthel 1934. Szakterülete a Héber Biblia és archeológia. **Művei:** *A History of Israel*. Westminster, 1981. Magyarul: Izrael története Bp, 1977. *Convenant et Promise: The Prophetic Understanding of the Future in Pre-exilic Israel*. Westminster, 1976. *Jeremias*, AB sorozat, Doubleday, 1965.

Bright, William Rohl (Bill), 1921 Coweta- USA OK, – Világméretű missziós centrum alapítója (Campus Crusade for Christ). Vallásos anyja születése előtt Istennek ajánlotta. Kilencgyerekes családba született, akik második telepes generáció voltak. Szociológiai és gazdasági tanulmányai után professzori állást kapott a Northeastern State Universityn Oklahomában. Los Angelesben sikeres üzletember lett, tanult az első presbiteriánus hollywoodi iskolában az egyetemi lelkésznőtől, dr. Henrietta Mearstól, aki a felesége lett. Hatására lett vallásos és kezdett intenzíven foglalkozni a Bibliával. Még üzletemberként elkezdte teológiai tanulmányait Princetonban és Fullerban. 1948-ban megházasodott és két fiút adoptált. „Szerződésben” adta át magát Isten szolgálatának. Látomása szerint világviszonylatban kell tanítványokat szereznie. Tanulmányi központjának kidolgozásán együtt munkálkodott a feleségével a Californiai Egyetemen és Los Angelesben. Képzési centrumaikban a társadalom minden rétegéből sikerült tanítványokat szerezni. 25 000 főállású és 553 000 mellékállású munkatársat szereztek, 70 képzési centrumot állítottak fel. Érdekes munkájuk volt egy Jézus-film elkészítése, amelyet 4,5 millió néző látott. Ezt 689 nyelvre fordították le és 300 munkatárssal készült. Műve egyszerre terjedt az USA-ban, Koreában (1958) és más országokban is, mint Németország (1967), Svájc (1973) Ausztria (1979) – ahol a saját helyi vezetésnek sikerült átadni a missziót. Híresek lettek az ún. „Explo”-Konferenciák (az Explo fogalom az angol explosion-ból származik, amely kitörést jelent). 1972-ben már 85 000 résztvevője volt a dallasi rendezvényeknek, Explo '74 Szöulban és Koreában 330 000 résztvevővel zajlott, 1985-ben került sor az első Explóra, amelyet műholdas csatornán is

közvetítettek. A legutolsó Satellit-Explók 2000-ben és 2004-ben voltak Svájcban, ahol számos misszionárius jött össze. Svájcban 40, Németországban 200 városban tartottak ilyen összejöveteleket. ~ több mint 100 könyvet is írt. **Művei** (többek között): *Come Help Change the World, The Secret, The Holy Spirit, A Man Without Equal, The Coming Revival, the Transforming Power of Fasting and prayer, Red Sky in the Morning* (társ szerzőkkel). **Irodalom:** *A Tribute from George Verwer* in: Agape News, Winter 2004; RICHARDSON, M., *Amazing Faith*. 2000; QUEBEDEAUX, R., *I Found It.*, 1979; NÜESCH, H., *Bill Bright – was prägte ihn, was trieb ihn an? Impulse; A Farewell Tribute: A Life Lived Well.* 2003.

Brinkman, John A., 1934. Chicago, USA IL., - Tanulmányait a Loyola Egyetemen kezdte, ahol AB 1956-ban, MA 1958-ban. A Chicago Egyetemen PhD 1962-ben. A Chicago Egyetem Keleti Intézetében tanított 1964-től. Professzor 1969-72 között ugyanott. 1972-től 1981-ig a Keleti Intézet igazgatója, valamint a Tablet gyűjteménynek vezetője. Főleg az Asszíriai tanulmányokban volt járatos. 1977-ben a Toronto Egyetemen tanít, a Mezopotámiai Királyi feliratok projekt vezetője 1979-91 között. Szakterülete a mezopotámia tudományok. **Művei:** *Prelude to Empire.* 1984. *Materials and Studies for Kassite History I. kötet.* Orintel Institute, 1976. *A Political History of Post-kassite Babylonia 1158-722.* Pont. Bibl. Ist., 1968.

Brito, Wilhelm 1210 Bretange – 1275 Weilmart, Anglia. Egzegéta. **Művei:** *De vocabolis Bibliae* Paris 1250k; *Pratellum synonymorum.* Paris 1496; *Fremdvörtet, Postillae super prologos Bibliae.* Paris 1267.

Brodie, Thomas L., 1940. Crusheen, Írország - Tanulmányait Rómában a Szt. Tamás Egyetemen kezdte STL 1967-ben, STD 1981-ben. Majd a Pon. Bibl. Comm. Vatican Sity SSL 1972-ben. Tanítani kezdett Trinidad papi szemináriumában 1968-72 között. A Biblia tudományok lektora 1976-tól 1980-ig. Ószövetséget tanít a Grad Theol Union Collegeban 1981-ben, majd a Yale Egyetem Teol. Iskolájában 1981-84 között. A Héber Biblia tanára 1984-91 között. Szakterüle az Újszövetség és a héber Biblia. **Művei:** *The Quest for the Origin of John's Gospel A source Oriented Approach.* Oxford, 1993. *The Hebrew Method of Creative Rewriting as the Key to Unraveling the Sources of the Pentateuch.* Oxford, 1978.

Broer, Ingo, Plauen 1943.-, Németország - Katolikus hittudós, Tanulmányait teológiai, pszichológiai és szociológiai tanulmányait Feriburgban végezte ThD 1970. Habil 1972. Tanított Bibl Theol. Spec. Újszövetség 1972 óta a biblikus teológia és az újszövetségi exegézis professzora a Siegeni Egyetemen (Westfalia). Szakterülete: az evangéliumok - különös tekintettel Jézus példázataira, a csodaelbeszélésekre, a gyermekségtörténetekre, a Hegyi Beszédre és a passióra -, Szent Pál levelei, az ősegyház története, az Újszövetség krisztológiája. Egyetemi szakjai mellett jövődő katolikus hittanárok számára is tart kurzusokat. Újabb kutatásai a keresztény zsidóellenesség kialakulásának és történetének a kérdéseire, valamint a toleranciának az Újszövetségben betöltött szerepére irányulnak. **Művei:** *"Die Seligpreisungen der Bergpredigt, Studien zu ihrer Überlieferung und Interpretation"* (Nyolc boldogság a Hegyi Beszédben, Szöveghagyomány és értelmezés - tanulmányok, 1985). *"Jesus und das jüdische Gesetz"*, 1997. *Einleitung in das Neue Testament*, Würzburg Echter 1998, ²2001. *Der Prozeß gegen Jesus, Historische Rückfrage und theologische Deutung* Herder 1989.

Brooke, George J., 1952. Chichester, Anglia – Tanulmányait a St. Peter's Collegebe kezdete Oxfordban, MA 1978-ban. Laremont Graduate School-ban szerzett PhD fokozatot 1978-ban. Tanított a Salisbury and Wells Theol. College-ban Angliában 1978-84 között. Újszövetség

tanára a Manchester Egyetemen Angliában 1984-ben, ahol az Intertestamentális irodalommal is foglalkozott. Tanított Londonban 1992-ben. Szakterülete A Héber Biblia Újszövetség szemita nyelvek szövegek és feliratok, valamint az Apokrif irodalom. **Művei:** *Women in the Biblical Tradition*. Mellen, 1992. *Septuagint. Scroll and Cognate Writings*. Scholars, 1992. *Temple Scroll Studies*. JSOT, 1989. *Exegesis at Qumran 4QFlorilegium in its Jewish Context*. JSOT, 1985.

Brooten, Bernadette J., 1951 Coeur d'Alene, USA, ID.- Tanulmányait a Portland Egyetemen kezdte és BA 1971-ben. A Harvard Egyetemen szerzett PhD 1982-ben. Tanítani kezdett a Claremont Grad School-ban 1980-1984 között. Főleg a nők szerepét kutatja az antik szövegekben. Tübingenben 1981-ben vendég professzor, majd 1982-84 között részt vesz egy hawaii számára készített projektekben. 1981-ben a Harvard Div. School-ban tanított. 1985-től a szövegmagyarázat tanára. Szakterülete az Újszövetség, szemita nyelvek, szövegek és feliratok, Apokrifok és Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Studies on the Hebrew Bible, Intertestamental Judaism and Christian Origins*. UPress of Amer, 1998. *Image of Feminine in Gnosticism*. Amer, 1988. *Women Leaders in the Ancient Synagoge: Iscriptional Evidence and Background*. Issues Brown Judaic Studien 36 (Scholars, 1982).

Brown, Cheryl A., 1949 Washington DC-, USA, W – Tanulmányait az Oral Roberts Egyetemen kezdte és BA 1972-ben. Az Inst of Holy Land Stud MA 1977-ben. A Californiai Berkeley Egyetem teológiai iskolájában PhD 1990-ben. Tanított az Oral Roberts Egyetemen 1972-76 között. Előadó az Amer Baptista Church Intézetében 1976-84-ben. Majd a Baptisták Jeruzsálemi Intézetében dolgozik. A LaVerne Egyetemen 1990-ben az Újszövetség tanára. ATuller Theol Sem. 1990-től a Bibliatudományok tanára. Szakterülete az Újszövetség, Apokrifok, Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *No longer Be Silent: First century Jewish Portraits of Biblical Women*. Westminster /John Knox, 1992.

Brown, Colin 1932. Yorkshire, Anglia, - Tanulmányait a Liverpool Egyetem kezdte, ahol BA 1953-ban. London Egyetem: BD 1958-ban. Nottingham Egyetem: MA 1961-ben. Bristol Egyetem: PhD 1970-ben. Tanítani kezd a Bristolban Tyndal Hall kollégiumában 196-178(ez mi?) Bristol Egyetem alenőke, 1961-72 között. A Fuller Theol. Sem 1978-ban professzor, 1988--ban dékán, az episkopális Egyház teológiáján 1982--ben rektor. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Historical Jesus*. in Dict. Of Jeus and the Gospel, 1992. *Mircles and the Critical Mind*. Eerdmans, 1984. *The New International Dictionary of New Testmanent Theology*. Zondervan, 1978.

Brown, Milton P., 1928. Bessemer USA AL, – Tanulmányai: Birmingham South Caoll BA 1950-ben, Louisville Pesbyn. Theol. Sem. BD 1954-ben, Duke Egyetem Phd 1959-ben. Tanítani kezdett a Duke Egyetem Teológiai Fakultásán 1955-58 között, az SW at Memphis-en 1958-tól 1960-ig, a Rhodes College-ben 1960-68között, 1968-ban a Belfast Union Theol. College tanára. Szakterülete Újszövetség, Apokrifok és Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *To Hear the Word: Invitation to Serious Study of the Bible*. Mercer UP., 1987. *Studies in the History and Tex of the New testament*. Utah UP., 1967. *The Authentic Writings of Ignatius: A study of Linguistic Criteria*. Duke UP., 1963.

Brown, Raymond E., 1928. New York – 1998, USA NY - Tanulmányait New Yorkban a Katolikus Egyetemen kezdte és szerzett BA 1946-ban, MA 1949-ben. A St. Mary Szemináriumban STB 1951-ben, STL 1953-ban, StD 1955-ben. A Johns Hopkins Egyetemen PhD 1958-ban. Rómában, a Biblikus Intézetben SSB 1959-ben, SSL 1963-ban. Tanított ASOR Jeruzsálemben 1959-ben, Jordániában A Holt-tengeri tekercek intézetében a St. Mary

Seminárumban 1957-71 között. Az Union Theol. Semináriumban a bibliatudományok tanára 1971-90 között. Mint nyugdíjas még tanított a Bibliikus Intézetben Rómában 1973-tól. 1988-tól kiegészítő tanár. A Columbia Egyetemen Újszövetséget tanított 1979-90 között. 24 egyetem tiszteletbelik doktora. A SBL és Amerikai Bibliatudósok egyesületének elnöke. A történetkritikai egzegézis legjobb amerikai katolikus alkalmazója. Meghatározó hatása volt a Dei Verbum II. Vat. Zs.-i Konstitúcióra. Úgy tartotta, hogy a Zsid 1,8-9, és Jn 1,1, 20,28-at leszámítva az USz nem nevezi Jézus Istennek, és ez a felfedezés fokozatosan alakult ki. János evangélium három rétegét különböztette meg. 1) kezdetek Jézusról szerzett személyes benyomásokra épülnek. 2) irodalmilag szerkesztett történetek, amelyben az evangélista más forrásokat is bevon. 3) a végső szerkesztett verzió amely a mai olvasó kezében van. Ratzinger bíboros személyesen gratulált munkásságához. **Művei:** *Főszerkesztője a New Jerome Biblical Commentary*. Prentice –hall 1990. Magyarul *Jeromos Biblia Kommentár* Bp., 2000. *The Sensus Plenior of Sacred Scripture*, Baltimore: St. Mary's University, 1955: "The Gospel According to John", in *Anchor Bible*, 1966 és 1970, *Peter in the New Testament* (társszerkesztő), 1973., *Mary and the New Testament* (társszerkesztő), 1978., *The Community of the Beloved Disciple*, New York: Paulist Press, 1979., *The Critical Meaning of the Bible*, New York: Paulist Press, 1981., *New Jerome Biblical Commentary* (coeditor), 1990., *Responses to 101 Questions on the Bible*, New York: Paulist Press, 1991., *Death of the Messiah* (szenvédéstörténet elemzése), Doubleday 1994., *An Introduction to New Testament Christology*, 1994., *Preview An Introduction to the New Testament*, 1997., *Birth of the Messiah* (Gyermekségtörténet elemzése) 1998., *Recente Discoveries and the Biblical Word*. Glazier, 1983. *The Epistles of John*. in AB., 1982.

Brown, Schuyler 1930 New York City, - USA, NY. – Tanulmányai: a Harvard Egyetem AB 1952-ben. Münsterben teológiai doktorátust szerezett 1969-ben. A Gen. Teol. Sem.-ban 1973-78 között tanított, majd a Londoni Egyetemen 1978-tól 1980-ig, a St. Michael College-ban 1980-90 között. A Toronto Egyetem tanára 1984-től. Szakterülete Újszövetség, Egyiptológia **Művei:** *The Origin of christianity: A historical Introduction to the New testament*. Oxford UP., 1984. *Apostasy and perserverance in the Theology of Luke*. In *Analecta Biblica*, 36. 1969.

Brown, William Adams, 1865 New York City – 1943 New York City, USA, NY.- Amerikai teológus, Adolf von Harnack és Ernst Troeltsch tanítványa, a presbiteriánus egyház papja, 1898-1936 között Szisztematikus teológiát tanított az Union Seminary New York-ban. Az ökumenikus mozgalom ismert úttörője Amerikában. 1937-ben Oxfordban szervezett ökumenikus konferencia elnöke és az amerikai egyházak tanácsában az ökumenikus szakértő. Az ökumenikus kutatás számára ő hozta létre a legnagyobb archívumot. **Művei:** *The Essence of Christianity*, 1902; *Christian Theology in Outline*, 1906; *The christian Hope*, 1912; *Modern Theology and the Preaching of the Gospel*, 1914; *Is Christianity Practicable?*, 1916; *The Case for Theology in the University*, 1938.

Brox, Norbert 1935 Paderborn- 2006 Regensburg, Németország - Ókeresztény egyháztörténet és patológia professzora a Regensburg-i egyetemen. Németország.- Filozófiát és teológiát, valamint klasszika filológiát Münchenben tanult. 1961-ben Münchenben szerzett diplomát. 1962-1969 között tudományos asszisztens Salzburgban a nemzetközi kutatási központban. 1966-ban az ókeresztény irodalom-ból habilitált Grázban. 1969-1973 között Münchenben a katolikus vallásanári szakon tanít. 1973-ban az óker 1966 az ókeresztény irodalom-ból habilitált Grázban. 1969-1973 Münchenben a katolikus vallásanári szakon tanít. 1973- az ókeresztény egyháztörténet és patológia professzora a Regensburg-i egyetemen. **Művei:** *Der erste Petrusbrief* Zürich, 1993. *A concise history of the early Church*. New York, 1995.

Terminologisches zur frühchristlichen Rede von Gott München, 1996. *Der Hirt des Hermas* Göttingen, 1991. *Das Frühchristentum* Freiburg im Breisgau, 2000. *Kirchengeschichte des Altertums*, Düsseldorf, 2002

Brož, Jaroslav 1956 Trutnově. Csehország - Római katolikus pap, teológus 1981-ben érettségizett. 1981–1988 között teológiai tanulmányokat végez Prágában a Cirill-Method teológiai fakultáson, ahol a Licentiátusig jut el. 1988-1993 között lelkipásztori gyakorlat. 1990-1992, 1993-1994, 1997- a katolikus teológián tudományos asszisztens Prágában. 1994-ben teológiai licenciátus - Prága (ThLic.). 1994-1997 között tanulmányokat folytat a Pontificio Istituto Biblico-ban Rómába, liceniátus (S.S.L.). 1995-1996 között történelem, archeológia és héber nyelv tanulmányokat végez Jeruzsálemben a Hebrew University-n. 2001-ben az Old Testament Abstracts levelező tagja. 1997-2000 között doktori tanulmányokat végez Angliában Praze (Th.D.). 2110-től a Catholic Biblical Association of America tagja. **Művei:** *Protože Duch je naším životem, podle Ducha také jednejme!* (Gal 5,25). *Duch svatý v biblické spiritualitě člověka povolaneho Bohem*, Praha 1998. *La partecipazione dei fedeli all'unico sacerdozio di Cristo. Struttura – esegesi – teologia di Eb 10,19-25*. In: *Sborník Katolické teologické fakulty*, Praha 1998, s. 56-100. *La fortezza nelle debolezze. Studio di spiritualita biblica*, in: J. Brož (ed.), Tón logón asfaleia. *Sborník Katolické teologické fakulty UK v Praze k 80. narozeninám ThDr. Františka Nováka*, Praha 2000. *Le parole di Gesu in croce (Lc 23). Compendio della preghiera di Ges? secondo il Vangelo di Luca*, in: *San Lucca evangelista testimone della fede che unisce. Atti del Congresso internazionale Padova, 16-21 Ottobre 2000*, G. Leonardi (ed.), Padova 2002, s. 315-326. *From Allegory to the Four Senses of Scripture. Hermeneutics of the Church Fathers and of the Christian Middle Ages*, in: *Philosophical Hermeneutics and Biblical Exegesis*, P. Pokorný - J. Roskovec (ed.), WUNT 153, Tübingen 2002, s. 301-309. *The Temptations of Jesus according to Luke 4:1-13. The Spiritual Discernment of Jesus and of the Church*, in: *Sborník Katolické teologické fakulty*, sv. VI, M. Mikulicová - P. Kubín (ed.), Praha 2004, s. 22-42. *A Karizmatikus személyiség és az egyházi közösség kölcsönhatása a páli misszióban* (The Interaction of the Charismatic Personality and of the Church Communities in the Pauline Mission), in: *Világi közösség, vallási közösség - Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia 2003*, G. Benyik (ed.), Szeged 2004, s. 73-83.

Bruccioli, Antonio, 1495 Firenze – 1566 Velence, Itália - Humanista, megégetette az inkvizíció. 1522-ben Giulio Medici bíborossal (a későbbi VII. Kelemen pápával) került szembe, Lyonba menekült. Lutherizmussal vádolták és megégették. 7 kötetben kiadta a Bibliát eredeti héberből olaszra fordítva (1542–1546). Felhasználta Erasmus és Pagino Santes munkáját is. **Művei:** *Il Nuovo Testamento di greco nuovamente tradotto in lingua toscana, seguito dall'intera Biblia, quale contiene i sacri libri del Vecchio Testamento nel Venizia 1532*.

Bruce, Federick Fyvie 1910 Elgin, -1991 Scheffield, Anglia – Teológiai tanulmányait Elgin Akadémiáján kezdte 1921-1928 között és az Aberdeen Egyetemen folytatta 1928-1932 között, ahol maszter végzettséget szerzett. Cambridgeben 1932/34-ben tanult és baccalaureátust szerzett. Bécsben indo-európai filológiát tanult 1934/35-ben. Edinbourghban tanított 1935-1938 között. A Leeds Egyetem lektora lett 1938-47-ben. A Sheffield Egyetemen a biblikus tanszék vezetője 1947-től 1959-ig. Ezt követően számos egyetemen tanított Európában, Észak- és Dél- Amerikában, Ázsiában Új Zélandon, Ausztráliában és Afrikában. Kiadója a *palestine Exploation Quarterly*-nek 1957-1971 között. Igen jó előadó volt. Sokat foglkozott az Apostolok Cselekedeteivel, Galata levéllel, Újszövetség történetével (1969). **Művei:** *The Canon of Scripture* Downers Grove 1988. *The Acts of the Apostles: The Greek Text with*

Introduction and Commentnary Eerdmans 1999. *Commentary ont he Book of Acts* Eerdmans 1988. *1 and 2 Corinthians* Lodnon 1971. *The Epistle to the Hebrews* Eerdemans 1964. *The Epistles to the Colossians, to Phileomn and the Ephesians* Eerdmans 1984. *The Epistles of the Paul to the Romans* Eerdmans 1969. *Israel and the Nations.* Eerdemans, 1963. *The New Testament Development of Old Testament Themes.* Eerdemans, 1968. *1and 2 Thessalonians* Word, 1982.

Brueggemann, Walter 1933 Nebraska, Németország- Tanulmányai: az Elmhurst College-ban szerzett baccalaureátust szociológiából 1955-ben, doktorált az Eden Theological Seminary-ban 1958-ban Ószövetség témakörből, majd az Union Theological Seminary-ban, New York-ban teológiai doktorátsut szerzett, a St. Louis Egytement PhD fokozatot 1974-ben. Az Ószövetség professzora lett az Eden Theological Seminary-ban 1961-81-ig. Tanított a Columbia Theological Seminary-ban 2000-ig, nyugdíjazásáig. A retorika kritika felkent védelmezője volt. Kb. 58 könyv szerzője és számos kisebb cikket és Biblia kommentárt írt. Részt vett a Genézisről készült TV sorozat élő adásában. A *Journal of Biblical Literature* kiadója. Számos amerikai egyetem diszodktra lett. 1990-ben SBL elnöke. Egzegéta és teológusként tartják számon Ószvetségből. A *Teremtés* (1982) *Kivonulás* (1994) 1-2 Sámuel (1990) *Jeremiás* 1988-1991) könyveit kommentálta. Számos próféta könyvet kommentált és témákról írt könyvet. **Művei:** *The Prophetic Imagination.* Augsburg Fortress Publishers, 1978. *Genesis: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching.* Atlanta: John Knox Press, 1982. *To Pluck Up, to Tear Down: A Commentary on the Book of Jeremiah 1-25: International Theological Commentary on the Old Testament.* Eerdmans Publishing Company, 1988. *Finally Comes the Poet: Daring Speech for Proclamation.* Augsburg Fortress Publishers, 1989. *First and Second Samuel: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching.* Atlanta: John Knox Press, 1990. *To Build, to Plant: A Commentary on Jeremiah 26-52: International Theological Commentary on the Old Testament.* Continuum International Publishing Group, 1991. *"The Book of Exodus". In The New Interpreter's Bible. Vol. 1.* Nashville: Abingdon Press, 1994. *A Commentary on Jeremiah: Exile and Homecoming.* Grand Rapids, Mich.: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1998. *Isaiah 1-39.* Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1998. *Isaiah 40-66.* Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1998. *1 és 2 Kings: Smyth and Helwys Bible Commentary.* Smyth and Helwys Publishing, 2000. *Deuteronomy: Abingdon Old Testament Commentaries.* Abingdon Press, 2001. *An Introduction to the Old Testament: The Canon and Christian Imagination.* Westminster John Knox Press, 2003. *The Book That Breathes New Life: Scriptural Authority and Biblical Theology.* 2005. *Theology of the Old Testament.* Fortress Press, 2005. *The Theology of the Book of Jeremiah.* Cambridge Univ. Press, 2006.

Bruno, Giordano Phillipo, 1548 Nola – 1600 Róma, Itália - Természetfilozófus. 1562-ben Nápolyban tanult, 1565-ben a domonkos rendbe lépett, itt kapta rendi nevét, a Giordanót. 1566-ban először ítélték el, amikor megtagadta, hogy cellájába Mária és a szentek képeit kifüggeszék. 1572-ben szentelték pappá. Teológiai tanulmányai alatt írta első művét Noé bárkájáról, amelyet a pápának ajánlott. 1575-ben a Szentháromságban való kételyei miatt elítélték, el kellett hagynia Nápolyt. Járt Olaszországban, Svájcban, Franciaországban, Angliában és Németországban. Írásaival sok bonyodalmat okozott magának, mert mindig igyekezett a helyi tekintélyeket lerombolni, ezzel számos konfliktust provokált. Frankfurtban megismerkedett Patrizier Moncenigoval, aki felfedezéstudományt tanított, Bruno tőle akart mágiát tanulni. 1592-ben Velencében Moncenigo feljelentette őt az inkvizíciónál, letartóztatták, hosszas kihallgatások következtek. Ezek során semmit sem vont vissza, 1600-ban Rómában a Campo dei Fiori-n eretnekként megégették. Számos filozófiai és szatirikus

írást hagyott hátra, amelyeknek középpontjában az univerzum állt. Az univerzum végtelensége mellett szállt síkra és azt a skolasztikával nem megegyező módon tárgyalta. A Biblia világfelfogásával univerzum-szemlélete is szembe került, néhol panteista tanítást hirdetett és a heliocentrikus világgép mellett állt ki. Nézetei nagy hatással voltak számos gondolkodóra, pl. Spinozára és Hegelre. **Művei:** KUHLENBECK, L. (szerk.), *G.B. Gesammelte Werke*. Leipzig–Jena 1904-1909; FIORENTINO, F. és mások (szerk.), *Jordani Bruni Nolani Opera latine conscripta*. Neapel–Florenz 1879–1891. 3 kötet 8 részben. (reprint: Stuttgart–Bad Cannstadt. 1961–1962); *Opere Italiane*, 3 kötet. I: *Dialoghi Metafisici*; II.: *Dialoghi Morali, nuovamente ristampati con note da Giovanni Gentile*; III: *Il Candelaiio, a cura die Vincenzo Spampinato*. Bari 1923–1927; ROJAS, E. (ford.), *Das Unermeßliche und Unzählbare* 5.u. 6. Buch. Peißenberg 2001.

Bruno, Prunward 1005? előtt – 1045 Persenburg, Németország - Würzburg püspöke. 1045-ben missziós úton volt Magyarországon is. Géza fejedelem megtérési szándékát ő jelenti be Szt Gallenban I. Ottó császárnak. Ő lett volna a magyarok püspöke, akit Piligrim passauai püspök ajánlólevéllel küldött Gézához. Ismert a zsolnárokhöz írt kommentárja, valamint 10 himnusz magyarzatát készítette el. **Művei:** DENZINGER, H. (szerk.), *Exegetische und katechetische Schr.* in: MPL 142, 9–. *Bibliotheca Sanctorum* III. Rom 1963, 580–; Manitius II, 71–; ADB III, 435; NDB II, 673; RE III, 515–; Wimmer³ 163; DHGE X, 972; EC III, 150; LThK II, 733.

Bruno, Segni Gregorianer OSB, Szent, 1049 Ati – 1123 Segni, Itália - Bolognában tanult, Sienában lett kanonok. 1079-ben Rómában VII. Gergely pápa kérésére Tours-i Berengárral együtt vezette a böjti zsinatot az utolsó vacsora tanról. Püspök lett Segni-ben. VII. Gergely barátja és tanácsadója volt, de folytatta tevékenységét III. Viktor és II. Orbán alatt is, akit 1095–1096-ban elkísért a francia fogságba. 1102-ben Monte Cassinoban belépett a bencés rendbe, 1107-ben apát lett anélkül, hogy megvált volna a püspöki hatalmától. V. Henrik investitúraharcában a pápa rendíthetetlen támogatója volt, ennek végén büntetésként püspökségétől és apátságától is meg kellett válnia. 1181-ben boldoggá avatták. **Művei:** *Komm. z. AT u. NT; S. Leonis papae IX. vitae; Libellus de symoniacis; Homilien u. Predigten*. MPL 164. 165; *MG Libelli de lite* II, 543–; *Spicilegium Casinense* III, 1897, 1–. **Irodalom:** *Vita Brunonis v. Petrus Diaconus*, in: MG SS VII, 776–; *Vita Brunonis v. einem Unbekanntem v. Segni*, in: AS Juli IV, 478–; TOSTI, L., *Storia di Montecassino*. Montecassino 1889, 26–.

Buber, Martin, 1878 Bécs – 1965 Jeruzsálem, Németország - Zsidó vallásfilozófus. Galíciában nagyapja, Salomon Buber (1827–1906) oktatta, aki az egyik legkorábbi és leghíresebb Midrás-kutató volt. Szigorú ortodox zsidó ifjúsági közösséget hozott létre, 1898-ban a cionista mozgalomhoz kapcsolódott, ebben a zsidóságát másképp élte meg. Művészettörténetet, irodalmat és filozófiát kezdett tanulni Bécsben, Berlinben, Lipcsében és Zürichben. Azon munkálkodott, hogy a keleti zsidóságot megújítsa. 1919-ben Franz Rosenzweig (1886–1929) együtt zsidó tanházat vezetett Frankfurt am Main-ban. 1924–1933 között a frankfurti egyetem tiszteletbeli professzora (vallástudomány és zsidó etika) volt. Addig maradt Németországban, amíg a teljes írás- és szólásszabadság tilalma nem tette lehetetlenné az életét. 1938–1951 között Jeruzsálemben a Héber Egyetemen tanított, 1949-ben felnőttképző intézetet alapított. A chászidizmus kitűnő ismerőjének és magyarázójának tartották (ezt a mozgalmat 1750 Baal-Schem-Tob Ukrajnában és Lengyelországban alapította, hogy elmélyítse a zsidó vallásosságot a kazuisztikus etikával szemben). A maga eredeti keleti és nyugati módján ezt a keleti misztikát kitágította és az Isten és ember közötti pábeszéd részévé tette, hogy ezzel közelítse meg az „örök Istent”. ~ számára a Biblia is ilyen dialógus volt az „én” és a megszólító Isten, a „te” között. Franz Rosenzweig segítségével egy új ÓSz-fordítást készített, amely egyedi változata volt a német nyelvi kutatásnak és a zsidó bibliai

egzegézisnek. A cionizmus vezetőjeként azon munkálkodott, hogy a szocialisztikus eszmék, és a vallási ideák ötvözetéből Jeruzsálemben létrehozza a zsidóság ideális közösségét. Ezért művei teológiai és pedagógiai jellegűek voltak, ami konfliktust is jelentett. Tevékenységét a következő díjakkal jutalmazták: 1951-ben Goethe-díj, 1953-ban a német könyvkereskedők békedíja, 1960-ban München város kultúra díja, 1961-ben Nagy Osztrák állami kitüntetés, 1963-ban hollandiai Erasmus díj. Számos európai és amerikai egyetem avatta díszdoktorává. **Művei:** *Das dialogische Prinzip / Martin Buber Heidelberg : Lambert Schneider, 1984 Die fünf Bücher der Weisung fünf Bücher des Moses / verdeutscht v. Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. Im Anhang die Beilage "Zu einer neuen Verdeutschung der Schrift" v. Martin Buber Köln ; Olten Hegner, 1968 Le probleme de l'homme / Martin Buber ; trad. Jean Loewenson-Lavi Paris : Aubier Montaigne, 1962 L'éclipse de Dieu : Considérations sur les relations entre la religion et la philosophie / Martin Buber ; trad. Eric Thézé ; coll. Chantal Vérin, Pascale Seillier Paris : Nouvelle Cité, cop. 1987. On the Bible : Eighteen Studies by Martin Buber / ed. by Nahum N. Glatzer New York : Schocken Books, cop. 1968 1973 Ekstatische Konfessionen / gesammelt von Martin Buber Jena : Diederichs, 1909 Góg és Magóg : Haszid krónika : [regény] / Martin Buber ; [ford. Ács Gábor ; ill. Badacsonyi Sándor] Bp. : Bábel, 1999 : Én és Te : esszé / Martin Buber ; [ford., kísérő tanulm. Bíró Dániel] Bp. : Európa, 1991 A próféták hite / Martin Buber Bp. : Atlantisz, 1995. Haszid történetek / Martin Buber ; [ford. Rácz Péter] Bp. : Atlantisz, 1995*

Bucer (Butzer), Martin, 1491 Schlettstadt– 1551 Cambridge, Németország - Reformátor, bognár fia, 1506-ban belépett a domonkos rendbe, 1517-ben Heidelbergerben tanult, ahol Erasmus lelkes híve lett, majd 1518-ban a Lutheré, miután az egy dispután az ágostonos kolostoban győzött ellenfele fölött. Tanári minőségében a reformáció szellemében dolgozott, ezért eretnekség miatt feljelentették a pápai nunciussnál. 1520-ban elhagyta a kolostort, és Speyerbe ment egy barátjához, Maternus Hattenhez, aki püspöki helynök volt. 1521-ben Franz von Sickingennél talált menedékre Eberburgban, 1521-ben hivatalos engedélyt szerzett arra, hogy kilépjen a rendjéből. Ezt követően Friedrich Pfalzi herceg udvari káplánjaként világi papként működött Wormsban és Nürnbergben is. 1522-ben Sickingenbe távozott, átvette a landstuhli plébániát és lelki vezetője lett Elisabeth Silbereisen apácánáak is. 1522-23 telén már evangélikus lelkészként lépett fel Weißenfels (Elzászban), ezért a speyeri püspök kiközösítette. 1523-ban Straßburgba távozott. Itt Matthäus Zell, az ottani evangélikus közösség vezetője fogadta házába. A város vezetése megvédte a püspöki bíróságtól, és a polgárok megválasztották lelkészüknek 1524-ben a St. Aurelien templomba. Ettől kezdve Jakob Sturm mellett, B. lett a sträßburgi reformáció szellemi vezetője. 1529-1540 között A Szt Tamás templom plébánosa volt, 1533-tól az egyházi tanács elnöke is. B. 1528-ban vitázott Ulrich Zwinglivel, akit 1523-tól felületesen ismert és a aarburgi vallási vitában 1529-ben még az ő oldalán állt. 1530-ban Wolfgang Capítóval a Reichstag számára kidolgozták az Augsburgi (Ágostai) Hitvallást, amelyet Straßburg, Konstanz, Memmingen és Lindau aláírt és elfogadott. Ez mint „Confessio Tetrapolitana” vagy más néven „Vierstädtebekenntnis” lett ismert, és a császári kancelláriára beterjesztettek. B. 1530-ban megkísérelte meggyőzni Luther-t, hogy csatlakozzék ehhez, amely közelített az észak-német és svájci formulákhoz. Elérte a vitatkozó reformációs pártok között, hogy 1531-ben felvették ezt a formulát a schmalkaldeni észak-német városok szövetségébe, de ezt az 1536-os wittenbergi konkordátum megsemmisítette. Zwingli (1531) halála után ő lett a dél-német reformáció elismert vezetője, 1531-ben ezt a formulát vette át Ulm, Memmingen és Biberach. B. 1538-ban Hesseni Fülöp választófejedelem parancsa ellenére sem volt hajlandó erőszakkal fellépni a különböző keresztelési mozgalmak ellen, ezért Hessenbe rendelték, és vizsgálatnak vetették alá. Sikertelenül vett részt 1540-ben Hagenauban, 1540 végén Wormsban és 1541-ben Regensburgban a vallási megbeszéléseken. Capito halála után 1541-ben a sträßburgi

egyház szuperintendense lett, de ugyanakkor megmaradt a Tamás templom vezetője is. 1542-ben Hermann von Wied érsek hívására Kölnbe ment, hogy az általa javasolt reformokat keresztülvigye, 1543-ban Ph. Melancthonnal együtt az ún. „kölni reformokon” dolgozott, de a politikai események alakulása miatt ezek megsemmisültek. A szerencsétlen schmalkaldeni háború miatt 1546-47-ben az ellenállás vele szemben és az ausburgi Interimmel szemben is növekedett (ld. Agricola, J.), végül őt is menesztették. Ezt követően egy angliai meghívásra Thomas Grammer Canterbury érsek munkatársaként VI. Eduard magához rendelte és az angliai reformációs mozgalomban vett részt. Végül professzor lett Cambridge-ben. **Művei:** Műveinek kiadását 10 kötetre tervezték. 1: *Martini Bucer Scripta Anglicana*. Basel 1677. 1952-től kezdődött a kritikai kiadás előkészítése: *Martini Bucer opera auspiciis ordinis theologorum evangelicorum Argentiniensis edita*; eddig megjelent: *De regno Christi* (lat./fr.). 2 kötet. Paris 1954-55; STUPPERICH, R., *Bibliographia Bucerana*. Gütersloch 1952.

Buchanan, George W. 1921. Denison, USA, IA – Tanulmányait a Simpson College-ban kezdte és BA 1947-ben, bölcsész doktorátust szerzett 1973-ban, a Carrett Theol Seminary-ban teológiai Master fokozatot 1951-ben, a NW University MA 1952-ben, a Drew University PhD 1959-ben. Tanított az United Methodisten Church-on 1944-59 között. Lelkész a Wesley Theol. Seminary-ban, 1960-ban az Újszövetség professzora. **Művei:** *Typology and The Gospel*. UPress of Amer, 1987. *Jesus, the King and His Kingdom*. Mercer UP., 1984. *Letter To the Hebrews*. AB Doubleday, 1972. *The Consequence of the Covenant*. Brill, 1965.

Büchsel, Friedrich, 1883 Stücken – 1945 Rostock, Németország - Egzegéta. Greiswaldsban, majd Rostockban volt professzor. **Művei:** *Der Begriff der Wahrheit in der Ev., u den Briefen des Johannes*. Gütersloch 1922; *Der Geist Gottes im NT*. Gütersloch 1911; *Die Christologie des Hebr.* Gütersloch 1922; *Hauptfrage der Synoptikerkritik*. Gütersloch 1939. stb.

Buck, Erwin 1932. Bessarabia, SK, USA – Tanulmányai: Kanada Egyetem BA 1960-ban, Luther Faculty of Theol. Kanada, bölcsész doktorátust szerzett 1963-ban, Luther School of Theol STM 1965-ben, STD 1978-ban. Tanított a Luther School of Theology-ban 1963-66 között. A Detizsch Intézetben dolgozott 1967-69 között, mint tudományos asszisztens. Luther Theol. seminárumban tanított 1974-től. Az Újszövetség tanára. 1988-ban dékán 1991-ben az Újszövetségi tanszék vezetője. Szakterülete: Újszövetség, Apokrifok, Szövegek és feliratok. **Művei:** *A Complete Concordance to Flavius Josephus*. Brill, 1973.

Buckham, Richard J., 1946 London, Anglia - Tanulmányait a Cambridge Egyetemen végezte ahol baccalaureátust szerzett 1969-ben. Maszter fokozatot kapott 1972-ben és PhD végzettséget szerzett 1973-ban. Ezt követően tanított a St. Johns College. Cambridge-ben 1972-75 között. A Leeds Egyetem tanára 1976-77-ig. Előadó a Manchester Egyetemen 1977-től 1987-ig. A Szt. Andrews Egyetemen a keresztény gondolkodás történetének tanára 1992-től. Szakterülete az Újszövetség, Apokrifok, és a Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Theology of the Book of Revelation*. UP. 1993. *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*. T and Clark, 1990. *Moltmann: Messianic Theology in the Making*. Pickering, 1987. *Jude, 2 Peter*. Word Bibl Comm. Pickering, 1987.

Buckley, Thomas W. 1929. Abington, USA, MA – Tanulmányait a Harvard Egyetemen kezdte és szerzett AB 1949-ben. A Forham Egyemen MA 1952-ben, a Cath Union of Amer STL 1958-ban. A Biblikus Intézetben Rómában SSL 1966-ban. A Szt. Tamás Egyetemen Rómában STD 1962-ben. Tanított Regis College 1960-61 között. Főleg János evangéliumával foglalkozott. 1963-tól 1981-ig az Újszövetség professzora, valamint bibliai görögöt tanított. A Szt Pauls House of Stud. 1977-87-ig és a St. Scholastica Priory 1981-84-

ig. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Seven Times Seven: Sin, Judgement, and Forgiveness in Matthew*. Liturgical, 1991. *Apostle to the Nations. The Life and Letter of St. Paul*. A Biblical Curse Daughters of Szt. Pauls 1981.

Budai Ezsaiás, 1766 Pér (Szolnok m.) – 1841?, Magyarország. Bölcsész és teológus, evangélikus szuperintendens. A debreceni főiskolán végezte tanulmányait, majd Késmárkon és a debreceni kollégiumban irodalmat és történelmet tanított. 1792-ben külföldi akadémiákon tanult, járt Hollandiában és Angliában is. 1794-től Debrecenben történelemet és klasszika-filológiát tanított, 1808-tól teológiai tanár. 1813-ban egyházkerületi főjegyző lett. 1817-ben a göttingeni egyetemen teológiai doktor. 1821-ben debreceni első lelkész lett, 1822-ben a tiszántúli egyházkerület szuperintendensének választotta. 1831-ben az MTA tiszteletbeli tagja lett. **Művei:** *Commentatio de causis culturae...* Göttingen 1794; *Az Isten és a király félelme*. Uo. 1826; *A királyért való könyörgésnek a szent írásból vett formája*. Uo. 1827; *A tiszta szívűek boldogsága*. Uo. 1827.

Budai Gergely, 1887 Dunavecse – 1974. Budapest, Magyarország - A gimnáziumot Kunszentmiklóson végezte, 1905-ben Csurgón, Budapesten folytatta teológiai tanulmányait, 1909-ben diplomát szerzett. 1911-ben Szolnokon lett lelkész, segédlelkész Budapesten. 1918-ban a vallásoktatás igazgatója, 1934-től a teológiai akadémia tanára az ÚSz tanszéken. 1924-ben a gyakorlati teológia tanszéken is, magántanár az egyházjogon. 1929-ben bölcsész doktorátust szerzett. 1939-ben a zsinat tagja lett, sajtó alá rendezte az új ágendát. Számos cikket írt egyházi lapokba. **Művei:** *Miért és hogyan tanulmányozzuk a Bibliát?* Bp. 1925; *A gyakorlati teol. alapelve az Újszövetségben*. Debrecen 1925; *Johannes Chrisostomosz pedagógiája*. Bp. 1927; *Újtestamentomi görög nyelvtan*. Bp. 1937; *Az újtestamentomi hermeneutika szabályai*. Bp 1941; *Újtestamentom fordítás*. Bp. 1967. kéziratban teljes ÚSz kommentár.

Budde, Karl, 1850 Bensberg -1935 Marburg, Németország. Teológiát tanult 1867-től Bonn, Berlin és Utrecht egyetemén és 1873-ban Bonn egyetemén lett az ószövetség magántanára, 1879-től pedig professzora. 1889-ben Straßburgba ment tanítani és még abban az évben kinevezték nyilvános rendes professzornak. 1900-1921 között Marburg-ban tanított. Abraham Kuenen és Julius Wellhausen mellett a történet-kritikai kutatásnak jeles képviselője. **Művei:** *Das hebraische Klagelied*, in: ZAW 2, 1882, 1 ff.; *Bibl. Urgesch.*, 1883; *Bücher Richter und Samuel*, 1890; *Buch Hiob*, 1896 (1913²); *Buch der Richter*, 1897; *Hohlied und die Klaglieder*, 1898; *Ebed-Jahwelieder*, 1900; *Bücher Sam*, 1902; *Das prophet. Schr.tum*, 1906; *Gesch. der althebr. Lit.*, 1906 (1909²); *Die schönsten Pss*, 1915; *Lied Mosas Dtn 32*, 1920; *Der Segen Moses Dtn 33*, 1922; *Die bibl. Paradiesesgesch.*, 1932.

Bullard, John M., 1932 Winston-Salem, USA, NC – Tanulmányai: az University of N.C. AB 1953-ban, AM 1955-ben. A Yale Egyetemen Teológiai Master fokozatot kap 1957-ben, PhD 1962-ben. Tanít a Yale Teológiai fakultásán 1957-61 között. A Wofford College-ben 1961-től vallási tanszéki csoportjában tanított. Főleg vallástörténeti összehasonlítással foglalkozik, valamint archeológiával. **Művei:** *Interpreter's Dictr. Biblical Interpretation* 1992.

Bullard, Reuben G., 1928 Wheeling, USA, WV. – Tanulmányait a Cincinati Bibl. Seminary-ban kezdi és ThB 1956-ban, MA 1957-ben. A Cincinati Egyetemen PhD fokozatot szerzett Geológiából és Archeológiából 1969-ben. Tanított a Cincinati Egyetemen 1968-ban lector a Bible College.-ban. 1971-ben A történeti archeológia, tanára. Számos ásatásban részt vesz Izralben, Törökországban Görögországban, Olaszországban és Tunéziában. 1981-ben

Caesarea ásátásainál, 1984-ben Karthago ásátásánál van jelen. **Művei:** *Sites Gezer and Carhage in Archeological Geneolog.* Yale UP., 1985.

Bullinger, Heinrich Huldrych, 1504 Bremgarten– 1575 Zürich, Svájc - Zwingli követője. Bremgartenben tanult, majd 12 évig Emmerich am Niederrheinben. 1519-ben Kölnben tanult, 1521–22-ben az egyházatyák és a Biblia tanulmányozása közben ismerkedett meg Luther *De captivitate Babylonica ecclesiae praeludium* és Philipp Melanchton *Loci communes* c. írásaival. 1522-ben magiszterként tért vissza Bremgartenbe, 1523-ban a cisztercita kolostor iskolájában tanított. Az ÚSz-t is tanította, sőt a szerzeteseknek Melanchton műveiből is tartott előadást. 1526–27-ben itt is bekövetkezett a reformáció. 1528-ban a csatolt kolostorban, Hausenben is tartott előadásokat. 1528-ban elkísérte Zwinglit a berni disputára. 1529-ben megismerte Bremgarten dékánját és az egész konvetet evangélistává tette. Ezért elveszítette állását és Zürichben keresett menedéket. Élettársa, majd felesége, Anna Wiederkehr egy gazdag molnár leánya volt, így ~ városi tanácsnok lett. Mivel az evangélikus párt Bremgartenben is győzött, ezért egyszer saját hazájában is prédikálhatott (1529), megválasztották lelkésznek. Miután Zwingli meghalt, 1531-ben a svájci egyházat újrászervezte, fáradhatalan szervező és prédikátor volt. 1532-ben Leo Judae-vel elkészítette a prédikátorok és a szinódusok szabályzatát, amelyet csaknem 300 évig változatlanul használtak. 1536-ban Oswald Myconiuszal és Johann Jakob Grynäusszal kidolgozta az első „Helvét hitvallást” vagy más néven: *Confessio Basileensis posterioriort*. 1549-ben megteremtette az egyetértést Genf és Zürich között az úrvacsora-tanban, 1562-ben bevezette a magángyónás intézményét, 1566-ban III. Friedrich pfalzi fejedelem támogatásával kihirdette a *Confessio Helvetica posterioriort* mint a hivatalos hitvallást. **Művei:** HOTTINGER, J. J. – VOEGELI, H. H. (szerk.), *Werke: Zürcher Chron*, 3 kötet. Frauenfeld 1838–1840; SCHIEB, T. (szerk.), *Korr. mit den Graubündnern*. 3 kötet. Basel 1904–1906; *Confessio et expositio simplex orthodoxae fidei (Confessio Helvetica posterior)*. Basel 1566.

Bultmann Christoph?

Bultmann, Rudolf, 1884 Wiesfelstende – 1976 Marburg, Németország - Evangélikus teológus. Lelkészcsaládból származott, anyai ágon pietista teológus családokkal is rokonságban állt. Teológiát Tübingenben, Berlinben és Marburgban tanult. Nagy hatással volt rá Karl Müller egyháztörténész, Theodor Häring szisztematikus teológus, Berlinben Hermann Gunkel ÓSz-kutató, Adolf von Harnack dogmatörténész, Wilhelm Herrmann szisztematikus teológus, Adolf Jülicher és Johannes Weiss ÚSz-kutatók. Weiss hívta fel figyelmét Pál és a sztoikusok retorikája közötti hasonlóságra, amivel ~ foglalkozni kezdett. Marburgban habilitált, katonai lelkészként részt vett az 1. világháborúban. 1920-ban Wilhelm Bousset utódjaként professzor lett Breslauban, majd Giessenben, pár év múlva ismét Marburgban az ÚSz tanára. Az egyetemen kollégái voltak: Hans von Soden, Gustav Hölscher, Rudolf Otto. Ekkoriban az evangélikus teológia művelői erőteljes filozófiai hatás alatt álltak, többek között Martin Heidegger, Nicolai Hartmann (1882–1950), Erich Frank (1883–1949), Julius Ebbinghaus (1885–1981) és Hans-Georg Gadamer (1900–2002) filozófiája következtében. Bultmann gondolkodásmódja az egész 20 sz.-i teológiai gondolkodást meghatározta. Bultmann erősen befolyásolták Rudolf Otto gondolatai Istenről, aki „egészen más”. A '20-as években a fenomenológiai gondolkodás került előtérbe és Kierkegaard hatása kezdett érződni a teológián. A nemzetiszocialista években pedig az ÚSz-i teológia zsidóellenes szemléletmódja vált meghatározóvá. Bultmann János-kommentárjában egyáltalán nem követte ezt az irányt, inkább August Reitzenstein vallástörténeti iskolájának eredményeit hasznosította és a mandeista gnózis hatásainak kimutatásával foglalkozott a jánosi irodalomban – egyre inkább foglalkoztatta az ÚSz és a mítosz kapcsolata. Úgy vélte, az

ember nem használhat egyszerre elektromos világítást és modern orvosi terápiát, miközben a csodás gyógyításokban hisz. Ezeknek a jelenségeknek a magyarázata vezetett az ÚSz mítosztalanítási kísérleteihez. Egyrészt a Jézus-esemény történeti hitelét védte, másrészt az üdvtörténet fejlődésének történeti fázisait szerette volna dokumentálni. Ezután az isteni felhívásra adott egzisztenciális válasz természetével foglalkozott az ÚSz-ben. Ez vezetett a kerigmatikus teológia iránti érdeklődéséhez (egy ideig egyetértettek K. Barth-tal ebben a témában). Mítosztalanítási elméletei a '60-as években élénk vitát váltottak ki az evangélikus egyházban és a katolikusok körében is számos támadó írás született ellene. Pál teológiáját is a szokásos lutheri egzisztenciális módszerrel elemezte, és beleütközött az előzetes megértés problémájába. A másik nagy vita a kereszténységnek az antik vallás fényében történt bemutatásából eredt. Ez a munkája emlékeztetett Dilthey *History and Eschatology* c. művére. Sok barátot és ellenséget szerzett, amikor a történeti Jézus igehirdetését kezdte ebből a szempontból vizsgálni. 1950-ben világszerte ismert lett a neve és a nézetei, amelyeket mindenhol vitattak, tanítványai pedig terjesztettek. Az '50-es években vált szét a bultmanni iskola és a Barth-féle iskola; az előbbihez tartoztak: Ernst Fuchs (1903–83), Herbert Braun (1903–91), Günther Bornkamm (1905–90), Ernst Käsemann és Gerhard Ebeling (1912–2001). Ezzel ~ elképzelései túlléptek Németországon, és Japánban, Dél-Afrikában is megjelentek, megalapították a Rudolf Bultmann hermeneutikai társaságot (Székhelye: Marburg/Lahn; honlap: <http://www.univie.ac.at/bultmann>). Barth követői lettek: Paul Tillich és Dietrich Bonhoeffer. **Irodalom:** HAUSCHILDT, E., *Rudolf Bultmanns Predigten*. Göttingen 1989; HACKENBERG, O., *Veröffentlichungen von Rudolf Bultmann*. 2001–, mindezelérhető az interneten is: <http://www.univie.ac.at/bultmann> (a művek itt átdolgozás nélkül és fordítások nélkül szerepelnek). **Művei:** I. *Monographien* (1910-1985): *Der Stil der paulinischen Predigt und die kynisch-stoische Diatribe*. Göttingen 1910, 1984; *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Göttingen 1921, ¹⁰1995, *Die Geschichte der synoptischen Tradition*: Göttingen 1958, ⁵1979; *Die Erforschung der synoptischen Evangelien*. Gießen 1925, Berlin ⁵1966; *Jesus*. Berlin 1926; *Der Begriff der Offenbarung im Neuen Testament*. Tübingen 1929; *Exegetische Probleme des zweiten Korintherbriefes*. Uppsala 1947; *Das Urchristentum im Rahmen der antiken Religionen*. Zürich 1949; *Teología del Nuevo Testamento*. Salamanca 1981; *History and eschatology. The Presence of eternity*. Edinburgh 1957. **Magyarul:** *Jézus Krisztus és a Mitológia* Bp 1996, *Az őskereszténység az ókori vallások keretében* Bp. 1949, *Az újszövetség teológiája* (1998), *A hermeneutika problémája* Bp. 1990.

Bunimovitz, Shlomo 1952 Tel-Aviv, Izrael - Tanulmányait a Tel Aviv Egyetemen végezte, BA 1977-ben, MA 1983-ban, PhD 1983-ban. Taniótt a Tel Aviv Egyetemen. 1978-ban lektor A közeli Archéológiai Központban, 1982-ban Lektor az Izrael földje központban. Számos ásatásnál vesz részt, 1976-79 között Sharon. **Művei:** *The Beginning of the Late Bronze Age in Palestine* Eretz-Israel 23. 1992. *Settlements, Population and Economy in Eretz-Israel in Antiquity*. Tel Aviv, 1988.

Burdett-Coutts, Angela 1814-1906 Anglia - Ez az archeológus hölgy Burdett-Coutts báró leánya volt. 1837-ben világszerte ismerté vált, amikor Angiában a nagypjától közel két millió fontot örökölt és ekkor vette fel a neve mellé nagypja nevét és lett Burdett-Coutts királyi engedéllyel. Örökölt egy házat a szentföldön is, de legtöbb idejét tanulmányokkal és filológiai studiumokkal töltötte. Házat alapított olyan hölgyek számára, akiknek sikerült megszabadulni a prostitúciótól. A politikai életben is részt vett. Különösen érdekelte az afrikai országok sorsa és ezen országokban az oktatás helyzete. Jóllehet az anglikán egyház jelentős jótévőjének számított, amikor szegénységről volt szó, nem korlátozta őt konfesszionális korlát. Fokvárosban ő építette fel a püspöki székhelyet 1847-ben és a Brit Kolumbiában is

egyházmegyei létesítményt hozott létre 1857-be. Számos országban működő alapítványa mellett 1864-ben támogatta a jeruzsálemi archeológiai ásatásokat.

Burge, Gary M., 1952. Corvina, USA, CA – Tanulmányait a Fuller Theol. Seminary-ban kezdte és teológiai MA fokozatot szerzett 1978-ban. Az Aberdeen Egyetem King's College-ben (Skócia) PhD fokozatot 1983-ban. Tanít a King's College 1981-87 között. Újszövetség professzora 1985-87-ben. A North Park College-ban a teológia vezetője 1987-ben, a Biblikus teológia professzora 1992-ben. Szakterülete az Újszövetség **Művei:** *Who Are God's People in Midle East?* Zodervan, 1993. *Interpreting the Fourth Gospel.* Barker, 1992. *The Annoited Community. The Holy Spirit in the Johannine Tradition.* Eerdmans, 1987.

Burgess, Stanley M., 1937. Nagercoil, USA, India, – Tanulmányait a Michigen Egyetemen kezdte és szerzett BA 1957-ben, MA 1959-ben. Az University of Mo-Columbiaba Phd 1971-ben. Tanított az Evangelical College-be 1959-76 között. Történet tudományt tanít 1965-től 1968-ig. 1971-76 között A társadalmi tanulmányok felügyelője, a SW Mo. State University-n 1976-ban professzor, 1981-től 1985-ig A teológiai fakultás vezetője. Szakterülete a Apokrifok és a Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Holy Spirit: Eastern Christian Traditions* 1989. *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements.* 1988. *The Spirit and the Church: Antiquity.* Hendrickson, 1984.

Burkett, Delbert R., 1949. Lamesa, USA, TX – Tanulmányait a Abilene Christian Egyetem kezdte, BA 1971-ben. A Harvard Divin. School. MTS 1973-ban, a Duke University PhD 1989-ben. Tanított a West. Ky University 1990-93 között. Újszövetség a szakterülete. **Művei:** *The Son of the Man in the Gospel of John.* JSNTSup Sheffield, 1991.

Burkitt, Franciscus 1864 London– 1935 Cambridge, Anglia - Exegéta és orientalista, az Úsz-t szírből latinra fordította. A riniti kollégium tagja. Tanít görög paleográfiát Leidenben, 1905-ben ÚSz professzor Cambridge-ben. **Művei:** *The Book of the Tyconius* Cambridge 1895 *The old latin ant the Itala* Oxford 1896 *The four Gospel in Síyriac tranlated from the Sinai Palipsest* (együtt R.L. Bensly és J.R. Haring) Cambridge 1894., *Early Eastern Christianity* Leiden 1904., stb.

Burnett, Fred, W., 1944. Birmingham, AL, USA - Tanulmányait az Anderson College-ba kezdte, ahol BA 1967-ben, az Anderson Theol. Seminary Teológia MA 1970-ben, a Vanderbilt Div. School-ban doktorált 1973-ban. A Vanderbilt University MA 1976-ban, PhD 1979-ben. Tanított Amer. Baptista. Seminary 1975-76 között, az Aderson College-ben 1976-ban az Újszövetség tanára. Szakterülete Héber Biblia, Újszövetség, Apokrifok, és Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Testament of Jesus-Sophia: A Redaction-Critical Study of The eschatological Discourses in Matthew.* UPress of Amer, 1981

Buss, Martin J., 1930. Shaoyang Huan tartomány, Kína. – Tanulmányai: Princeton Theol. Sem BD 1954-ben, ThM 1955-ben, a Yale University PhD 1958-ban. Tanított a Macalester College-ben 1957-58 között. Tudományos asszisztens a Coe College-ban 1958/1959-ben. Az Emory Egyetemen 1959-ben Ószövetség professzora, 1963-ban a JBL szerkesztésében is részt vesz. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Encounter with Text ed.* Gortress/Scholars, 1979. *The Prophetic Word of Hosea: Morphological Study.* Topelmann, 1969.

Bustya Dezső, 1935 Erdőszentgyörgy, Magyarország/Erdély - Református biblikus. 1952–1954 között politikai elítélt volt. Teológiai tanulmányait Kolozsváron végezte a Protestáns Teológiai Intézetben (1955–1959) az 1959–1960-as tanévben teológiai senior és

magisterjelölt. Lelkipásztori szolgálatának helyei: Ludastelep (1960–1965), Vízakna (1965–1975), Marosvásárhely-Alsóváros (1975–1995). 1995-től nyugalomba vonulásáig a kolozsvári *Bethlen Kata Diakóniai Intézet* lelkész-igazgatója. Főbb egyházi tisztségei: 1973-tól az Erdélyi Református Egyházkerület Lelkészképesítő Bizottságának tagja, majd zsinati tag és a Zsinati Állandó Tanács tagja, tagja és elnöke a Zsinat Fegyelmi Bizottságának; 1994–2000 között az Egyházkerület püspökhelyettes-főjegyzője. Egyéb tisztségei: egyházmegyei és egyházkerületi lelkészértekezleti elnök, a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának alapító tagja és jegyzője, tag a MRETZs Teológiai Bizottságában; képviselte az Erdélyi Református Egyházkerületet és a Romániai Református Egyházat több külföldi értekezleten és fórumon. Szerkesztői tevékenység: 1990 márciusában elindítja az *Üzenet* gyülekezeti lapot, melynek szerkesztője 1996–2000 között; főjegyzőként a *Református Szemle* főszerkesztője. Pedagógiai munkássága: 1990–2000 között Marosvásárhelyen, majd Kolozsváron a Református Didaktikai Fakultás tanára (bibliai és gyakorlati teológia), 2000-tól a budapesti Károly Gáspár Református Egyetem Nagykőrösi Tanítóképző Karának keretében működő marosvásárhelyi Kántortanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára (a református teológiai tárgyak). **Művei:** *Jób könyve a bölcsességirodalmi etika keretében.* (Doktori tézis). Kolozsvár 1996; *A lélek éhsége.* Igehirdetések, Kolozsvár 1998; *Én mindenkor veled vagyok.* Alkalmi igehirdetések gyűjteménye, Kolozsvár 2003. Kisebb füzetek: *Az Úr közel.* Kórházi napló, Kolozsvár 1995; *Istenem, Istenem.* Börtönnapló. Kolozsvár 1995; *Az idők határán.* (Székfoglaló a Kemény Zsigmond Társaság ülésén.), Marosvásárhely, 1998. Bibliai és gyakorlati teológiai tanulmányai (több mint 200) főleg a *Református Szemle* hasábjain, prédikációi az *Igehirdetőben*, egyéb írásai a Nagy Gyula-, Csiha Kálmán-, Gálfy Zoltán- és Tőkés István- *Emlékkönyvben*, valamint periodikákban jelentek meg.

Buxtorf, Johann, ifj. 1599 Basel – 1664 Basel, Svájc - Hebraista. Tanult Baselben, Heidelbergben, Genfben. 1624-ben diakónus lett Baselben, 1630-ban apja utóadaként a héber nyelv professzora. 1647-ben teológiaprofesszor Groningenben, majd Leidenben, ahol a nyelvi tanszéket ő alapította. 1654-ben ŐSz-professzor. Korrigálta apja művét, befejezte és kiadta. Ludwig Cappellus tette közzé néhány súlyos nyelvi tévedését. A rabbinikus hagyomány alapján végsőkéig védelmezte Cappelus ellenében a héber szöveg pontuációjának ősiségét, amely vagy Mózesre, vagy legalább is Ezdrásra vezethető vissza – ennek következtében a magán- és a mássalhangzókat egyaránt sugalmazottaknak tekintette. 1675 *Formula Consensus Helvetica* címmel fogalmazta meg nézeteit a héber szöveg pontuációjának sugalmazottságáról. Ez a hagyomány egészen a 18. századig élt Svájcban. **Művei:** *Dissertatio de litterarum hebr. genuina antiquitate.* Basel 1643; *Tractatus de punctorum, vocalium atque accentuum in libris V. T. hebraicis origine.* Basel 1648; *Anticritica seu vindiciae veritatis hebraicae adversus Lud. Cappelli criticam.* Basel 1653; *Concordantiae bibliorum hebraicae* (apja műveinek befejezése és kiadása). Basel 1632; *Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum.* Basel 1639.

Buxtorf, Johann, id. 1564 Kamen – 1629 Basel, Svájc - Hebraista. Marburgban és Herbornban tanult Johannes Piscatornál hébert. Heidelbergbe ment, 1588-ban Baselben tanult Johann Jakob Grynäusnál. Zürichben találkozott Heinrich Bullingerrel, Genfben Theodor Bezánál is tanult. 1591-ben a héber nyelv professzora lett Baselben, 1610-ben teológia professzor. Nagyapja, Johannes Reuchlin kitűnő hebraista volt, ő rendelkezett a legnagyobb rabbinikus műveltséggel a protestánsok között. Levelezett különböző országokban élő zsidó tudósokkal, hogy megtudja a náluk honos zsidó szokásokat. Úgy vélte, hogy a héber szöveg használata a legfontosabb, és a helyes szöveg megállapításához nem szükséges a LXX és a Vulgata szövegének használata. **Művei:** *Manuela hebraicum et chaldaicum,* Basel 1602; *Synagoga judaica.* Hanau 1604; *Lexicon hebraicum et chaldaicum.* Basel 1607; *De*

abbreviaturis hebraicis liber, cui accesserunt operis talmudici brevis recensio et bibliotheca rabbinica nova. Basel 1613; *Biblia hebraica cum paraphrasis chaldaicis et commentariis Rabbiorum*, 4 kötet. Basel 1618–19; *Tiberias seu commentarius masorethicus.* Basel 1620; *Concordantiae bibliorum hebraicae.* Basel 1632; *Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum.* Basel 1639.

Byrne, Brendan J., 1939. Melbourne, Ausztrália. – Tanulmányai: Melbourne Egyetem BA 1966-ban, MA 1972-ben. A Melbourne College of Div. BD 1972-ben, az Oxford Egyetemen PhD 1977-ben. Tanít a jezsuiták Theol. College-ben Ausztráliában. 1977-ben az Újszövetség professzora, 1986-88 között A bibliai nyelvek és irodalom tanszék tanára. 1992-ben A katolikus teol. College vezetője Ausztráliában. Szakterülete Újszövetség, Apokrifok és Post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Lazarus: A Contemporary Reading of John II.* Liturgical, 1991. *Ministry and Community in 1 Corinthians.* Australia Bibl. Rev. 35. 1987. *Reckoning with Romans.* Glazier, 1986. *Sons of God- Seed of Abraham: A study of the Idea of Divine Sonship in Paul against the Jewish Background.* Analecta Biblica 83. Pont. Bibl. Inst. Róma, 1979.